

AKADEMISK AVHANDLING FÖR TEKNOLOGIE DOKTORSEXAMEN

Rum för entreprenörskap
En studie av universitetsbaserade företagsinkubatorer i
Västsverige

MARIE STRID

Institutionen för Arkitektur
CHALMERS TEKNISKA HÖGSKOLA
Göteborg, Sverige, 2006

Rum för entreprenörskap. En studie av universitetsbaserade företagsinkubatorer i Västsverige.

© Marie Strid

Göteborg 2006

ISBN 91-7291-761-X

Doktorsavhandlingar vid Chalmers tekniska högskola

Ny serie Nr 2443

ISSN 0346-718X

Chalmers tekniska högskola

Institutionen för Arkitektur

Publikation – 2006:

ISSN 1650-6340, 2006:02

412 97 Göteborg

+46 (0)31- 772 1000

Författarens e-post: marie.strid@chalmers.se

Tryck: Chalmers Reproservice, Göteborg

Space for Entrepreneurship.
A study of university based business incubators in Western Sweden.

Marie Strid
The thesis is written in Swedish with an English summary.

ABSTRACT

A university business incubator transfers ideas developed in the academic world to new ventures capable of taking their place in the business world. An important influence in history has been the economic development in Silicon Valley. To create companies from the best ideas emerging from research and education is a component of the trust placed on the academic world to develop commercial activity.

This thesis focuses on the university-based business incubators (UBIs) that have emerged in western Sweden. These 13 incubators, which constitute component parts of the same regional innovation system, are investigated as to *when* and *how* ideas from the academic world become new businesses in the incubator and the process of moving away from such. Special attention is devoted to *where* the business finds its place in the incubator and in the business world.

In this study the activity of the business incubator has been observed as a knowledge process; a meeting between business knowledge and technological know-how within the space provided by the business incubator. The question was how the activities constituting this knowledge process are related to the spatial structure. The aim has been to contribute to knowledge about how the built environment can support incubator activities by drawing attention to the opportunities and problems that those that utilise incubator space have. Furthermore, how this in turn contributes to establishing and changing regional innovation systems.

This task has been carried out by investigating these thirteen business incubators and by formulating texts for publication that discuss the concepts to use and that gradually interpret the findings of the investigation. Firstly, one of the incubators was investigated in depth. Then, based on the observations made here, the remaining twelve were studied.

Interviews and discussions have provided the foundation in these studies. I have taken it in turn to interview business facilitators and entrepreneurs in order to understand how their knowledge is encountered in each incubator. In addition, at meetings, I have had continual discussions with business facilitators and with persons responsible for the built environment and service in the incubators. These meetings have been organised within the framework of a regional network where the aim is to develop competence among those working to provide support for developing the businesses in the incubator.

The findings from the first investigation of one incubator were presented in my licentiate thesis (Strid 2004). I have written six articles for international conferences, three as part of the licentiate work and three as part of the thesis work for the PhD. My studies of the business incubators have their foundation in research on architecture and research related to the establishment of new businesses. This has involved a search to understand both how the built environment interacts with the birth of new companies and how research about space and business activity in general can be connected to the specific activity at the incubator.

The conclusions are that the constructed space is one component of the process of taking ones place that is required in order to establish business praxis. The constructed space also anchors down the innovation system as a support system rather than a business-oriented system. The built environment can also contribute to establishing a broader view on entrepreneurship and innovation systems.

Keywords: *university business incubators, knowledge process, technical entrepreneurs, facilitating space, innovations, entrepreneurial process*

Förord

Arbetet som presenteras i denna avhandling har utförts vid institutionen för Arkitektur på Chalmers tekniska högskola. Projektet har finansierats av Regionutvecklingssekreteriatet i Västra Götalandsregionen, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande (FORMAS) samt institutionen för Arkitektur.

En avhandling är inte ett arbete av en enda person utan kräver utbyte av kunskap med många människor. Jag vill därför visa min tacksamhet till följande personer.

Docent Lisbeth Birgersson, min handledare och examinator, som ständigt har uppmuntrat mig att söka vidare, som ställt de frågor som behövt ställas och på alla sätt medverkat till att lyfta min uppmärksamhet till nya dimensioner.

Tekn. Dr. Göran Lindahl, bihandledare, för intressanta diskussioner, kritisk reflektion samt insikten att livet är för kort för att stressa sig igenom.

Fil.dr. Bertil Olsson, högskolan Dalarna, som var opponent vid slutseminariet. Han gav värdefulla kommentarer som haft stor betydelse för utvecklingen av arbetet under slutfasen.

Tekn. Dr. Mats Lundqvist, Chalmers tekniska högskola, som vid ett senare tillfälle gjorde en utmärkt insats för att lyfta arbetet ytterligare en nivå.

Åke Lindén, chef för näringslivsenheten på Västra Götalandsregionen, har vid flera tillfällen diskuterat vad jag skrivit och bidragit med sin kunskap. Tack också för den uppmuntran du har gett vid dessa tillfällen.

Marie Elf, snart färdig för disputation, för ovärderlig korrekturläsning. Operafestivalen närmar sig!

Sven Fristed, adjungerad professor på institutionen för Arkitektur, som gjorde en extra genomläsning av avhandlingen och som gett ett gott stöd i arbetet.

Trad Wrigglesworth, arkitekt, som gör allt för att få engelskan begriplig i artiklarna och som översatt summeringen.

Till alla övriga kollegor som bidragit under de år som arbetet pågått vill jag rikta ett varmt tack. I vardagen löser vi problem och diskuterar det som behövs diskuteras, både på seminarier och vid kaffebord. Det är en av anledningarna till att jag går till arbetet lika nyfiken varje dag! Hur är det, Saddek och Barbara, kan designprocesser vara livets mening?

Arbetet hade inte varit möjligt att utföra utan alla de entreprenörer, affärsutvecklare och alla andra som ställt upp på intervjuer och svarat på både möjliga och omöjliga frågor. För mig har dessa ”samtal” varit fantastiskt spännande. Tusen tack för att ni har givit så frikostigt av er tid och av era erfarenheter. Ett speciellt tack till Linnea Hult, ansvarig för kompetensnätverket, som har fått ställa upp mer än någon annan men som aldrig haft annat än ett leende på läpparna. Ett extra tack för kamratskapen som alla i kompetensnätverket har bjudit på. Ni är alla djupt engagerade i uppgiften att ge stöd åt ett nyföretagande som ska bidra till utveckling av näringslivet i regionen.

Sist men inte minst BG, Felicia och David. Tiden är utan slut, men avhandlingsarbetet har avslutats. Nu finns resten av vårt liv kvar att leva, här och nu.

Avhandlingen baseras på arbetet i följande artiklar. I texten refereras till dessa med romerska siffrorna I till III.

Artikel I

How to facilitate university business incubators as entrepreneurial environments. Lessons to learn from a study of a university business incubator.

Strid, M. (2005) *Proceedings EFMC 2005*, VDE Verlag GMBH, Berlin.

Artikel II

Spatial Aspects of Academic Enterprise.

Strid, M. (2005) Inskickad till tidskriften *International Entrepreneurship and Management Journal*

Artikel III

Designing entrepreneurship – a task for university business incubators?

Strid, M. (2005) Inskickad till *Journal of Entrepreneurship & Regional Development*

Innehållsförteckning

KAPITEL 1. INTRODUKTION.....	3
1.1 AVHANDLINGENS MÅL	4
1.2 FÖRETAGSINKUBATORER PÅ UNIVERSITET OCH HÖGSKOLOR	5
1.3 FORSKNINGSFÄLTET	7
1.4 AVHANDLINGENS DISPOSITION	9
KAPITEL 2. ANGREPPSSÄTT	11
2.1 BEGREPP	12
<i>Diffusa och kompakta begrepp</i>	12
2.2 FORSKNING OCH DESIGN	13
KAPITEL 3. REFERENSRAM VID UNDERSÖKNINGENS BÖRJAN	17
3.1 OM RUM.....	17
<i>Forskning om rum i min forskarmiljö</i>	18
<i>Rum och plats</i>	20
<i>Rum och kärnverksamhet</i>	21
<i>Summering</i>	21
3.2 OM FÖRETAGSINKUBATORER	22
<i>Vad menas med företagsinkubator?</i>	22
<i>Den universitetsbaserade företagsinkubatorn</i>	24
<i>Summering</i>	25
3.3 OM ENTREPRENÖRSKAP	26
<i>Kunskap, kreativitet och rum</i>	26
<i>Summering</i>	28
KAPITEL 4. EN STUDIE AV TRETTON FÖRETAGSINKUBATORER.....	31
4.1 METOD OCH GENOMFÖRANDE.....	32
<i>Del 1 – den första inkubatorn</i>	33
<i>Del 2 – fler inkubatorer</i>	36
<i>Bearbetning och sammanställning av resultat</i>	38
4.2 RESULTAT AV UNDERSÖKNINGEN	41
<i>Entré – att komma in i inkubatorn</i>	42
<i>Eget Rum – att starta och driva sitt företag i inkubatorn</i>	45
<i>Utgång – att flytta ut och vidare</i>	50
<i>Summering</i>	51
KAPITEL 5. REFERENSRAM VID AVHANDLINGENS NEDKOMST.....	55
5.1 OM DEN UNIVERSITETSBASERADE FÖRETAGSINKUBATORN	55
5.2 OM ENTREPRENÖRSKAP	57
5.3 RUM OCH PLATS	60
<i>Begreppsparet rum och plats</i>	62
<i>Rum?</i>	63
KAPITEL 6. SUMMERING OCH REFLEKTION.....	69
6.1 I VILKA RUM TAR AFFÄRSUTVECKLARNNA OCH ENTREPRENÖRERNA PLATS?	70
6.2 VAD FÖRANKRAS OCH FÖRNYAS I INKUBATORNS RUM?	72
6.3 SKA RUMMET FÖRANKRA ENTREPRENÖRSKAP SOM PRODUKT ELLER PROCESS?	75
6.4 IDÉER TILL FORTSATT FORSKNING	78
7. SUMMARY	81
8. KÄLLOR OCH LITTERATUR.....	87
9. APPENDIX.....	1

KAPITEL 1. Introduktion

En universitetsanknuten företagsinkubator (UBI) transformerar idéer utvecklade ur akademien till nya företag som kan ta plats i företagsvärlden. Denna avhandling uppmärksammar detta fenomen genom att studera de universitetsbaserade företagsinkubatorer som vuxit fram i Västsverige. I dessa 13 företagsinkubatorer, vilka utgör delar av samma regionala innovationssystem, undersöks *hur* och *när* idéer från akademien blir till nya företag i inkubatorn och flyttar ut ur densamma. Fokus i avhandlingen är *var* företagen tar plats - i inkubatorn och i affärsvärlden.

Företagsinkubatorns verksamhet har i denna studie setts som en kunskapsprocess; ett möte mellan affärskunskap och tekniskt kunnande. Frågan är hur de aktiviteter som utgör denna kunskapsprocess är relaterade till den rumsliga konstruktionen. Syftet har varit att bidra till kunskap om hur den byggda miljön kan stödja inkubatorverksamheten genom att uppmärksamma de möjligheter och problem som brukarna av inkubatorn har. Och hur detta i sin tur medverkar till att förankra och förändra det regionala innovationssystemet.

Forskningsarbetet har pendlat mellan att undersöka företagsinkubatorer och att skriva texter för publicering. Undersökningen har utförts i två delar. Först studerades en av inkubatorerna ingående. Baserat på de iakttagelser som kom fram i detta fall fortsatte undersökningen av de återstående tolv inkubatorerna. Resultaten av den första delen presenterades i en licentiatuppsats (Strid 2004). Totalt har jag skrivit sex artiklar för internationella konferenser, tre i licentiatarbetet och tre i avhandlingsarbetet för doktorexamen. I avhandlingen summerar jag i huvudtexten ("kappan") hela arbetet. De tre senaste artiklarna är bilagda.

Den första artikeln i avhandlingen (artikel I) är en summering av licentiatuppsatsen. I licentiatuppsatsen tolkade jag inkubatorn som en plats för ett intensivt utbyte av kunskap. För att se hur en kunskapsprocess har behov av olika rum använde jag mig av Nonaka and Konno's (1998) modell över hur kunskap - sett som en aktivitet i tid och rum - bildar en "*shared space for emerging relationship*". Artikeln beskriver hur en inkubator fungerar och det iakttagna problemet att det är svårare för företagen att flytta ut än vad som förväntats. Den diskuterar också vikten av nätverk för att de nystartade företagen skall kunna utvecklas vidare efter tiden i inkubatorn.

Den andra artikeln (artikel II) bygger på intervjuer med affärsutvecklare och med startföretag på väg att lämna inkubatorn. Artikeln introducerar de preliminära resultaten av undersökningens andra del. Den har fokus på hur hanterandet av den byggda miljön kan möjliggöra att nya små kunskapsintensiva företag kan ta plats i nätverk som gör dem till delar av ett uthålligt regionalt innovationssystem.

Den tredje artikeln (artikel III) reflekterar över den bredd av praktiska lösningar företagsinkubatorerna i Västsverige representerar. Inspirerad av bredden presenteras en modell som visar en räckvidd av lösningar på uppgiften att addera företagande till högskolevärlden. Och vilka byggda rum som kan vara länkade till principiellt olika lösningar i en sådan modell. Detta ger i sin tur anledning till att diskutera om nuvarande tolkning av uppgiften är begränsad av framgångsrika historiska exempel. Och vilken betydelse den fysiska miljön har för att förankra sådana förebilder.

1.1 Avhandlingens mål

Hur skall en företagsinkubator utformas för att ge stöd åt växande företag sprungna ur forskning och undervisning på universitet och högskolor? Med denna fråga började mitt avhandlingsarbete. I fokus stod relationen mellan den byggda miljön och företagande.¹ En viktig fråga blir i det sammanhanget att se vilka behov ett startande företag har och hur dessa behov förändras med företagets utveckling. Den högskolenära – eller universitetsbaserade - företagsinkubatorn var vid den tiden (2001) en sådan aktuell plats där nya kunskapsintensiva företag gavs möjlighet att födas och utvecklas.

När undersökningen av den första inkubatorn påbörjats, vilket medförde en ökande förståelse för inkubatorernas verksamhet, uppmärksammade jag begreppet entreprenörskap. Sökandet efter att förstå vad som utgör entreprenörskap i inkubatorn tillsammans med ett aktivt deltagande i det regionala kompetensnätverket bidrog till insikten att de små kunskapsintensiva företagens lokalfrågor har ett samband med hur innovationssystem² koordineras och utvecklas. Valet att studera inkubatorn - vilken är en del av de regionala och nationella innovationssystem som understöds med offentliga medel - kan också motiveras med att det är en fysisk (byggd) miljö som representerar, förankrar och initierar förändringar i ett större ekonomiskt sammanhang.

Målet för den första delen av mitt arbete var att

- förstå hur och framförallt var tekniska idéer blir till företag i en universitetsbaserad företagsinkubator³.

Målet i det fortsatta arbetet har vidgats till att även omfatta

- hur idén med företagsinkubatorer praktiseras i Västsverige som en del i innovationssystem, samt att med hjälp av vad jag funnit i studien av dessa reflektera över hur idén med företagsinkubatorer i högskolevärlden är avgränsade.

Samtidigt har jag insett att det finns många intressanta länkar mellan design som en process att skapa nya rum och entreprenörskap som ett sätt att skapa nya verksamheter. Jag tar upp några av dessa länkar i avhandlingen och ser dessutom ett stort fält för fortsatta studier.

Det finns många aktörer som kan ha nytta av detta arbete. Undersökningen av företagsinkubatorerna kan i första hand ge ökad kunskap för dem som bedriver det dagliga arbetet i inkubatorn, d.v.s. affärsutvecklarna och de serviceansvariga. Den kan således vara av intresse för deltagarna i det regionala nätverket *Inkubatorkompetens* där företagsinkubatorer i olika stadier av uppbyggnad ingår. Likaledes kan arbetet vara av intresse för akademier som vill utveckla entreprenörskap. För aktörer som arbetar med regional utveckling och planering kan det tjäna till att illustrera aspekter viktiga att uppmärksamma i arbetet med att utveckla miljöer för företag och innovationssystem.

¹ Projektet startade som en del i en nationell forskningssatsning för att öka byggherrens kompetens, se vidare avsnitt 1.3.

² Se definition avsnitt 1.2 sidan 7.

³ Den del som redovisas i licentiatuppsatsen (Strid 2004). Licentiatuppsatsen kan liknas vid en halvtidsredovisning av forskningsprojektet. Samtidigt utgör den en möjlighet att diskutera arbetet och dess resultat i det seminarium som leds av en diskussionsledare från en annan högskola.

Mitt arbete kan också vara av vikt för dem som projekterar, bygger och förvaltar fastigheter sammankopplade med etablerandet av nya företag och liknande aktiviteter.

Det kan även användas i den del av den akademiska världen som är intresserad av att undersöka länkarna mellan rum och företagsutveckling och mellan design och entreprenörskap.

1.2 Företagsinkubatorer på universitet och högskolor

Etablerandet av högskoleanknutna företagsinkubatorer förväntas öka tillkomststakten av små innovativa företag samt öka deras chanser till överlevnad. Tanken är att tillgången på information, råd, stöd och kontakter genom inkubatorn skall tillåta företagets grundare att koncentrera sig på den tekniska och kommersiella utvecklingen av sin produkt. Utöver detta kan inkubatorer även stimulera det entreprenöriella klimatet och samtidigt bidra till en ökad spridning av nya innovationer i en vidare industriell miljö (Reid & Garnsey 1998).

Relationen mellan akademi - industri – samhälle brukar även diskuteras utifrån termen Triple Helix. Triple Helix pekar på universitetens betydelse för innovationer i ett samhälle som blivit allt mer kunskapsbaserat (Etzkowitz & Leydesdorff 2000). Utifrån denna tankekonstruktion kan även utvecklingen av det entreprenöriella universitetet härledas (Etzkowitz 2004). Begreppet det entreprenöriella universitetet symboliserar samtidigt en förändring från tanken om akademien som konservator av kunskap till akademien som uppkomst och förmedlare av kunskap (ibid).

Den oftast nämnda inspirationskällan till utvecklingen av inkubatorverksamhet på högskolor och universitet - och kanske även till hur utvecklingen av ett nytt regionalt näringsliv skulle kunna gestalta sig - är Silicon Valley i Kalifornien, USA. Denna framgångshistoria daterar sig tillbaka till början av 1900-talet med ett företag startat av en student examinerad från Stanford universitetet, samt en ny innovation - vakuumsröret⁴ (Castells & Hall, 1994). Det blev starten för en forskningstradition inom elektronik i Silicon Valley, där Stanford Industrial Park etablerades 1951 med syftet att ge stöd åt en högteknologisk industriell bas. Fortsättningen är väl känd men det kanske inte är lika väl känt att de första spin-off företagen byggde på finansiering från försvarsdepartementets satsning på rymdprogrammet vilket gav bra betalt för de mest innovativa teknologierna (Castells & Hall 1994). Andra framgångsfaktorer som senare forskning uppmärksammat är de sociala nätverkens betydelse (Saxenian 1994) och invandrarnas betydelse (Saxenian 2002).

Målet med Stanford Industrial Park⁵ var att stödja ett företagande relaterat till universitetet. Det blev början på satsningar på att främja entreprenörskap på universitet, både i USA och i andra delar av världen (Lindholm Dahlstrand, 1999, Mian 1994). Ett steg i denna riktning var *företagsinkubatorn*, vilken även har kallats innovations- eller företagscenter.

Företagsinkubatorer blev allmänt erkända som ett verktyg för att utveckla företagande under 1980-talet. I Sverige kallades de till en början företagscenter eller företagsho-

⁴ Vakuumsröret (triodröret) uppfanns av Lee De Forest 1907 (patent) vilket var betydelsefullt för utvecklingen av radio, radar, TV och datorer (Castells & Hall 1994).

⁵ Idag klassificerad som *Science Park* – forskningspark - och inte en industripark.

tell. De växte fram samtidigt som små företags betydelse för innovationer och tillväxt uppmärksammades inom ekonomisk forskning och planering. De universitetsbaserade inkubatorer som undersöks i denna avhandling kan dock inte jämföras med de företagscentra som fanns på 1980-talet. De senare var fokuserade på att förse små företag med lokaler som en del av lokala (kommunala) näringslivssatsningar.

Universitetsinkubatorerna bygger på förhoppningar om att det befintliga näringslivet kan utvecklas genom att företag skapas av de bästa idéerna – och de innovationer dessa kan medföra – från forskare och studenter på universitet och högskolor. Inte minst de tekniska högskolorna och universiteten förväntats bidra med möjligheter för nya innovationer. Med innovationer menas i detta sammanhang, enligt det svenska verket för innovationssystem Vinnova, ”*omvandling av kunskaper till nya varor och tjänster eller till nya processer och nya arbetssätt*”.⁶

Denna förändring har också beskrivits som att samhället övergått från industrisamhälle till ett kunskapsbaserat samhälle med en lärande ekonomi. Det senare antyder att kunskap är den viktigaste produktionsfaktorn med regionala och lokala utvecklingsprocesser i fokus (Lundvall 1992, Asheim 2001, Brulin & von Otter 2000). Företag och universitet löser upp gränserna mellan varandra (Gibbons et al 1994). Förutom undervisning och forskning förväntas således universiteten bidra till utveckling av både företag och den omgivande regionen (Nilsson & Uhlin 2001). Universiteten ses som viktiga komponenter i regional utveckling, delvis som ett resultat av deras unika tekniska kompetens, och delvis på grund av att idéer från forskning och studenter kan leda till innovationer och nya företag (Jacobsson & Lindholm Dahlstrand 2001).

Fler än 3 500 universitetsbaserade företagsinkubatorer har etablerats sedan 1980-talet (Lalkaka 2001).⁷ Enbart i Europa finns idag över 700⁸ inkubatorer vilket visar hur snabb utvecklingen varit sedan början på 1990-talet då det fanns totalt ca 200 stycken i världen. Den svenska utvecklingen kan illustreras genom utvecklingen av de nationella intresseorganisationerna för forsknings- och teknikparker (Science Park) respektive inkubatorer. Swedepark, intresseorganisationen för forsknings- och teknikparker, startade 1989. 10 år senare (1999) startade Swedepin (Swedish Start-up Process and Incubator Network), dess motsvarighet för företagsinkubatorer. I januari 2005 gick de samman i organisationen SISP - Swedish Incubators and Science Parks – för att kunna agera tillsammans både internationellt och nationellt, för att öka medlemmarnas kompetens genom utbildning och för att förmedla erfarenheter.⁹

Den nya organisationen antar medlemmar som uppfyller kraven på forsknings- och teknikparker enligt IASP (International Association of Science Parks) och/eller NBIA:s (National Business Incubators Association) definition av inkubatorer.¹⁰ SISP hade vid sammanslagningen 43 medlemmar som definieras som Science Park och/eller inkubator.

⁶ Vinnovas hemsida : <http://www.vinnova.se> ; (2004-01-12).

⁷ En överblick ges i slutrapporten *Benchmarking of Business Incubators* (2002), som visar hur utvecklingen av inkubatorer skett.

⁸ Enligt Europeiska unionens hemsida: <http://europa.eu.int/comm/enterprise/bi/> (2005-10-22).

⁹ Information hämtad delvis ur Swedeparks skrift *Science Parks – a strategy for growth* (1998) och från SISP:s hemsida <http://www.sisp.se> (17/11-05).

¹⁰ De antar även s.k. associerade medlemmar vilka inte uppfyller medlemskraven. Mer om detta finns att läsa på hemsidan: <http://www.sisp.se>.

Företagsinkubatorer innefattar en grupp med varierande program, planlösningar och stödjande system. De illustrerar en förändring i fokus från den individuella teknologien till nätverket runt individen och det entreprenöriella stödet, till hela det system av relationer av människor och artefakter som utgör ett innovativt regionalt system av platser (se även Etzkowitz et al 2000).

Innovationssystem kan, enligt professor Charles Edquist (1997), definieras som

”[i]nbegripande alla viktiga faktorer som påverkar utveckling, spridning och utnyttjande av innovationer liksom relationerna mellan dessa faktorer.”

Han menar vidare att det finns nationella, regionala samt sektoriella innovationssystem som samexisterar och kompletterar varandra. Systemets viktigaste aktörer består, enligt Edquist, av de organisationer som har till mål att samverka. Som exempel nämner han företag, högskolor och andra offentliga organisationer.

I Sverige har Vinnova definierat innovationssystem på följande sätt:

”Ett innovationssystem består av det nätverk av organisationer, människor och spelregler inom vilket skapande, spridning och innovativ exploatering av teknologi och annan kunskap sker.”¹¹

Utifrån denna beskrivning kan innovationssystemet sägas ha ett organisatoriskt fokus i vilket inkubatorer knutna till högskolor och universitet utgör en del. De är en del av det som på Vinnovas hemsida förenklat uttryckt innebär att ”forskning omvandlar pengar till ny kunskap och kompetens medan innovationer omvandlar kunskap och kompetens till pengar”. För att det ska fungera så effektivt som möjligt och ”ge god avkastning på forskning och utveckling” uttalar Vinnova att det behövs ett innovationssystem. De studerade inkubatorerna i denna avhandling ser sig som delar i detta innovationssystem, både i det regionala och i det nationella, som byggs upp i Sverige idag. Det finns också beskrivningar av inkubatorn som del i ett lokalt innovationssystem där den lokala kontexten med högskola och lokalt näringsliv tillsammans betraktas som ett system (ex Jacob & Lundqvist 2001).

1.3 Forskningsfältet

Forskningsprojektet som presenteras i avhandlingen initierades av ett forskningsanslag som var en del av ett nationellt program för att utveckla byggherrens roll genom att sätta kunden i fokus.¹² I forskningsanslaget hade projektet ett Facilities Management (FM) perspektiv där det byggda rummet ses som ett stöd till ett företags kärnverksamhet. Både FM-perspektivet (den byggda miljön och tillhörande service) och företagsutveckling är en del av min forskningstradition. Projektet motiverades av ett

¹¹ <http://www.vinnova.se/innovations/bakgrund.htm>; 040112.

¹² Forskningsprojektet startade som en del av Byggeforskningsrådet insatsområde ”Byggherren med kunden i fokus” för att ge ny kunskap och bidra till att byggande och förvaltning ska kunna motsvara ställda krav på ett resurseffektivt och uthålligt samhälle. När byggeforskningsrådet blev en del av Formas fortsatte insatsområdet och utvecklades till ”Byggherren som förändringsagent”, se Formas hemsida <http://www.formas.se> under rubriken Forskningsområden.

behov av att utveckla professionen som bygger och förvaltar lokaler. Samtidigt var projektet kopplat till ett aktuellt fält - att utveckla företag ur universitetsvärlden. plats

Forskning om företagsinkubatorer finns inom olika discipliner och med olika utgångspunkter (Strid 2004a). Framförallt finner man forskning om länkarna mellan universitet och näringsliv (se föregåendeavsnitt). Det finns även en respektingivande mängd artiklar och böcker som inte specifikt avser inkubatorer, men som ligger nära, t ex forskning om hur företag startas; vilka faktorer som krävs och betydelsen av dessa både för att företaget ska ta form, men också för att det ska kunna överleva och växa (t ex Gartner 1985). Fokus i denna forskning kan vara individen, samhällssystemet eller lagar och förordningar som styr företagandet. En del av denna forskning ingår i entreprenörskapsforskning (se vidare kapitel 3.3).

Forskning om arkitektur omfattar den byggda miljön och därtill relaterade områden. Linn (1998) menar att behandla arkitektur vetenskapligt, innebär inte att forska fram hur byggnader ”bör se ut” för att verka som gynnsamma miljöer – vilket det finns ett obegränsat antal möjliga svar. Vetenskapen skall istället fråga efter ”vad arkitekturen innebär och vilka villkor den är underkastad, hur den fungerar och förstås, hur den skapas” (ibid., sid. 15). För att förstå vad arkitekturen innebär och hur den fungerar skall inte endast byggnaderna utan även användaren av arkitekturen studeras eftersom ”arkitektur inte enbart är en byggnad. Det är i första hand relation mellan ett subjekt och ett objekt, i vilket den förre ockuperar den senare” (Hill 1998, sid. 5, min översättning).

I den forskarmiljö där ämnet för denna avhandling behandlats har forskningen främst behandlat arbetsplatser - och arbetsliv - på större företag (Granath 1991, Ahlin 1991, Lindahl 2001), offentlig verksamhet (Wiklund 2001, Hinnersson 2005), kommunal planering (Sachs 1984) och utveckling av miljöer för småföretag (Törnqvist 1981, Edén 1983, Birgersson 1996, Öhrström 2004). Forskningen är också inriktad på att ta fram verktyg för förändringsprocesser (Lindahl 2001, Rehal 2004) och programarbete (Ryd 2004, Fristedt & Ryd 2004).

Denna forskning rörande arbetsplatser har gett kunskap både om att företagarna (entreprenörerna) har olika mål med sitt företagande och att deras företag har behov av olika miljöer. Forskningen har också visat på problem när de byggda rummen i dessa miljöer hanteras av experter som fokuserar på funktion, symbol, rumslig planering och teknik (se vidare kapitel 3). Den har försökt gå utöver detta sätt att planera rum för att se hur de är relaterade till företagets praxis. I detta syfte har *rum* kompletterats med termen *plats*.

I mötet mellan arkitektur och företagsutveckling sökte jag också efter forskning utanför min forskarmiljö som behandlar både start av företag och den byggda miljön i någon form. Det jag fann var indikationer som att tekniska innovationer och företagsutveckling sker ”någonstans”. Men en stor del av forskning kring företagsstart - och inkubatorer - tar relationen till det byggda rummet för given. Alternativt uttrycks relationen genom ord som indikerar länkar till ett rum (eller plats) som exempelvis skapandet av nätverk (t ex Johannisson, Alexanderson, Nowicki & Senneseth 1995, Castells 1996, Greve & Salaff 2003), industriella distrikt (Pyke & Sengenberger 1992), forskningsparker (Ferguson 1998, Lindelöf 2002) eller i termer av geografisk närhet (t ex Castells & Hall 1994, Grabher 2000).

Går man vidare ut i forskning om företag och organisationer finner man ett ökande intresse för begreppsparat *rum och plats* relaterat till praxis (t ex Hetherington 1997, Flores et al 1997, Wenger 2001, Hernes 2004). Mina upptäckter i detta avseende har inte bara förstärkt mitt eget intresse kring detta begreppslika verktyg, utan också gjort att jag fått reflektera över den mening jag lägger i framförallt i termen rum. De har också förstärkt mitt fokus på frågan om hur universitetsinkubatorns byggda miljö fungerar för att entreprenörerna, respektive de affärsutvecklare som arbetar med att ge entreprenörerna stöd att utveckla sina idéer, kan ta plats. Avhandlingen kan ses som ett första trevande möte mellan teorier kring entreprenörskap och platstagande. Här kan jag se hur ett intressant fält öppnar sig mellan forskare i dessa fält och mellan aktörer som arbetar för att öppna akademisk eller annan praxis för entreprenörskap och designyrken som skapar byggda rum.

1.4 Avhandlingens disposition

Här nedan följer en beskrivning av de olika kapitlen för att ge läsaren en uppfattning av avhandlingens innehåll och kunna välja avsnitt att läsa.

Kapitel 1 presenterar avhandlingens mål och disposition. Den beskriver kort framväxten av företagsinkubatorer inom universitet och högskolor, samt inom vilka forskningsfält mitt avhandlingsarbete rört sig.

Kapitel 2 behandlar avhandlingens angreppssätt. Den grundläggande metoden är att skriva texter. Härigenom söks nyckelbegrepp genom vilka exemplen som skall studeras kan ses. De prövas i arbetet med att beskriva och förstå exempel på universitetsanknutna företagsinkubatorer i Västsverige och får under arbetets gång en mening som uttrycker vad exemplen visar. I kapitlet introduceras skillnaden mellan diffusa och kompakta begrepp. För diffusa begrepp måste relationen mellan begrepp, ord och verklighet ständigt justeras. Kunskapssituationer som behandlar diffusa begrepp kan ses som en designsituation där verktyg och lösningar utvecklas situationsbundet. Denna avhandling, sett som en sådan kunskapssituation, ger förslag till tolkning av diffusa begrepp utifrån en provning. Deras mening får omprövas i nya situationer.

Kapitel 3 refererar de referenser som utgjorde en utgångspunkt för att påbörja undersökningen av företagsinkubatorerna. De hämtades framförallt från tre fält: arkitektur, företagsinkubatorer och entreprenörskap. Arkitektur är avhandlingens bakgrund och forskningsmiljö. Här introduceras termerna *rum och plats*, som utgör nyckelbegrepp genom hela avhandlingen, närmare.

Under rubriken företagsinkubatorer presenteras historiken bakom den svenska satsningen på universitetsbaserade företagsinkubatorer. Genom olika intresseorganisationers beskrivningar och en av de första undersökningarna av det svenska inkubator systemet framträder en ganska varierande bild av inkubatorer med länkar till teknik- och forskningsparker och till universitetens roll i regional utveckling.

Kapitlet avslutas med ett avsnitt om entreprenörskap. Det är kunskap om entreprenörskap som adderas till idén som kommer från universitetsvärlden för att få ett företag. Här tas upp de avgörande referenser som kunde knyta kunskapsutbyte, entreprenörskap och rum med varandra.

Kapitel 4 presenterar undersökningen av de tretton företagsinkubatorerna. Kapitlet innehåller både en beskrivning av hur undersökningen genomförts och vilka metoder som använts.

Kapitlet avslutas med en sammanfattning av resultatet av undersökningen. Här framträder också ”inkuberandets” röster, dvs. de entreprenörer och affärsutvecklare som intervjuades blir synliggjorda.

Kapitel 5 refererar tillbaka till de tre kunskapsfälten arkitektur, företagsinkubatorer och entreprenörskap utifrån erfarenheten från studien av de 13 företagsinkubatorerna.

I första avsnittet, om universitetsbaserade företagsinkubator, träder *platstagandet* fram som ett nyckelbegrepp för att förstå verksamhetens relation till den byggda miljön. Därigenom blir det möjligt att urskilja och diskutera problemet med att inkubatorn ses som en tidsbegränsad plats för entreprenörerna.

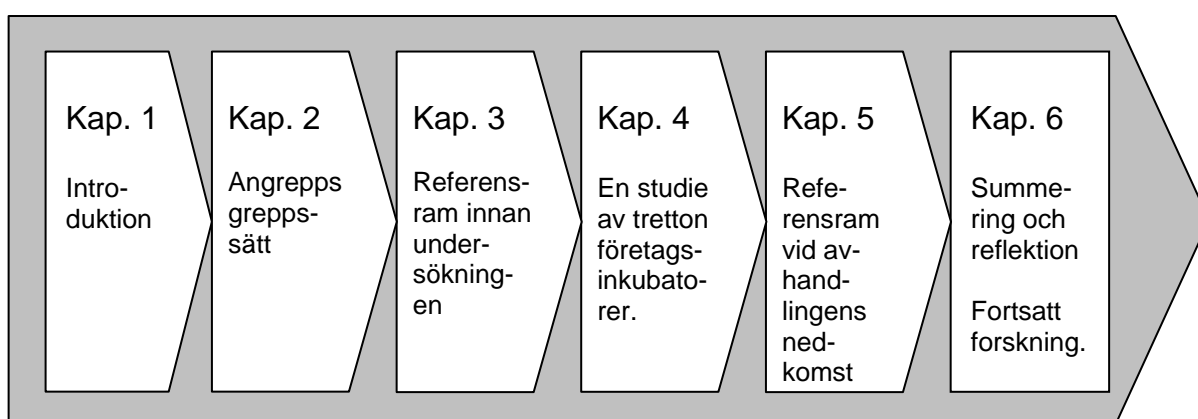
Det andra avsnittet tar både upp vad som menas med *entreprenörskap* i en inkubator kontext och hur entreprenörskapsforskningen ger begreppet ett vidare perspektiv. Entreprenörskapsforskningens perspektiv omfattar även länkar till det byggda rummet.

Avslutningsvis behandlas begreppsparet *rum och plats* mer ingående. Utifrån kunskap från arkitekturforskning, främst om arbetsplatser, undersöks hur andra forskningsfält använder begreppsparet vilket bidrar till att utveckla begreppsparet vidare.

I **Kapitel 6** summeras och reflekteras avhandlingens resultat utifrån följande frågor

- I vilka rum tar affärsutvecklarna och entreprenörerna plats?
- Vad förankras och förnyas i inkubatorns rum?
- Ska rummet förankra entreprenörskap som produkt eller process?

Avhandlingen avslutas med en presentation av idéer till fortsatt forskning.

Figur 1. Bild över avhandlingens kapitelindelning.

KAPITEL 2. Angreppssätt

Mitt val av angreppssätt är inte ett val i den mening att jag bestämt mig för hur jag ska gå tillväga och sedan följer det utan större avsteg. Det har utvecklats parallellt med undersökningen av företagsinkubatorer. I grunden kännetecknas angreppssättet främst av arkitektkunskapen (min bakgrund) och erfarenheter ur min forskarmiljö. Även av möten med annan forskning (både personer och texter) och möten med inkubatorpraktiken har påverkat det.

I denna avhandling presenteras inte ”den enda sanna bilden” av den ständigt föränderliga och komplexa del av verkligheten som företagsinkubatorer utgör. En sådan bild kan, enligt min mening, inte presenteras eftersom den inte existerar. Den bild jag presenterar är den jag kommit fram till nu när jag skriver avhandlingen. Ambitionen har dessutom varit att min bild ska låta olika röster träda fram för att synliggöra perspektiv som tidigare varit dolda. Jag försöker förmedla synpunkter på inkubatorverksamheten så att framtidsmöjligheterna berikas.

Som arkitekt spannar de möjliga perspektiven att undersöka ett fenomen från planering (regional, kommunal) till byggnadsdetaljer. Enligt Linn är arkitektkunskap (1998, sid. 25):

”[a]tt relatera den ställda uppgiften till ett större sammanhang, efter kriterier som gäller inte bara verket som materiellt objekt av en viss form utan också dess roll för människor som del av samhället och världen, och inte heller bara vid en viss tidpunkt utan även över längre tid.”

De erfarenheter från forskning om rum och processer som finns i min forskarmiljö, i vilket rum ses som ett stöd för en verksamhet, är en del av denna arkitektkunskap.¹³ För att studera hur rummet ger stöd åt verksamheten krävs att den lokala kunskapen, brukarnas kunskap, blir synliggjord. Härmed kan problem och möjligheter ”avslöjas” för att förbättra inkubatorverksamheten. Den är i sin tur en del av regionala innovationssystem. I innovationssammanhang är det i sin tur relevant att fokusera det lokala/regionala (Nilsson & Uhlin 2001).

Den grundläggande metoden för att stödja mitt lärande har varit att skriva artiklar för internationella konferenser. Genom detta har jag ”tvingats” att i skrift formulera vad jag lärt vid olika steg längs vägen mot en doktorsexamen. Skrivandet ses i min forskarmiljö som en viktig del i att pröva och ifrågasätta begrepp. Det har samtidigt varit en övning i att uttrycka sig i det internationella forskningssamhället.

De första artiklarna (se Strid 2004a) syftade till att rama in de begrepp jag använder i den första delen av min undersökning när jag studerade en första inkubator ingående. Jag sökte efter dem i min forskningsmiljö, i möten med andra forskare på kurser, konferenser och workshops, och i litteratur med anknytning till de fält av referenser som är inbäddade i min undersökning av företagsinkubatorer. Artiklarna delger också successivt tolkningar av vad jag får fram ur min undersökning. De tre senaste artiklarna - inkluderade i denna doktorsavhandling - försöker tolka mina iakttagelser från hela

¹³ I fortsättningen kommer jag – om inget annat anges – när jag talar om min forskarmiljö avse den enhet på Institutionen för Arkitektur som forskat kring rum och processer, se även kapitel 3.1.

undersökningen och både breddar och preciserar samtidigt de begrepp jag har använt. De ger också kopplingar till nya begrepp.

2.1 Begrepp

Att utveckla begrepp kan sägas vara en grundläggande uppgift i forskningsarbete. För min egen del har denna utveckling skett i diskussioner med handledare och med andra forskare i olika nätverk som jag deltagit i under mina doktorandstudier. Begrepp utvecklas i en process som sker parallellt med insamling av uppgifter för att skapa ett relevant undersökningsmaterial. En av forskarna i min forskarmiljö skriver i sin doktorsavhandling om denna process som en överföring av erfarenhet mellan olika exempel (Lindahl 2001). I denna transformation agerar begreppen som en brygga (Starrin et al 1991).

Lundequist (1995) menar att begreppsbildning inom en verksamhet är av stor betydelse för hur dess praxis utvecklas. Begrepp är redskap för mänskligt tänkande på samma sätt som verktyg, till exempel en hammare, är redskap för mer praktiska handlingar. Ord och termer är språkliga uttryck och vi bör vara mer noggranna med att skilja på vad som är ord/termer respektive begrepp (Lundequist, *ibid.*). Med ord försöker människan fånga vad ett begrepp är. Ett enskilda ord kan sällan uttömma ett begrepp.

Diffusa och kompakta begrepp

De ord med vilka vi beskriver historia, kultur och politik saknar ofta fasta definitioner. Det är därför relevant att uppmärksamma att begrepp kan vara diffusa eller kompakta (Ramirez (2000) tolkning av Toulmin 1972). Kompakta begrepp är de som i ett visst sammanhang inte behöver granskas närmare. Ordet eller termen är definierad och avgränsad i sitt sammanhang (Malbert et al 2004). För diffusa begrepp måste relationen mellan begrepp, ord och verklighet ständigt justeras. Begrepp är i ständig utveckling och argumenterandet, eller diskussionen, kring begreppen är en del i denna utveckling. Ett begrepp kan inte heller sägas vara bättre eller sämre än ett konkurrerande begrepp. De kan bara vara mer eller mindre giltiga beroende på hur olika kulturer använder dem. Frågan blir således om det valda begreppet kan öka vår möjlighet att förklara och att förbättra vår förståelse och våra handlingar än om vi väljer ett konkurrerande begrepp.

Begrepp utvecklas - av nödvändighet - samtidigt som man gör en undersökning. För att avgränsa sökningen av material måste man - trots att man är osäker - till en början bestämma sig för några begrepp och ge dem en provisorisk mening som gör att man fokuserar undersökningen. Detta gör det omöjligt att i den typ av fenomen jag undersöker börja med en referensram som en gång för alla presenterar för läsaren en definition av de begrepp som används och hur dessa uppmärksammar mina undersökningsobjekt. Det skulle ha inneburit att jag *"ignorerar en viktig komponent i det mänskliga livet, nämligen dess dubbeltydighet och obestämbarhet och själva dess brist på precision"* (Starrin 1991, sid. 20). Ett allt för tidigt bestämmande av begreppen riskerar att en undersökning avslutas i förtid (*ibid.*). Därför presenterar jag i denna avhandling först den referensram jag hade när jag påbörjade min undersökning (beskriven i kapitel 3). I referensramen finns de begrepp jag använde och min förståelse av dessa. Efter en presentation av studien av företagsinkubatorerna (i kapitel 4) tar jag åter upp de

begrepp jag använt och relaterar dem till övrig forskning (i kapitel 5). Jag ger med detta begreppen både ett vidare och mer precist innehåll än tidigare.

2.2 Forskning och design

Ordet arkitektur används ofta synonymt med ordet byggnader. Enligt Linn (1998, sid. 18) betyder arkitektur i det industrialiserade samhället *”en av människor påförd ordning av materien för att bilda rum och miljö för dem själva”*. Arkitekten¹⁴ benämns den profession som ska ge form åt miljön. De är därför i någon mening formgivare eller designer.¹⁵ Forskning om design¹⁶ och designerns arbete blir då av intresse för arkitekten.¹⁷ Design och forskning skiljer sig dock i mål och villkor, som exempelvis genom att resultatet av designarbete *”alltid i något avseende är unikt och avspeglar den specifika designsituationen”* och således inte eftersträvar någon allmängiltighet (Ullmark 2005). Likheten mellan forskning och design kan däremot sägas bestå i att förstå, hantera och kontrollera komplexitet och dynamik (ibid., sid.130). I arbetet med att hantera osäkerhet använder sig både forskaren och designern av modeller.

”För att kunna hantera världen bygger vi modeller” menar Linn (1998) och hänvisar till Bryan Magee (1979) som menar att modeller påverkar, formar och begränsar våra tankar och ofta på sätt som vi är omedvetna om. En mental modell är en *före-ställning* - det vill säga något före faktum - något som ännu inte aktualiserats. En bra modell ska - ur forskarens perspektiv - fylla kriterierna enkelhet och prövbarhet. På designerns gestaltande modeller ställs inte samma krav. Genom att alla detaljer i designmodellen inte bestämt kan relateras till utgångssituationen kan den *”läsas på fler än ett sätt”*. *”Modellen blir en artefakt som kan studeras som andra delar av verkligheten”* (Ullmark 2005, sid.131). Detta ger en möjlighet till att stegvis komma fram till en lösning på ett problem.

Exempel har betydelse för att överbrygga de sprickor som finns i språket. När språket inte räcker till för att vi ska kunna förstå varandra inom en profession kan vi använda oss av exempel. Inom designbaserade professioner används exempel också för att skapa förebilder. Ett exempel kan ge helhetsbilder som ger perspektiv på den egna situationen och förebilder som riktar blickar mot olika framtidsutsikter. I det framtidsinriktade arbetet är skissprocessen ett arbets sätt som praktiseras. Genom att skissa och att använda olika angreppssätt prövar sig arkitekten fram till en lösning på ett problem. I denna process utvecklar designern/arkitekten en *”dialog med sig själv”* (Rehal 2004, sid. 72) där skissandet kan göra tanken explicit, en representation vilken gör det möjligt att reflektera över sin egen *före-ställning*. Enligt Linn (1998) är *”konkretise-*

¹⁴ Arkitekt kommer ur grekiskans *arki* (vara den första) och *tekonik* (byggnad, uppbyggnad) med betydelsen byggmästare, timmerman (SAOB på nätet).

¹⁵ Intressant är då att se vad SAOB lär oss om ordet design eller egentligen dessinera och designera. Designera kommer ur latinets *designare* (*de* af, från, bort, och *signare* märka). Både beteckna och utmärka är betydelser för att designera, men också att utse, (förut-) bestämma eller i förväg nämna. Dessinera har samma ursprung men betyder att göra utkast till, rita, teckna. Se hemsida <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> (2005 – 09 – 02).

¹⁶ I avhandlingen använder jag ordet design så som det används i det engelska språket vilket både omfattar handlingen att ge form åt något och det som ges form; som verb och substantiv (se även artikel III).

¹⁷ Se även Caldenby & Walldén (1986) *Forskning om arkitektur och gestaltning*, och Linn, Ahlin & Enhörning (1998) *Arkitekturforskning med betydelse för konst och gestaltning – inventering och kommentarer*.

ring till fysiska bilder av före-ställningar” en kunskap som baseras på ett utvecklat modellbyggande och det som definierar arkitektens arbete.

Design teori utvecklades som ett forskningsfält under 1960- och 70-talet (Lundeqvist 1992). Design teoretisk forskning lyfter fram dialogen med en artefakt (Schön 1983). ”*Design kan ses som reflektion-i-handling, som samtal med situationen, som menings-skapande via artefakter*” skriver Birgersson (1996, sid. 157). Dialogen med artefakten behövs för att tillägna sig kunskap. Genom att använda text och bild uttrycker jag mina tankar, jag ”talar högt” (Rehal 2004). När jag så har formulerat något jag vill uttrycka, som en fråga eller påstående, kan jag kommunicera med andra eller med andras texter. De kommer i sin tur att ”svara tillbaka” och förse mig med en anledning till omformulering. På detta sätt är det möjligt att konceptualisera - *be-gripa* och *begreppsliggöra* - kunskap.

I min forskarmiljö används design teori som ett begreppsligt verktyg för att kunna se på sin egen kunskapsprocess (Birgersson 1996). När jag reflekterar över min egen forskningsprocess finner jag detta sätt att beskriva processen användbar. I arbetet med avhandlingens text upplevde jag plötsligt att jag skrev ord efter ord utan att få ut något av textmassan. Det var som om texten var ”död”. Den talade inte tillbaka. Men under tiden jag fortsatte att arbeta, då min erfarenhet har visat att det är det enda att göra i en sådan situation, verkade orden plötsligt börja leva igen. De började tala tillbaka till mig och jag ville verkligen svara! Skrivandet i sig hjälpte mig att hitta en ny förståelse och nya vägar att formulera mig på. De texter jag har skrivit utgör en del av denna dialog, och de är viktiga delar i uppgiften att skapa formuleringar och omformuleringar för att utveckla begrepp. Beskrivet på detta sätt kan min forskning förstås som en dialog och en designprocess.

Det kan vara viktigt att redan här notera att i en designsituation (dvs att i en bestämd tid och ett bestämt rum tolka situationen för att förändra den) används och utvecklas situationsbundna verktyg. De termer som jag för fram i denna avhandling har därför inga anspråk att ge en generell mening eller användning åt de begrepp termerna refererar till. De skall ses som förslag till tolkning av diffusa begrepp vilka jag prövar för att hantera en aktuell problematik och som får omprövas och ges ny mening i *varje* situation. De måste ständigt prövas. Det är kunskapen som förvärvas i användningen av dessa verktyg i olika situationer som strävar mot det generella.

Design teorin har hjälpt mig att se företagsinkubatorn utifrån perspektivet av vad den skulle kunna vara (se artikel III). Ett sådant perspektiv utgör en del i att fånga helheten, att utforska den komplexa verkligheten. Det blir också ett sätt att se att de teorier vi bygger vårt seende och handlande på är olika och består inte i grunden av kompakta begrepp.

I min forskarmiljö har detta tagit sig uttryck i fokus på själva mötet, och den dialog, som skapar överenskommelser mellan verksamhetsföreträdare och de olika experter som är delaktiga i en förändringssituation. Ett möte mellan ”experter som kommer inifrån” och ”experter som kommer utifrån”. I det mötet behövs verktyg i form av diffusa begrepp, vilket kräver en dialog för att begreppen ska bli operativa, för att bli handlingsdugliga. Det är en dialog som strävar mot att inte bara få fram överenskommelser utan att också skapa själva verksamheten och rummet samtidigt.

Mitt angreppssätt kan beskrivas på följande sätt:

- Lära om hur forskning går till i den forskarmiljö jag befinner mig i, men också att se vägar att utveckla den på. På min arbetsplats finns en tradition av att forska nära praxis i syfte att utveckla begrepp och processer användbara i denna praxis. Nyckelord är dialog, deltagande och kunskap. Ett designperspektiv kan användas för att beskriva denna process. Begrepp utvecklas som situationsbundna verktyg.
- För mig är ett viktigt arbete att berätta några av de historier som ännu inte berättats, delar som kan bidra till en större förståelse för ett fenomen, men som också kan vara med och ifrågasätta den bild som redan är etablerad - ett dialogiskt perspektiv.
- Forskning är en upptäcktsresa i det som projektet avser att studera, fenomenet. Men det är också en upptäcktsresa om forskaren själv och om de förutfattade meningarna - det jag har tagit för givet - om samhället och det studerade fenomenet. Min personliga situation kan inte helt hållas utanför forskningen som Stake (1995) uttrycker det ”*Researchers do not step outside their ordinary lives when they observe and interpret and write up the workings of a case*” (ibid., sid. 135). Det jag vill uppmärksamma i min avhandling är i första hand det *för-givet-tagna* som relaterar till forskning, kunskap och fenomenet – vilket innefattar allt från att starta företag till byggande av och planering för de platser där företag startas – samt ett kritiskt prövande av detta.

KAPITEL 3. Referensram vid undersökningens början

När det byggda rummet ska studeras utifrån vilken roll det spelar för brukaren, samhället och världen (Linn 1998), kan universitetsinkubatorn inte undersökas enbart utifrån förståelsen om det byggda rummet eller om företags behov av lokaler. Det krävs ett sökande i olika kunskapsfält. Jag började mitt arbete med att hämta referenser från följande fält:

- 1) om rum
- 2) om företagsinkubatorer
- 3) om entreprenörskap

Först presenteras arbetslivsrelaterad forskning inom arkitekturfältet. Här introducerar jag varför termerna *rum* och *plats* är en utgångspunkt i min forskning. Därefter följer olika beskrivningar av företagsinkubatorn och de förväntningar som ställs på denna. Avsnittet innehåller även en första modell av inkubatorverksamheten i vilken jag urskiljer tre faser av betydelse för att forma företag i inkubatorn. Avslutningsvis behandlas entreprenörskap – ett begrepp som verkade vara starkt kopplat till inkubatorn - men framförallt hur rum och plats relateras till entreprenörskap. Avsikten med denna förförståelse var att lära om hur, och framförallt var, tekniska idéer blir till företag på universitetsinkubatorer.

3.1 Om rum

Vi rör oss dagligen i olika rum såsom hemmets rum, stadens rum och de rum där vi arbetar eller studerar. Rum omger oss och ger oss såväl möjligheter att handla som sätter fysiska gränser för hur vi rör oss. De rum där vi arbetar kan vara mer eller mindre anpassade till den verksamhet som utförs i vårt dagliga arbete. Arkitektens arbete handlar i detta sammanhang om att överföra de funktioner verksamheten har uttryckt behov av och de symboler/metaforer som skapar värde för verksamheten till en byggd struktur. Byggnaden skall ha goda arkitektoniska kvaliteter och samtidigt utgöra en god arbetsmiljö, svarar mot tillgänglighetskrav och andra miljökrav.

För arkitektprofessionen är skapandet av artefakten rum i fokus. Det är uttänkandet av byggda former genom att ge svar till "*clients, programs, budgets, and other 'real-world' factors*" (Groat & Wang 2002). Det byggda rummet ska stå någonstans och bli en del av en plats - fysiskt, socialt och kulturellt. Sedan lång tid tillbaka finns ett språk inom arkitektprofessionen som tolkar denna handgripliga verklighet i fysiska element, strukturer och proportioner, ljus och rörelser, i lokala och kulturella särdrag. Dessutom diskuteras vad arkitekturen betyder och ger uttryck för. Bilder och ord i tidskrifter och böcker om arkitektur är fokuserade på vad byggnaderna säger/uttrycker om mänskligt liv och om arkitektens (beställarens, byggherrens) intentioner. Denna diskurs förser professionen med ett språk för att diskutera vad som är en god miljö eller vacker arkitektur. I detta språk är *rum* alltid byggda *för* något såsom en teater eller en mötesplats. Det är även en diskurs som till viss del delas med många människor och vilken lärs in när man lever i den byggda miljön. Du kan identifiera en skola, ett fängelse eller en teater i din egen kultur. Denna diskurs byggs av både orden och byggnadernas form och placering. Arkitektur spelar därmed en stor roll i att förpacka

våra begrepp för att vi ska kunna orientera oss i världen (Lawson 2001).¹⁸ Vi samlar på *före-bilder* som vi mer eller mindre medvetet använder oss av.

Arkitektens inomprofessionella diskurs har haft olika fokus under olika tidsepoker. Den moderna tiden karaktäriseras av skapandet av arkitektur med autonoma egenskaper. Arkitekten har sökt de generella funktionerna, symbolerna, estetiska uttrycken. Det byggda skall passa in oberoende av platsens unika särdrag eller andra situationsbundna bindningar. Denna ”funktionalism” kritiserades starkt under 1960- och 70-talen och man började då söka efter nya sätt att se på det byggda rummets relation till en fysisk, social, kulturell plats. Idag finns såväl en fortsatt strävan efter en arkitektur som är autonom och universell. Det finns även en inriktning som hävdar att arkitektur skall knyta an till det lokala vardagslivet och till människors aktiviteter. I det senare fallet finns intressanta paralleller till vad som händer inom konstvärlden. Konstnären söker sig ut ur gallerierna/museets rum – som skiljer konsten aktivt från den yttre världen – till att skapa konst som är plats-specifik, där verket ingår i platsen, omsluter den. Miwon Kwon (1998) ser det som en strävan efter ett engagemang i världen som luckrar upp gränsen mellan konst och icke-konst. De är försök att integrera konsten i det socialas domäner för att förändra aktuella problem eller relatera konsten till en av många former för kulturellt arbete.

Jag ser min forskarmiljö som en del av detta sökande efter en rumsskapande praxis som anknyter till det lokala, till det sociala och som försöker överbrygga gränserna till andra verksamheter. Arkitekturen är en del av och ger uttryck åt den verksamhet som använder den. Rum som funktion är ett fortsatt viktigt begrepp. Rummets användbarhet som arbetsplats har trätt fram som en något vidare term. Användbarhet refererar till hur människor har möjlighet att *ta plats*, vilket innehåller både en praktisk och en existentiell dimension (Lindahl, Hinnerson och Granath 2004, 2005). Framförallt är det en aktiv kulturell handling i vilken såväl verksamhet som det byggda rummet är delaktiga i.

Forskning om rum i min forskarmiljö

Arkitektskolan på Chalmers omfattar olika forskningsmiljöer. Forskningsprojektet om universitetsinkubatorer tillhör forskning kring ”rum och processer”.¹⁹ Sedan slutet av 1970-talet, har grundfrågan handlat om hur den byggda miljön samspelar och kan samspela med hur arbete bedrivs och med arbetslivsutveckling. Detta har varit en unik inriktning då arkitektens praxis i huvudsak handlat om bostäder och offentliga byggnader. Forskningstraditionen är nära kopplad till olika privata och offentliga verksamheter samt aktörer inom byggsektorn.

Forskningen har utvecklats parallellt med undervisningen. Den har kommit att omfatta två huvudsakliga inriktningar. Den ena inriktningen arbetar med arbetsplatser på större företag och byggnadens samspel med organisationen. Den andra har arbetat med stadsmiljöer som stöd för utveckling av små verksamheter. I båda inriktningarna ses arkitekturen som ett stöd för en verksamhet vilket kan avse både förankring och för-

¹⁸ I boken *The language of space* (2001) uttalar Lawson att han “treat architectural and urban spaces as containers to accommodate, separate, structure and organize, facilitate, heighten and even celebrate human spatial behaviour” (sid.4).

¹⁹ Från början hette enheten *Industriplanering* under professor Joen Sachs ledning. Vid 1990-talets mitt blev namnet istället *Arbetslivets Bebyggelse* vilket vid en senare omorganisation förändrades till tema *Rum och Process*.

nyelse av densamma. Formerna för hur kunskap om den aktuella praxisen skall genereras och hur samverkan i designprocessen skall ske är i fokus.

Forskningen om arbetsmiljö och rum i förhållande till organisationen har uppmärksammat betydelsen av att fokusera på hela arbetsplatsen och inte enbart rummet som symbol och funktion. Forskarna har studerat hur människor och ting relaterar till varandra i vardaglig praxis. Det har medfört att insikten om betydelsen av att de som är aktiva verksamheter delaktig i förändrings/designarbetet har ökat. Det är viktigt för att kunskap om miljöns användbarhet ska kunna uttryckas. Vidare har forskningen visat hur organisatoriska förändringar resulterar i rumsliga förändringar, men också det motsatta, hur rumsliga förändringar påverkar och kan ge upphov till förändringar i organisationen (Granath 1991, Lindahl 2001, Rehal 2004).

Forskning om småföretagens situation i olika och ofta äldre industriområden har visat att det kan förekomma skilda bilder av ett industriområde (Birgersson 1996). I arbetet med att förändra ett äldre industriområde i Göteborg hade stadsplanerarna en utifrån-bild och de som var verksamma i området hade en inifrån-bild. Dessa olika bilder som de olika grupperna inte heller var medvetna om innan forskarna uppmärksammade dem, innebar t ex att stadsplanerarnas förslag till förändringar såg företagen som ett hot mot deras miljö. Forskarnas arbete medförde att inifrånbilderna lyftes fram. Forskningen visade också att det finns behov av olika miljöer för företag och för att utveckla sådana krävs det att stadsplanerarna utvecklar sin kunskap tillsammans med företagen.

Forskarna deltog i olika förändringsprojekt av småföretagsområden. I dessa projekt arbetade de tillsammans med företagen för att förändra och utforma miljön. Forskarna fann att när företagen engageras i uppbyggnaden av en företagsmiljö så utvecklas/förstärks deras nätverk och deras interaktion (Törnqvist 1987, Birgersson 1996, Öhrström 1997, 2004).

Som en följd av forskningen som fokuserade på de små företagens villkor i staden utvecklades även kunskap om att företagen – eller entreprenörerna - har olika mål med sitt företagande. För några av småföretagen är det viktigt att själva ha kontroll över sitt eget arbete, för andra att få arbeta med det man var mest intresserad av eller för att mer allmänt utveckla sin affärsverksamhet (Jarlöv 1986, Birgersson 1987). Det visade sig också att företagare har en väl utvecklad kunskap om i vilken typ av miljöer deras företag kan utföra sin verksamhet, vilken miljö som de anser är lämplig. För företagen var ett område som bedömdes vara ”för skräpigt” att det hade en standard och ett innehåll som skulle verka negativt på deras samarbetspartners och kunder. För ”lyxiga” områden kunde, enligt den enskilda företagarens uppfattning, även det ses negativt av desamma (Birgersson & Törnqvist 1995). Företagen hade en förmåga att enbart genom att se fotografier kunna läsa den sociala och kulturella miljön och hur deras eget företag passade in i denna. En slutsats av detta är att hela områdets miljö, såväl social som kulturell, inverkar vid valet av var ett företag skaffar lokaler.

I samverkan med kommuner förnyade forskarna ett område utan att nätverk och miljöer för start av nya företag försvann i förnyelseprocessen (Kungssten i Göteborg) respektive byggde upp nya företagsmiljöer i tomma fastigheter (Nääs i Tollered). Det kan beskrivas som en kunskapsutveckling kring ”inkuberande” platser i urban miljö. Avsikten var att utifrån en befintlig miljö ge incitament för att starta företag och sam-

tidigt bygga nätverk mellan företagen i samband med att en förnyelse av området påbörjades. Ombyggnaden kunde ske efter de inflyttade företagens behov och som en bekräftelse på etablering. Den ”inkuberande” verksamheten ledde fram till en utveckling av fastighetens värde, och inte tvärtom (Birgersson 1996, Öhrström 1997, 2004).

Rum och plats

I förändringsprojekt av arbetsliv och dess miljöer har båda forskningsinriktningarna kring ”rum och process” utvecklat former för dialoger. Som ett verktyg att använda i dialogen utvecklas begrepp. I de båda forskningsinriktningarna finns ett tydligt *plats-* och *rumsperspektiv* (Granath 1991, Birgersson 1996). *Rummet* ses som det perspektiv som (stads)-planerare och arkitekter framförallt arbetar med. Det innebär att rumslig planering och byggnadsteknik samt rummets funktion och symbolvärde fokuseras i designprocessen. *Plats* perspektivet innebär att ta hänsyn till det mer avancerade samspellet mellan rummet och verksamhet och fokuseras rummets användbarhet. Göran Lindahls (2001) avhandling ”Rum som resurs i förändringsarbete” är ett exempel på detta. Lindahl argumenterar för att *platsen* hör till de aktiviteter som utförs där. *Rum* är ett redskap för att planera och designa de fysiska förutsättningarna för att något ska ges möjlighet att ta *plats*. *Plats* är något mer än bara det rum som konstrueras och byggs.

Hur människor och ting tar plats är en kunskap som de som är delaktiga i verksamheten är medvetna om men i allmänhet inte behöver uttrycka explicit. Vid förändringsarbete såsom ombyggnad av ett företags lokaler, är det nödvändigt att de som arbetar i verksamheten deltar för att ge uttryck för hur byggnaderna (rummen) fungerar som *plats*. I det sammanhanget blir dialogen ett viktigt verktyg för att olika professioner (olika praxis) ska kunna förklara, förstå och komma överens om vad som konstituerar den aktuella platsen (Granath 1991, Birgersson 1996, Rehal 1997, Lindahl 2001).

En viktig aspekt i användandet av rum och plats i denna forskningstradition är att de ses som uttryck för diffusa begrepp som måste förhandlas, komma överens om i den aktuella designsituationen. På arkitektskolan på Chalmers och i arkitektkåren som helhet pågår diskussioner om rummets och platsens betydelse utifrån ett professionellt behov av att utveckla skickligheten i att skapa rum och platser. Det finns i detta sammanhang många olika tolkningar av dessa termer, som t ex upplevelse av en plats, en plats identitet och hur människor knyter an till en plats.²⁰ Speciellt inom fenomenologisk forskning om relationen mellan individ och miljö.²¹

Mitt arbete, som en utveckling av traditionen på ”rum och process” är inte i första hand att bidra till en sådan skicklighet med anspråk på att ansluta till hur dessa termer används inom arkitekturprofessionen. Avsikten är snarare att utveckla en skicklighet i att föra en dialog i vilket såväl verksamhetens deltagare som de rumsliga experterna (och andra experter) som deltar vid förändringsbehov kan komma överens om en tids och rumsberoende betydelse. Det är min övertygelse att båda dessa skickligheter behövs för att utveckla arkitekturprofessionen. Både att kunna skapa rum som kan byg-

²⁰ För andra studier av begreppen se t ex doktorsavhandlingen *Substance or Context – A Study of the Concept of Place* av Wang Jun-Yang (1995) eller Kim Dovey (1999) *Framing Places: mediating power in built form*.

²¹ Arbeten som haft stor betydelse i denna forskning är t ex Relphs ”Place and Placelessness” (1976) och Norbergs-Schulz ”Genius loci: Toward a phenomenology of architecture” (1980). För en översikt se *Advances in Environment, behaviour, and design* (Zube & Moore 1987).

gas och att föra en dialog som fyller termerna rum och plats med specifikt innehåll för att möjliggöra att människor och verksamheter verkligen kan ta plats - här och nu.

Rum och kärnverksamhet

Fokus på rummets betydelse som stöd för företags verksamhet har i min forskarmiljö utvecklats också genom Facilities Management (FM). FM-perspektivet är baserat på tanken att ett företag kan beskrivas som en kärnverksamhet med stödverksamheter till denna (van Wagenberg 1997). FM har inneburit att en speciell kompetens för förvaltning av fastigheter och anslutande service med fokus på stöd för kärnverksamheten. Genom att underhålla, förbättra och anpassa en organisations byggnader kan dessa professioner vara delaktiga i att skapa en miljö som understödjer organisationens kärnverksamhet (Barrett 1997). FM har framförallt handlat om stora företag och de stödverksamheter (support) som krävs för att utveckla företagens kärnverksamhet (Jensen 2001).

Tjänste- och serviceföretag har vuxit fram under senare år för att ge stöd åt företag som vill fokusera på sin kärnverksamhet. Samtidigt är serviceföretag ofta produktionsorienterade istället för kundorienterade (Normann 2000). För att öka kundorienteringen har olika utvärderingsverktyg utvecklats. Företagen kan genom dessa verktyg mäta hur nöjd kunden upplever att den är med företagets tjänster, vilken kvalitet de levererar.

På Chalmers blev FM en del av en strategisk satsning inom forskningen 1998. Chalmers definition av FM är:

”Utformning och förändring av byggnadsverk samt organisation av tjänster knutna till byggnadsverk utgående från krav som härleds ur användarnas kärnverksamheter”²²

FM-perspektivet har hjälpt mig att söka efter svar på frågan vem användaren av inkubatorn är, vad som är universitetsinkubatorns kärnverksamhet och vad det är som får respektive ger, stöd i inkubatorn. Det har gett stöd till min forskning om relationerna mellan företag och byggnader (byggda rum). Det gjorde mig också uppmärksam på att facilities managerns roll är något mer än att enbart tillhandahålla det stöd som behövs för att få en välfungerande arbetsmiljö.

I universitetsinkubatorns fall ses byggnader och tillhörande service inte som ett stöd för kärnverksamheten; att utveckla företag. Följaktligen blir FM endast detsamma som att affärsutvecklarna ger stöd åt företagen under den tid som de är i inkubatorn och ska utvecklas till självgående företag. Fastigheten och därtill relaterad service ses inte som en del av stödet till företagets inkubationsprocess. Redan från början var min hypotes att även de som arbetar med service relaterad till fastigheten, som t ex facilities managern, har en viktig roll. Både för utvecklingen av inkubatorn och för hur de individuella företagen hittar en plats för nästa fas i sin utveckling efter att de lämnat inkubatormiljön.

Summering

Arkitektur som professionell praxis har tränat mig att se på rum som artefakt i relation till fysiska, sociala, kulturella miljöer. Min forskningsmiljö på arkitektskolan har visat att rummet ingår i en miljö. Rummet är del av den plats som människornas handlingar

²² Från <http://www.fm.chalmers.se/php/allmant.php>, 20 februari 2004.

skapar. Plats är en relation mellan människornas handlingar, rummen de utförs i och redskapen de använder. FM pekar på att rummet kan vara ett stöd för kärnverksamheten och de handlingar som utgör denna.

Arkitektens och planerarens roll är att planera och formge dessa rum. I detta arbete använder de sig av en förståelse för vad verksamheten ifråga ska göra i rummen. För att förstå en verksamhet har forskare i min miljö arbetat för att ta reda på vilka handlingar som utförs i det aktuella rummet. Genom att arbeta nära en organisation och låta berörda människor vara medverkande i en designprocess, kan de rum som ger stöd åt verksamheten formas. En sådan designprocess har dialogen som redskap. Dialogen och begreppsliga uttryck som kan användas för att verksamheten skall förbättras har utvecklats.

I mitt fall har jag försökt förstå platsen – den universitetsanknutna inkubatorn – genom att intervjua de som arbetar i inkubatorn och genom att vara deltagare i kompetensnätverket för inkubatorns affärsutvecklare. Jag har alltså inte varit direkt deltagande i att bygga upp en inkubatorverksamhet. Jag har dock haft möjlighet att följa och delta i hur nätverket medverkar i att utveckla och förstärka denna verksamhet i regionen.

3.2 Om företagsinkubatorer

Det andra kunskapsfältet jag orienterade mig inom handlar om kunskap relaterat till företagsinkubatorer. Det jag fann utgjordes till största delen av företagsekonomisk forskning om hur, var och varför nya företag startas. Jag orienterade mig också i forskning om innovationer och vad innovationer betyder i förhållande till att starta ett företag. Jag fann däremot ingen forskning som utgick från samspelet mellan den fysiska miljön och företagsinkubatorer.

Sökandet efter att förstå vad en inkubator är kom i huvudsak från två håll. Dels kunskap från min egen forskarmiljö om att starta företag och de platser där detta sker, men också från ”inkubatorpraktiken”. En del kunskap från denna praktik hämtade jag i olika texter där företrädare för inkubatorer beskrev sig själva och sina mål med - och/eller vision för - inkubatorverksamheten, samt hur de arbetar. Jag undersökte också olika nationella intresseorganisationers beskrivningar av inkubatorer och närbesläktade organisationer (forskningspark, teknikpark).

Vad menas med företagsinkubator?

När undersökningen påbörjades fanns det olika uppfattningar av vad en företagsinkubator är. Den första beskrivningen av vad en inkubator är hämtade jag från Europeiska Unionen (EU), formulerad 1990.²³

”A business incubator is a place where newly created firms are concentrated in a limited space. Its aim is to improve the chance of growth and rate of survival of these firms by providing them with a modular building with common facilities (telefax, computing facilities, etc.) as well as with managerial support and back-up services. The main emphasis is on local development and job creation. The technology orientation is often marginal.”

²³ European Commission OJ C186-51/52 dd. 27, July 1990.

I den fokuserades den byggda miljöns betydelse för verksamheten och målet var att med hjälp av inkubatorn stödja företagens tillväxt och överlevnad. Detta ska i sin tur generera lokal utveckling och nya jobb.

Den beskrivning som användes i USA:s nationella inkubatororganisation USNBIA (the United States National Business Incubation Association)²⁴ i början på 2000-talet, framställde inkubatorns verksamhet som ett ekonomiskt redskap utformat för att accelerera tillväxt och framgång hos entreprenöriella företag genom att samordna resurser. Målet var att producera företag som efter tiden i inkubatorn kan klara sig på egna ben och bli framgångsrika i sin verksamhet.

“An economic development tool designed to accelerate the growth and success of entrepreneurial companies through an array of business support resources and services. A business incubator’s main goal is to produce successful firms that will leave the program financially viable and free-standing.”

Den senare beskrivningen har svagare fokus på den fysiska miljön samt även på samhällsvinsterna. Istället betonas den finansiella styrkan och oberoendet som en del av målet. Gemensamt för de båda är däremot tillhandahållandet av support och service.

I en publikation utgiven av USNBIA skiljer författarna mellan olika inkubatorer med avseende på vilka typer av företag eller företagsidéer man stödjer (Molnar et al 1997):

- *Mixed use incubators*; stödjer tillväxten av alla typer av företag,
- *Empowerment/Microenterprise incubators*; har till uppgift att stödja utvecklingen av företag i områden med strukturella samhällsekonomiska problem. Precis som *mixed use incubators* stödjer de alla typer av företag, men det finns även specialiserade sådana som t ex inriktar sig på att ge stöd åt kvinnligt företagande,
- *Technology incubators*; fokuserar sin verksamhet på företag inom framväxande teknologier. Forskning och utveckling samt kommersialisering av teknologin anges som viktiga områden för dessa inkubatorer.

Enligt denna indelning skulle de universitetsbaserade inkubatorerna höra till *technology incubators*, vilket stämde överens med den första inkubatorn jag undersökte. Samtidigt finns det andra företagsinkubatorer i Sverige som jag kommit i kontakt med och som inte så enkelt skulle kunna sorteras efter denna modell utan istället omfattar alla tre typerna även om de ”hör till” akademien.

Ett problem med användandet av termen företagsinkubator är sammanblandningen med andra begrepp som exempelvis teknikpark och forskningspark (Science park). UKSPA:s (United Kingdom Science Park Association) beskrev i början av 2000-talet vad de menar med *Science Park*²⁵:

“A Science Park is a property-based initiative which:

²⁴ United Nations Publication ECE/TRADE/265.

²⁵ <http://www.ukspa.org.uk>, december 2000.

- *Has higher operational links with a university or other higher educational or research institution;*
- *Is designed to encourage the formation and growth of knowledge-based businesses and other organisations normally resident on site;*
- *Has a management function which is actively engaged in the transfer of technology and business skills to the organisations on site.”*

Enligt Falkeström et al (2000) kan inkubatorn, generellt beskrivas som en mer operativt stödande aktör med sitt arbete *fokuserat på den tidiga utvecklingsprocessen* och på ett begränsat antal enskilda entreprenörer och företag. Enligt deras undersökning liknade flera av inkubatorerna själva sin verksamhet vid en brygga mellan skola och näringsliv, en fysisk plats i en kreativ miljö som uppmuntrar till kontakt och erfarenhetsutbyten genom ett etablerat nätverk. De tre huvudsakliga områden som innefattas i beskrivningarna kan sammanfattas i rummet, servicepaketet och aktiviteterna.

Den universitetsbaserade företagsinkubatorn

Den universitetsbaserade inkubatorn kan ses som en del av universitetets roll som motor för regional tillväxt (se även kapitel 1.2, sid. 4). Som sådan utgör inkubatorn en plats för kunskapsöverföring. Samtidigt finns det många påståenden som blivit allmänt accepterade utan att ifrågasättas (Miner et al 2001). Som att:

- alla universitet kan generera nya företag,
- tron på ett recept som ej ifrågasätts och Silicon Valley är grunden till alla följande recept,
- universitetsbaserade nya företag genererar ekonomisk tillväxt genom nya arbetstillfällen.

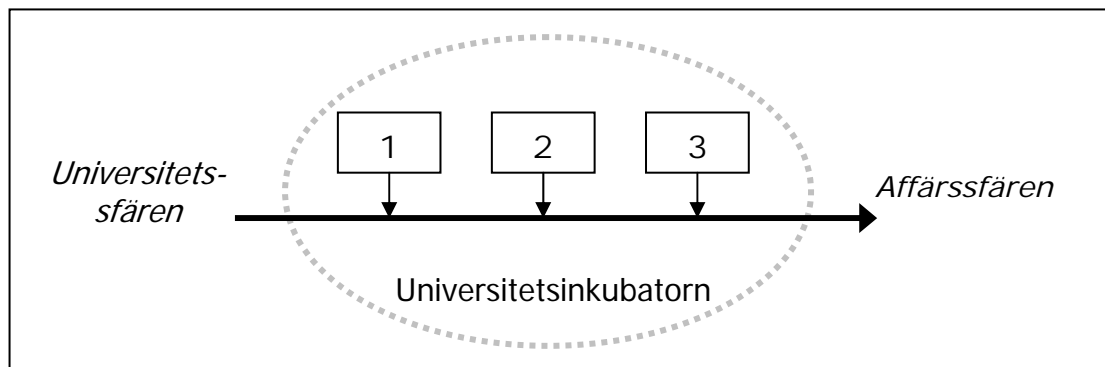
Miners et al (ibid.) studie visar att universiteten kan ha betydelse för att starta nya företag men att det inte är självklart. Det finns inte heller några garantier för att de företag som startas genom universiteten ger upphov till lokal tillväxt i samma region som de startas. Enligt Miner et al (ibid.) ska universiteten, inte enbart fokusera på att skapa företag, utan även på sin egen prestation samt de specifika lokala faktorer som kan ge förutsättningar för en högre tillväxt. Samtidigt menar de att den viktigaste aktiviteten som universiteten kan genomföra är att leta efter de speciella, lokala hållbara särdrag som kan genomsyra universitetets ansträngning i att skapa nya företag.

Min första bild av universitetsinkubatorn baserades på de beskrivningar som presenterats ovan, men även på den kunskap om relationen mellan rum och företag som jag fick från min forskarmiljö. Det senare medförde att jag sökte vidare efter begrepp som kunde belysa de rumsliga aspekterna av de ”inkuberande” aktiviteterna som universiteten är delaktiga i för att stödja tillkomsten av nya företag.

Den universitetsanknutna företagsinkubatorns historiska bakgrund ger en första bild av inkubatorn som en *mötesplats* mellan å ena sidan traditioner baserade på vetenskap och å andra sidan traditioner baserade på affärskunskap. Utifrån denna uppfattning kan universitetsinkubatorn beskrivas som ett antal lokaler i en eller flera byggnader nära universitetet med syfte att stödja eller underlätta detta möte. Den rumsliga strukturens roll är att förankra och förnya sådana möten men också att underlätta transformationen i och genom inkubatorn och utveckling av ny praxis.

För att försöka hitta inkubatorns rumsliga aspekter urskiljdes tre faser som både praktiskt och kunskapsmässigt skall understödjas i en inkubator och som utgör handlingsutrymmen för (Birgersson & Strid 2002):

- Fas 1*) att komma in i inkubatorn
- Fas 2*) att bli ett företag (i inkubatorn)
- Fas 3*) att växa ur inkubatorn.

Figur 2. Modell över universitetsinkubatorn beskriven som en avgränsad linjär process.

Tillsammans utgör de en bild av inkubatorn som en avgränsad linjär process. Det var också så jag uppfattade att man såg på inkubatorerna i det då nystartade kompetensnätverket. På de första mötena diskuterades hur man får in och sorterar ut idéer till företag och vilka som kommer ut. Däremellan diskuterades hur forandet av företaget kan ske på effektivaste sättet. För mig blev denna bild ett stöd för att kunna söka vidare i hur processen att forma företag ur tekniska idéer från universitet och högskolor fungerar i en universitetsbaserad företagsinkubator.

Summering

Sammanfattningsvis kan man säga att de avgränsningar och den litteratur jag stött på i mitt sökande tydliggjorde att universitetsbaserade företagsinkubatorer handlar om att främja regional utveckling, framväxandet av nya teknologier samt förändring av en regions industrisektor.

Det handlar även om att stödja tillväxt och överlevnad av nya företag som är innovativa och kunskapsintensiva, vilket i sin tur ger fokus på tidiga skeden av företags utveckling, med målet att producera framgångsrika företag som kan växa och klara sig på egen hand efter tiden på inkubatorn.

För att uppnå dessa mål krävs olika sorters stöd i form av i rummet samordnade tjänster och service. De olika stöd som erbjuds utgår från tanken att företagen snabbt ska ta plats i affärsvärlden samt att de ska och vill växa. I inkubatorn kan processen att gå från idé till företag ses som en linjär process av mötet mellan affärskunskap och tekniskt kunnande. Detta är en förenklad bild av processen som dock ofta hänvisas till vid presentationer eller på hemsidor. Utifrån denna bild urskiljde jag tre faser/rum som handlingsutrymme för detta kunskapsmöte. Det blev det grundläggande sättet med vilket jag kunde begripa och hantera det material jag fick fram i studien av de 13 företagsinkubatorerna.

3.3 Om entreprenörskap

Ett av de antaganden jag träffade på när jag sökte efter att förstå vad den inkuberande verksamheten bestod av var att få av idégivarna är entreprenörer. Med ordet entreprenörer avsågs då en person som kan skapa affärer kring en produkt. Det fanns rent allmänt en övertygelse att det för att skapa företag av idéer födda i akademien behövs det tillföra kunskap både om hur man gör affärer och hur man driver en affärsverksamhet. På den första inkubatorn jag undersökte innebar det att affärsutvecklarna på olika sätt försökte addera *entreprenörskap* till det tekniska kunnandet med avsikten att skapa expanderande företag.

Själva ordet *entreprenör* är franska, *entrepreneur*. Det har sitt ursprung i *entreprendre* - *entre*, mellan och *prendre*, taga. Betydelsen är att företaga, taga itu med; övertaga, och användes redan under 1100-talet. I Sverige brukade ordet *entreprenant* användas tidigare i betydelsen företagsam, driftig eller dristig, djärv.²⁶

Forskare inom det företagsekonomiska fältet debatterar vad *entreprenörskap* är i praktiken. Enligt Landström (1999) studeras *entreprenörskap* inom flera olika discipliner, men med olika analysnivå och olika fokus. Forskning om *entreprenörskap* finns inom psykologi, organisationers beteende, företagsekonomi, nätverk, geografi, sociologi, socialantropologi samt nationalekonomi. Analysnivåerna varierar från individen via organisation och region till samhället i stort. I fokus står *entreprenören* som individ (*entreprenören*), *entreprenörskap*, *entreprenöriella företag*, relationer och nätverk samt det rumsliga, sociala, kulturella eller ekonomiska systemet.

Schoonhoven och Romanelli (2001) menar att *entreprenörskap* - både individerna och processen att skapa organisationer - är ”*a fundamental dynamic of change in society*”. De uttrycker vidare att *entreprenörskap* är ”*essential to the creation and renewal of economic wealth and well-being*”. *Entreprenörskap* skulle med denna utgångspunkt sägas handla om att skapa något nytt, dvs. innovationer.²⁷

Växande företag är i fokus inom forskningsfälten kring innovationer och tillväxt. Enligt Saemundsson (2003) kan forskning kring växande företag kopplas till fyra olika forskningsfält; ekonomi, organisationsstudier, strategi och management samt *entreprenörskap*. Dessa kan delas in i två huvudsakliga kategorier. Den ena intresserar sig för att förklara och förutsäga förändringar i företagets storlek. Den andra är intresserad av att förstå vad som händer i företagen när de växer, dvs. företagets egen process.

Kunskap, kreativitet och rum

I sitt arbete om *entreprenörskap* och småföretag har Acs och Audretsch (2001) visat betydelsen av små företag som förändringsagenter genom innovativa aktiviteter. De pekar på två fundamentala aspekter som skiljer produktionsfaktorerna i traditionell ekonomi från dagens lärande ekonomi:

²⁶ Ur Svenska Akademiens ordbok (SAOB), <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.

²⁷ Innovation av latinska *innovatio* en avledning av *innovare*. *Innova* av latin *innovare*; förnya, åstadkomma något nytt av. Hämtat från Svenska Akademiens Ordbok på hemsidan <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>.

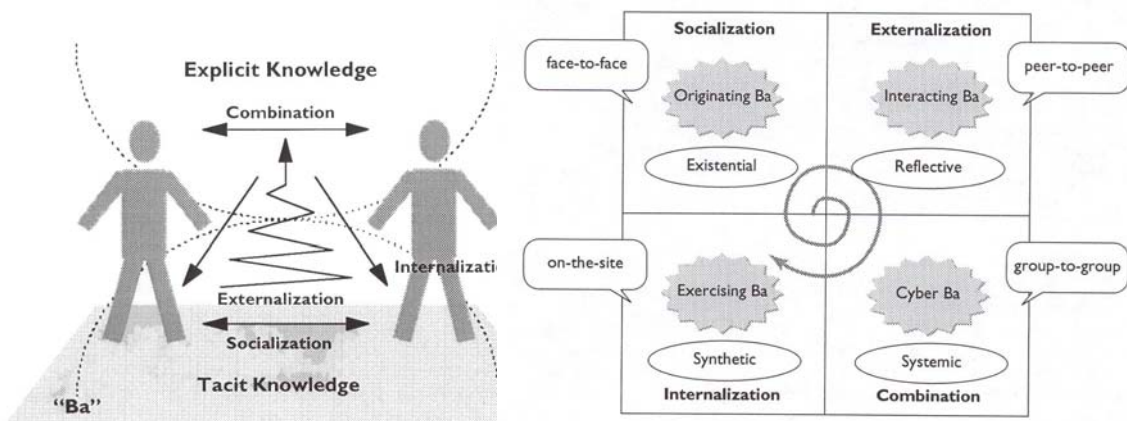
“The first is that knowledge has increased the importance of geographical proximity. The second, is that the greater degree of uncertainty, asymmetries and transaction costs lead to an increased role of entrepreneurial activity.” (ibid, sid. 20)

De diskuterar även det paradoxala påståendet att geografisk lokalisering är betydelsefullt i en värld av e-post, fax och cyberspace. Lösningen på denna paradox menar de ligger i :

“[...] a distinction between knowledge and information. Information, such as the price of gold on the New York Stock Exchange, or the value of the Yen in London, can be easily codified and has a singular meaning and interpretation. By contrast, knowledge is vague, difficult to codify and often only serendipitously recognised. While the marginal cost of transmitting information across geographic space has been rendered invariant by the telecommunications revolution, the marginal cost of transmitting knowledge, and especially tacit knowledge, rises with distance.” (ibid, sid. 21)

De framhåller vikten av överskott av kunskap (knowledge spill-over) är möjlig att använda för tredje part. De menar att det är en viktig faktor för klustrande som är vanligare i industrier där ny ekonomisk kunskap spelar en viktig roll. Acs och Audretsch (ibid.) betonar relationen mellan kunskapsutveckling och geografisk närhet. De menar att kunskap är en aktivitet som tar plats och tid.

Ikujiro Nonaka och Noboru Konno (1998) har i en artikel fokuserat på platsen för kunskapsutveckling genom användandet av det Japanska begreppet *ba*. Enligt Nonaka och Konno (ibid., sid. 40) kan *ba* ses som en ”*shared space for emerging relationships*”. En bakgrund till detta arbete är Nonakas tidigare forskning om hur ny kunskap skapas i organisationer. Skapandet av kunskap ses där som en spiralformad process av interaktion – från explicita uttryck av kunskap till tyst, eller snarare i situationen oartikulerad kunskap (Nonaka & Takeuchi 1995).

Figur 3. Nonaka och Konnos (1998) bild över Ba kombinerat med Nonaka & Takeuchis s.k. SECI-modell över hur kunskap utvecklas i organisationer.

Nonaka och Konno (1998, sid. 40) konstaterar:

“Knowledge is embedded in ba (in these shared spaces), where it is then acquired through one’s own experience or reflections on the experience of others. If knowledge is separated from ba, it turns into information, which can then be communicated independently from ba. Information resides in media and networks. It is tangible. In contrast, knowledge resides in ba. It is intangible.”

Nonaka och Konno (ibid.) differentierar fyra typer av *ba* vilka korresponderar med de fyra stegen i Nonaka and Takeuchis (1996) modell över skapande av kunskap. De fyra typerna av *ba* är *Originating ba* (socialization), *Interacting ba* (externalisation), *Cyber ba* (combination) and *Exercising ba* (internalisation).

Med fokus på att finna de mekanismer som är inblandade i hur små företag skapas, har många forskare studerat hur traditionella regioner kombinerar viss teknisk färdighet med entreprenöriell kulturell verksamhet. Exempel på detta är Emilia Romagna i norra Italien (se t ex Mazzonis & Ennals 1999, Asheim 2000) och Småland i södra Sverige (se t ex Brulin 1998), tillsammans med storstadsmetropoler som London och New York (Castells and Hall 1994). De potentiella entreprenörerna verkar utvecklas ur regionernas kultur och lär sig i praktiken från de relationer som finns inom deras räckhåll. Det är del av deras identitet och de föds in i entreprenörskap. Hela regionen skulle kunna sägas fungera som en inkubator. Att ”inkubera” är inbyggt i hela den regionala, sociala och ekonomiska verksamheten. Eller med Nonakas och Konnos ord: kunskap om hur man blir entreprenör är inbäddad i regionen.

Forskning om industriella distrikt var också en betydelsefull ingång för min forskning om universitetsbaserade inkubatorer med avseende på att diskutera de generativa aspekterna av inkubatorer. Ett gemensamt mål för många initiativtagare av inkubatorverksamheter är att nå det steg när ”inkuberandet” blir del av en ordinarie verksamhet och en självgenererande kraft i regionen, precis som i de framgångsrika industriella distrikten.

Summering

En av universitetsinkubatorns viktigaste uppgifter för att ge stöd åt utvecklingen av nya expansiva företag är att förse teknikerns idé med entreprenörskap/affärskunnande. För detta ändamål startades entreprenörskapsutbildningar på flera högskolor/universitet ungefär samtidigt med att det startades inkubatorer. Min första orientering inom entreprenörskap visade dock att det är ett brett fält av forskning där det diskuteras vad entreprenörskap egentligen innebär.

Jag försökte även problematisera bilden av inkubatorn som en linjär process genom att jämföra inkubatorn med de traditionella industriella distrikten där entreprenörskap verkar vara en del av den lokala identiteten. Det är inte något som företagarna/entreprenörerna i dessa distrikt förväntas studera eller lära sig i form av explicitgjord kunskap utan istället något som lärs genom att vara nära den lokala erfarenheten av entreprenörskap.

Just närhet och dess betydelse för hur kunskap delas och sprids, hur man lär sig att bli, eller vara, en entreprenör har tydligt rumsligt fokus. En viktig inspiration för att un-

dersöka inkubatorn som en *plats* för kunskapsprocesser blev Nonakas & Konnos (1998) begrepp *Ba*. De understryker platsens betydelse för att skapa kunskap och menar att ”utan plats övergår kunskapen till att bli information”, vilket även poängteras av Acs & Audretsch (2001).

I nästa kapitel berättar jag om undersökningen av de universitetsbaserade företagsinkubatorerna; dvs hur jag studerade platsen för den kunskapsprocess jag inledningsvis sett som inkubatorns viktigaste verksamhet. Därefter återvänder jag till de tre kunskapsfälten; *rum*, *inkubatorer* och *entreprenörskap*, för att visa hur referensramen utvecklats vidare.

KAPITEL 4. En studie av tretton företagsinkubatorer

I detta kapitel berättar jag hur jag gått tillväga när jag undersökt de tretton universitetsinkubatorerna i Västsverige.²⁸ Kapitlet ger en beskrivning av hur jag arbetat, vilka metoder jag använt mig av och vilken betydelse de haft i arbetet. Kapitlets avslutande del innehåller berättelsen om ”inkuberandet”, en sammanfattning av resultaten av min undersökning, vilket inkluderar allt material jag samlat under mitt doktorandarbete. Avhandlingen innehåller således både det material som presenterats i mitt licentiatarbete och det material som samlats in därefter.

Som jag skriver i introduktionen till avhandlingen har arbetet utförts i två delar. Jag började med en historisk bakgrund till fenomenet företagsinkubatorer, både internationellt och nationellt men också lokalt – dvs. etablerandet av den först undersökta inkubatorn. Därefter följde en första intervjuundersökning av denna universitetsinkubator. Avsikten var att undersöka hur inkuberandet av företag går till i inkubatorn – eller mer konkret - vilka aktiviteter som utförs.

Parallellt med undersökningen av inkubatorn började jag delta i det regionala kompetensnätverket. Deltagandet var en del av att söka hur de ansvariga talar om universitetsinkubatorer och hur nätverket inverkar på den dagliga verksamheten i de deltagande inkubatorerna. Jag genomförde även en litteratursökning inom andra forskningsfält med anknytning till inkubatorprocessen. Jag uppfattade att man kan se på processen som en linjär kunskapsprocess.

Var äger då de olika delarna av processen rum? Jag sökte efter begrepp som kunde appliceras på företagsinkubatorn (se kapitel 3). Inspiration fick jag framförallt av Nonaka & Konno's (1998) modell över platsens betydelse för kunskapsprocesser (se figur 3, sidan). Utifrån denna modell försökte jag formulera frågor och figurer för att fånga affärsutvecklarnas och andra anställda i inkubatorn respektive entreprenörernas uppfattning av verksamheten i inkubatorn. Det var ett systematiskt sökande för att fånga *var* kunskapsprocessen sker. Intervjuer skedde med samtliga inkubatoranställda samt representanter för 23 av de 27 företag som hade kontorsrum i inkubatorn vid intervjutillfället.²⁹ Målet var att få en första översiktlig bild av företagsinkubatorn. Denna undersökning presenterades i min licentiatuppsats (Strid 2004a,b).

Intervjusvaren från den första inkubatorn utgjorde grunden för den fortsatta undersökningen av ytterligare 12 inkubatorer i Västsverige. I fokus var då frågan hur affärsutvecklare respektive entreprenörer ser på den sista fasen i inkubationsprocessen - när och hur entreprenörerna ska hitta en plats i affärsvärlden. Jag hade även förstått att frågan om nätverk är en viktig del av denna problematik och försökte hitta metoder för att fånga detta i intervjuerna.

I bearbetningen av hela undersökningen har jag försökt se skillnader och likheter mellan de olika inkubatorerna. Skillnaderna beror delvis på de lokala förutsättningarna som t ex den geografiska lokaliseringen. Fem av de tretton inkubatorerna hör hemma i

²⁸ Dessa 13 universitetsinkubatorer ingår i regionala kompetensnätverk ”inkubatorkompetens”. Genom högskolorna är de även del i det västsvenska universitetssamarbetet, VUS, som startade 1998 och där totalt nio universitet samarbetar, se hemsida <http://www.vus.se> (2006-02-02).

²⁹ Fyra företag intervjuades inte främst av den orsak att de inte i egentlig mening kan kallas inkubatorföretag – dvs de hade inte tagit del av inkubatorn erbjudande, se även Strid (2004b).

Sveriges andra största stad med knappt en halv miljon invånare och med både en teknisk högskola och ett universitet som tillsammans har ca 37 000 helårsstudenter (för år 2005).³⁰ Fem inkubatorer har sin tillhörighet vid en regional högskola med mellan 4 500 och 7 100 helårsstudenter. De två återstående inkubatorerna finns vid de två minsta tätorterna med knappt 10 000 invånare vardera och under 1000 studenter. Denna skillnad i antal studenter eller invånare behöver dock inte vara negativt.

En annan skillnad finns i omfattningen av inkubatorernas verksamhet. Den först undersökta inkubatorn är den största sett till både antal anställda, antal företag och uthyrbar yta. Den minsta av inkubatorerna är den som tillhör lärosätet med minst antal studenter.

Sammanställningen av resultat har inneburit ett vandrande mellan begreppsutveckling respektive tolkning av min undersökning, vilket jag beskrev i kapitel 2. Det har väckt frågor kring hur en plats stöder utveckling av företag och det byggda rummets roll i denna utveckling.

Efter denna översiktliga presentation kommer jag nedan att mer detaljerat beskriva hur jag har gått tillväga när jag undersöker hur den byggda miljön interagerar med inkubatorns process att föda fram nya företag. Jag vill därigenom visa hur undersökningen drivits fram av de frågor jag ställt och vilka vägar/metoder jag prövat.

4.1 Metod och genomförande

Som jag tidigare förklarat utfördes undersökningen av de tretton företagsinkubatorerna i två delar. Först undersöktes en inkubator och baserat på resultaten av denna undersöktes de resterande tolv. Valet att först studera en inkubator för att sedan gå vidare med resterande hänger dels samman med att en del förberedande arbete redan fanns kring den första inkubatorn och dels med att det var en av de första inkubatorerna i regionen. Samtidigt var det den enda inkubatorn som äger de lokaler där verksamheten bedrivs.

Ytterligare en anledning till valet var att när avhandlingsarbetet startade hade fem av de tretton inkubatorerna ännu inga idéer till företag antagna. Organisatoriskt tillhör inte tre av de tretton samma region och ingick inte från början i kompetensnätverket. Regionen (som tidigare bestod av flera län) var ursprungligen gränsen för vilka av inkubatorer som fick delta. Detta ändrades senare för att stämma överens med lärosätenas samverkan vilket också motsvarar en av huvudaktörernas geografiska verksamhetsområde. Det medförde att de tre inkubatorerna i närliggande regioner blev medlemmar i kompetensnätverket och i den andra delen av min undersökning.

Den först studerade inkubatorn hade också tydligt en roll som förebild och gott exempel på hur en inkubator ska byggas upp. På kort tid hade de ansvariga för denna inkubator byggt upp en både nationellt och internationellt erkänd verksamhet. Den person som hade även ansvar för att starta och driva kompetensnätverket tillhörde dessutom samma organisation.

³⁰Statistiken är hämtad från Statistiska Centralbyråns respektive de olika lärosätenas hemsidor. Antalet helårsstudenter motsvarar nästan det dubbla räknat i antal individer.

Jag kommer här nedan att beskriva hur jag gick tillväga. Först beskriver jag den första delen, kallad Del 1 – den första inkubatorn, och därefter den andra delen, Del 2 – fler inkubatorer.

Del 1 – den första inkubatorn

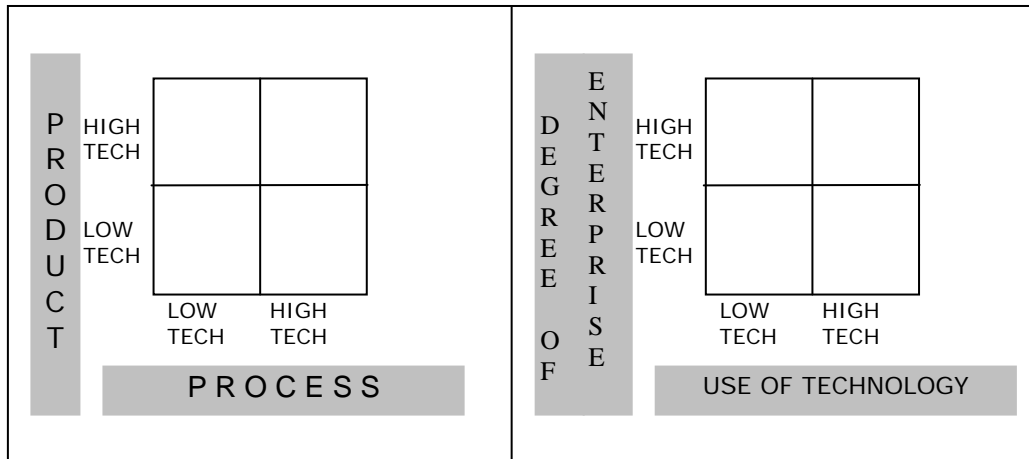
Innan de första intervjuerna genomfördes en litteratursökning av historiska beskrivningar av hur företagsinkubatorer utvecklats och beskrivningar relaterade till inkubator verksamheter som var aktuella när undersökningen påbörjades (se även Strid 2004b). Resultatet av sökningen inkluderade även källor till hur det svenska inkubatorsystemet växt fram och hur det är en del i det nationella och regionala innovationssystemet (se kapitel 3). Jag undersökte även den först studerade inkubatorns tillblivelse, delvis i litteratur och delvis i samtal med olika personer som varit involverade. Innan undersökningen påbörjades hade jag också varit med och utfört en utvärdering av ombyggnaden av de lokaler där den först undersökta inkubatorn har sin verksamhet (Persson, Strid & Öhrström 2000)³¹. Utvärderingen syftade till att redovisa hur anpassningen av lokalerna utifrån ekologiska grundprinciper upplevdes av den nya verksamheten (företagsinkubatorn). I utvärderingen sågs de nya företagens uppfattning som de mest primära, ett försök att fånga ”hyresgästernas” perspektiv. Inkubatororganisationen sågs främst som en fastighetsägare som erbjöd en utökad service till sina kunder.

Avsikten i detta skede var att lära om hur, och framförallt var, tekniska idéer blir till företag på universitetsinkubatorer. Intervjuer och samtal var den datainsamlingsmetod som valdes. Fem företag som befann sig i olika faser av inkubationsprocessen, från ett nyinflyttat till ett utflyttat, intervjuades först. Företagen valdes bland dem som på en allmän förfrågan själva anmälde sitt intresse. En affärsutvecklare samt en facilities manager intervjuades också. Jag genomförde i detta skede även kortare samtal med samtliga affärsutvecklare i inkubatorn. Avsikten var att orientera mig i deras arbetsuppgifter och, för att mer konkret, lära mig hur de arbetar.

Respondenterna intervjuades efter en frågelista som utvecklades kontinuerligt. Avsikten med de första intervjuerna var att pröva och utveckla den frågelista som användes under intervjuerna. Först vid en prövning av frågorna kunde jag själv bilda mig en (första) uppfattning om hur de fungerade i intervjusituationen och vilka frågeställningar som saknades/behövde utvecklas vidare.

Som en del av frågelistan har olika ”figurer” använts (se figur 4). Två figurer användes i avsikten att ta reda på vilka företag som tar plats i den undersökta inkubatorn och hur väl de stämmer överens med inkubatorns krav att företagen ska ha hög teknisk kompetens samt ha en bra förutsättning för tillväxt (Strid 2004b). I intervjuarbetet fungerade figurerna som ett sätt att inleda intervjuerna och att få respondenterna mer engagerade i intervjun och i att berätta om sitt företag. Resultatet visade dock att företagen väl stämmer överens med inkubatorns krav om teknisk kompetens, eller egentligen att entreprenören själv uppfattar att deras företag svarar mot inkubatorns krav. Däremot kan kravet på tillväxt ses mer som en tolkningsfråga vilket blev än tydligare i en tredje figur jag introducerade.

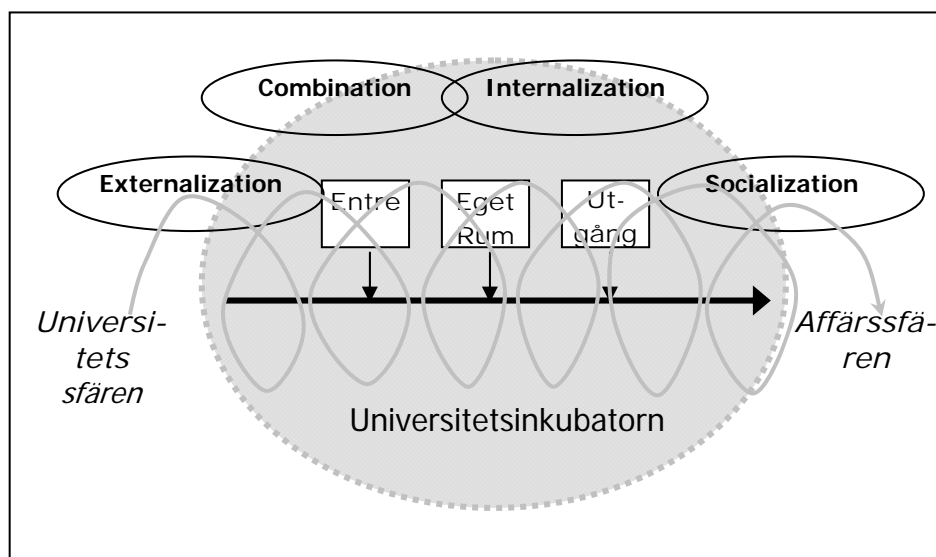
³¹ Vid ombyggnaden av lokalerna hade länsstyrelsen beviljat inkubatorn ett statligt investeringsbidrag för en ekologisk hållbar samhällsutveckling, avsett att täcka merkostnader för en sådan anpassning. Utvärderingen utfördes på uppdrag av länsstyrelsen i Västra Götaland.

Figur 4. Två av de tre figurer som användes i intervjuerna av entreprenörer och affärsutvecklare i den först undersökta inkubatorn. Syftet med figurerna var att se om entreprenörernas och affärsutvecklarnas uppfattningar om företagen stämde överens.

I den tredje figuren fick respondenten ange hur många anställda de tror att de kommer att ha när de lämnar, respektive ett antal år efter att de har lämnat inkubatorn. Även med denna figur var tanken att se hur den officiella bilden av de företag som finns i inkubatorn och entreprenörens bild av sitt eget företag stämmer överens. Denna uppskattning av företagets framtida storlek avseende antal anställda, bad jag även respektive företags affärsutvecklare att fylla i. Mitt syfte var att se om affärsutvecklarens – de som ska coacha/handleda entreprenören – och entreprenörens bild stämde överens eller inte.

Den linjära bilden av kunskapsprocessen var en utgångspunkt för att fånga var de olika delarna av processen äger rum. Den konventionella bilden av hur processen sker - formulerad i tre steg - gav jag rumsliga namn - *Entré*, *Eget Rum* samt *Utgång* - då den linjära modellen utvecklades vidare i kombination med Nonaka och Konnos (1998) modell som fokuserar *platsen för* kunskapsutveckling. Genom att kombinera dessa modeller kunde inkubatorn ses som en kunskapsprocess och samtidigt visa på hur det byggda rummet relateras till denna, ett första försök att fånga "Ba" - inkubatorn som plats för uppkommande (groende) - relationer. Denna bild blev en fjärde figur kring

Figur 5. Den linjära modellen av "inkuberandet" kombinerat med Nonaka & Konnos (1998) modell av Ba. De tre faserna har getts rumsliga namn.

vilken jag samtalade med affärsutvecklare och entreprenörer för att fånga vad och hur de gör när de startar sitt företag i inkubatorn.

I intervjuerna använde jag mig också av fotografier som ett sätt att försöka fånga entreprenörernas bilder av olika företagsmiljöer (byggda rum). Fotografierna visar sex olika exteriörer respektive sex olika interiörer. De valdes ut med avsikten att ge en bred variation och ett större urval. Miljöerna varierade från "high-tech" till en "artistisk" miljö. De frågor som samtliga ombads besvara var vilken av bilderna som bäst svarade mot 1) den miljö de hade vid det aktuella intervjutillfället 2) vilken de skulle vilja flytta till, samt 3) vilken de inte skulle vilja flytta till (se bildexempel nedan).³² Alla affärsutvecklare fick genomföra övningen med fotografierna vid ett tillfälle - en av nätverkets träffar. Entreprenörerna fick däremot se fotografierna och svara på frågorna i intervjusituationen.

Figur 6. Exempel på fotografier av interiör respektive exteriör. Entreprenörerna och affärsutvecklarna hade sex interiörer respektive exteriörer att välja mellan. Fotografierna var valda så att det fanns en variation av interiörer respektive exteriörer att välja mellan.

Det huvudsakliga målet med denna övning var att få med den fysiska miljön - rummet - som en del i respondenternas berättelser. Berättelsen och den fysiska miljön skulle tillsammans hjälpa mig att fånga bilden av hur entreprenörerna respektive affärsutvecklarna uppfattar sin plats. Detta fungerade bra i intervjusituationen, men inte lika bra i den gemensamma övningen för affärsutvecklarna. Det visade sig att det inte var bildvalet i sig som var det viktigaste med övningen, utan snarare kommentarerna från respondenterna under tiden de gjorde sina val. När de "tänkte högt" och berättade för mig vad de såg - eller läste in/tolkade de olika fotografierna. Tillsammans med affärsutvecklarna kunde jag inte på samma sätt fånga kommentarerna eftersom de gjorde övningen i grupp. Några av dem kom fram efteråt och ville kommentera eller fråga om övningen, vilket kunde ha öppnat upp för en intressant diskussion i hela gruppen.

Efter denna förundersökning var målet att intervjua alla affärsutvecklare och entreprenörer som fanns, eller hade funnits, på inkubatorn. Detta tillvägagångssätt innebar att det fanns behov av att återkomma till både de först intervjuade företagen och de anställda i inkubatorn för att komplettera materialet, vartefter ny information tillkom-

³² Bilder/fotografier är något som fler i min forskarmiljö använt sig av (ex Ahlin 1980, Birgersson & Törnqvist 1995). Det har bland annat gett upphov till en metod att använda bilder vid bland annat organisationsförändringar (Rehal 2004) som utvecklats vidare till ett redskap kallat Concepto.

mit i senare intervjuer. Efter varje intervju skrev jag ut en fullständig text baserad på nedtecknade anteckningar och minnesbilder. Därefter sorterades och sammanställdes materialet så att både affärsutvecklarnas, och den servicepersonal som arbetar nära dem, och entreprenörernas bild av inkubatorn blev synlig. Sorterandet skedde i flera faser. Delvis genom att kontinuerligt jämföra svar från de olika intervjuerna men även genom att berätta och diskutera med handledare. En presentation av materialet för inkubatorpersonalen gjordes för att ge dem möjlighet att diskutera resultatet innan det publicerades.

Detta var den huvudsakliga insamlingen av material under den inledande delen av avhandlingsarbetet och utgör grunden för det material jag presenterade i min licentiatuppsats (Strid 2004a,b).

Del 2 – fler inkubatorer

När arbetet fortsatte inkluderades de resterande 12 universitetsinkubatorer som är lokaliserade i Västsverige. Jag var då uppmärksam på om det fanns likheter eller skillnader mellan vad jag funnit i studien av den första inkubatorn och de som jag nu skulle undersöka och - om så var fallet - vari dessa skillnader består. I licentiatuppsatsen gjorde jag en tydlig distinktion mellan de som är anställda för att ge stöd åt entreprenörerna, huvudsakligen affärsutvecklare, och idégivare/entreprenör, dvs. individen som ska starta ett företag i inkubatorn. Resultatet presenterades baserat på dessa två gruppers olika uppfattning av den ”inkuberande” processen och av de rum där processen sker. När undersökningen av de återstående inkubatorerna fortsatte var fokus på de resultat som presenterats i licentiatuppsatsen, i vilken jag uppmärksammat problem i *Utgång* - utflyttningsskedet.

Jag fortsatte att genomföra intervjuer främst med företag som var på väg att lämna, eller precis hade lämnat, respektive inkubator. Affärsutvecklarna valde ut företaget till intervjuerna utifrån urvalskriterier jag ställde. Kravet var att företagen skulle vara färdiga för att flytta ut, alternativt precis ha flyttat ut. Jag intervjuade även affärsutvecklare eller motsvarande (se bilaga för uppgifter om antal intervjuer, datum för intervju samt tabeller över inkubatorernas urvalskriterier och erbjudande). Intervjuerna skedde oftast vid samma tillfälle som jag besökte inkubatorn och genomförde intervjuerna med entreprenörerna. Hos de 12 inkubatorer som ingår i denna andra del finns oftast en eller två affärsutvecklare anställda, varav en oftast arbetar som vd/ansvarig för inkubatorn. Det finns ofta ytterligare någon anställd, som assistent eller liknande, men de arbetar vanligen med andra uppgifter än affärsutveckling.³³ Vid tiden för den fortsatta undersökningen hade endast den först studerade inkubatorn fler än två affärsutvecklare anställda.³⁴

Jag började med att fråga inkubatoransvariga på fem inkubatorer om jag kunde komma på besök och göra intervjuer med en affärsutvecklare samt representanter för två eller tre företag. Jag ville att företagen hade passerat genom alla steg i inkubatorprocessen, vilket betyder att de hade tagit del av de erbjudanden som varje inkubator ger. Vid fyra av de tolv inkubatorerna fanns det vid undersökningens genomförande ännu inget företag som var på väg att, eller nyligen hade avslutat ”inkuberandet”. Detta

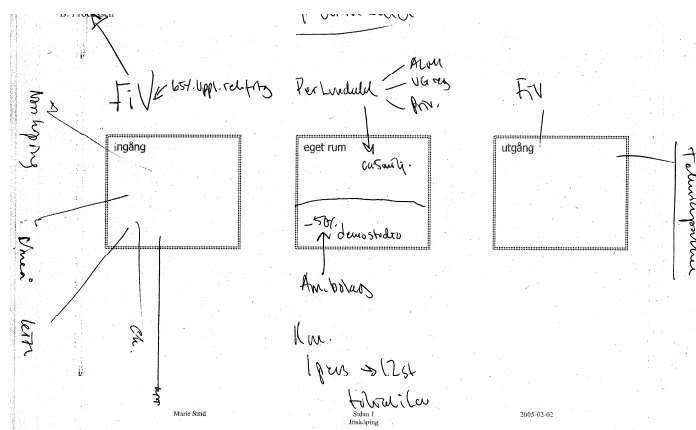
³³ Deras arbete är däremot av vikt för hur inkubatorn sköts och hur entreprenörerna upplever miljön. I min licentiatuppsats (Strid 2004b) uppmärksammade jag betydelsen av receptionistens arbete i detta avseende. Även de assistenter jag har mött har betydelse, inte minst för socialiseringsprocessen.

³⁴ För en sammanställning av antalet intervjuade företag och affärsutvecklare se tabell i appendix.

beror till största del på att flera av inkubatorerna inte har bedrivit sin verksamhet tillräckligt länge för att något av ”deras” företag ska ha hunnit så långt i processen.

Förutom de mer obligatoriska frågorna avsedda att införskaffa olika data om den intervjuade och hans/hennes arbete i företaget, har jag i den fortsatta undersökningen använt mig av andra figurer än de jag använde i första delen av studien (se figur 4). Mitt syfte med dessa nya figurer var att fånga de huvudsakliga aktörerna i företagets nätverk. En anledning var att *Entrén* inte var i fokus i denna del av undersökningen. En annan anledning att resultatet från den först undersökta inkubatorn i vilken flertalet entreprenörer hade uppmärksammat betydelsen av närheten till varandra, till coacherna och till andra aktörer/kompetenser. Det angavs som en anledning till varför de ville sitta kvar i inkubatorn efter ”inkuberandet”. Jag försökte via dessa figurer få en bild av de nätverksrelationer som utvecklats i de olika faserna, *Entré – Ett Eget Rum – Utgång*. Det var ett försök att se var entreprenörerna ökar sin kunskap på egen hand och med vem de interagerar en del av entreprenörernas socialisering vilken jag menade var ett svar på varför de flesta ville stanna kvar i inkubatorn trots att företagen var färdiga att drivas utan inkubatorns stöd (se vidare Strid 2004b). Genom att ställa frågor relaterade till varför dessa aktörer har varit viktiga, hur de var relaterade till aktören, var de hade mötts och vilken kontakt de fortfarande hade, kunde jag få en uppfattning av respektive företag ser på sitt nätverksbyggande.

Jag har dock inte gjort någon systematisk kartläggning av nätverken eller använt något av de olika hjälpmedel (dataprogram) som finns tillgängliga. Nätverkens betydelse för företag inom avgränsade geografiska områden, som t ex i de traditionella industriella distrikten, inspirerade mig att söka efter de länkar respektive företag har både innanför och utanför inkubatorns väggar (se avsnitt *Utgång* i detta kapitel). Avsikten har varit att se om det finns ett samband mellan de av företagen skapade nätverken och att hitta en mer permanent plats i affärsvärlden.

Figur 7. Entreprenörerna ombads fylla i vilka personer eller organisationer som de kommit i kontakt med och som haft betydelse för deras företag. De tre rutorna motsvarar de tre faserna i ”inkuberandet”, här namngivna Entré, Eget Rum och Entré.

Genom att be entreprenörerna beskriva sina nätverk har jag fått bekräftelse på betydelsen av närhet. I flera fall har de intervjuade entreprenörerna påpekat att det är på grund av att de sitter nära en person med en viss kompetens - har rum i samma eller närliggande byggnad – som kontakten uppstått. Närhet ger en enkel och naturlig möjlighet till kommunikation men oftast krävs att någon förmedlar den första kontakten. I

respondenternas svar framkom att det kan vara någon av de anställda i inkubatorn eller någon av de andra entreprenörerna. Det är med andra ord i inkubatorn som grunden för företagets egna nätverk byggs.

Även i den andra delen av undersökningen har jag använt mig av fotografierna med olika interiörer och exteriörer för att synliggöra vilka bilder entreprenörerna har av olika företagsmiljöer (se figur 6). Som en utveckling i att använda fotografier frågade jag tre entreprenörer vid en inkubator om de själva kunde fotografera vad som, enligt deras åsikt, utgjorde ett stöd för deras företagande. Entreprenörerna ombads därefter att själva presentera fotografierna och varför han (hon) valt bilden. Till viss del var min erfarenhet densamma som beskrivs ovan, det var inte bilderna i sig utan kommentarerna som var viktigast. Men det var också några väldigt intressanta fotografier som presenterades (se figur 8 och 9).

Jag kan se att den här metoden har varit ett bra redskap under intervjuerna. Jag ville med fotograferandet få med något av entreprenörernas rumsliga uppfattningar. Entreprenörerna som fotograferade har varit engagerade i sin uppgift. Fotografierna gav snabbt en uppfattning om vad entreprenören uppfattade som viktigt vilket gav mig en möjlighet att ställa frågor utifrån entreprenörens vardag. Entreprenörerna (men även jag) gavs med dessa fotografier en möjlighet att i en välbekant miljö ”upptäcka platsen med nya ögon” (Gradén & Kaijser 1999, sid. 109). Jag har också uppmärksammat att i de intervjuer där jag bad entreprenören att fotografera har intervjun snabbare tagit formen av ett samtal där respondenten varit mer aktiv. Respondenten har själv hunnit fundera över sin miljö och vilken betydelse den har för företaget. Jag kan inte med visshet säga att samma resultat inte skulle ha inträffat om jag gett dem en fråga om deras miljö innan intervjun. Men det finns flera andra aspekter som jag bedömer som intressanta med denna metod; delvis hade respondenterna något att visa mig. Intervjun slutade ”att vara intervju” och blev ett samtal om bilderna. Istället för att titta på varandra hade vi ett ”objekt” eller artefakt att samtala kring.

Bearbetning och sammanställning av resultat

Jag har gradvis bearbetat resultaten genom att skriva artiklar. I arbetet med att skriva har jag utvecklat min syn på de begrepp jag försökt bekanta mig med inom arkitektur och entreprenörskap. Jag har också sökt efter nya metoder som gått utöver vad som varit brukligt i min forskningsmiljö.

I min forskningsmiljö har arbetet med att involvera människor i de förändringsprocesser som berör dem, framförallt på arbetsplatser, varit att få till stånd en dialog och därigenom göra brukarnas röster hörda (se Rehal 2004). Genom att vara med i en dialog om förändringen får brukarna rätten att påverka hur deras arbetsplats ska förändras. Men de får också rätt att tillsammans med andra aktörer reflektera över förändringen och därigenom vara med och tänka fram hur förändringen ska gestaltas, hur artefakten ska se ut.³⁵ Ambitionen har varit att se effekter av dessa i förändringen och upplevelsen av den. Inte att beskriva vad deltagarna berättade under dialogen. Då jag inte deltagit i en förändringsprocess, men ändå vill att människors röster ska höras

³⁵ I Rehals arbete (2004) har han beskrivit hur kunskapsutvecklingen i vår forskning om brukarnas erfarenheter och önskemål i förändringsprocesser av arbetsplatser utvecklats i följande tre steg: 1) Rätten att säga ifrån, 2) Rätten att vara med och 3) Rätten att tänka högt (Rehal 2004, sid. 20-21).

blev jag intresserad av möjligheten med ett narrativt angreppssätt (se Czarniawska 2000, 2004).³⁶

Redan under arbetet med intervjuerna i den första inkubatorn var det tydligt att det ofta var entreprenörernas livshistoria som berättades. Vid denna tidpunkt var jag dock inte medveten om möjligheterna med ett narrativt angreppssätt eller vilken betydelse det kunde ha för entreprenörskapsforskning. Enligt Steyaert och Bouwen (1997) kan ett narrativt angreppssätt ge

“[...] a constructive contribution to entrepreneurship research by introducing enhanced conceptual, epistemological and methodological reflection. It can offer a greater awareness of the researcher as creator of the reality under scrutiny, and of multi-voiced representations and contextualized knowing.”

Min ambition var redan från början varit att låta en sådan “multi-voiced” representation höras i min undersökning. Jag menar att det är ett av ändamålen med forskning. Kan jag sägas ha gjort en sådan representation? Det är framförallt på det sätt jag genomfört intervjuerna som jag försökt ge uttryck åt detta. Genom att använda ett narrativt angreppssätt är det möjligt att låta de olika berättelserna träda fram istället för att söka efter *en enda* sanning som kan sägas rymma problemet med att flytta ut ur inkubatorn. Arbetet med undersökningen har stärkt denna ambition och behovet av att se entreprenörerna och inkubatorerna som olika berättelser.

Jag har analyserat transkriberingen av två inspelade intervjuer mer ingående – som text – för att söka efter de berättelser som är dolda i ordens information. Även om jag, som jag nämnt, redan i de först genomförda intervjuerna hörde respondenter berätta sitt livs historia så hade jag inte sett länkar till konstruktion av identitet och hur det betonar entreprenörers identitetskonstruktion (Rae 2000). När jag analyserade intervjuernas texter uppmärksammade jag den mening detta har för entreprenörerna. Att vara del av en inkubator, att starta sitt företag där, gör dig till entreprenör, du blir betraktad som en entreprenör av det omgivande samhället. Däremot kan det bli problem om entreprenören stannar längre än avsett i inkubatorn (se vidare avsnitt 2 i detta kapitel).

Enligt Johansson (2004) är det tre områden i vilken ett narrativt angreppssätt kan relatera och bidra till entreprenörskapsforskning:

”Storytelling enables a richer, fuller understanding of how entrepreneurs learn and gain experience. It can be used metaphorically to conceptualise entrepreneurship. The use of narrative approach to conceptualise aspects of entrepreneurship can be fruitful in order to open new perspectives.”

Det var ingen tvekan om att det narrativa angreppssättet var användbart när jag undersökte entreprenörernas situation. Frågan var om det kunde förenas med sökandet efter meningen med begreppen rum och plats. Ett svar fann jag hos Hetherington (1997): *“The places where we have been are an important part in the narratives of self that we make”*. Platser är en del av hur vi konstruerar vår identitet, i hur vi beskriver oss själva (se vidare diskussion i avsnitt 5.3). Som till exempel i svaret på frågorna: var du är född, hur ditt barndomshem såg ut osv.

³⁶ En inspirationskälla för att använda ett narrativt angreppssätt var Czarniawskas’ (2000) bok *The uses of narrative in organization research* Det var genom den jag först såg möjligheten med ”metoden” vilket föranledde att jag även deltog i en doktorandkurs i narrativt angreppssätt.

Det finns andra historier som kunde ha berättats. De entreprenörskapshistorier som jag ger uttryck för här är en del av den historia jag själv berättar som arkitekturforskare. De olika rösterna är del av min historia om *plats och rum*. Jag kan nu se att det hade varit intressant att arbeta vidare med den narrativa metoden så att olika röster hade framträtt ännu mer än vad jag nu låter dem göra. Avhandlingen kunde ha blivit platsen där alla innovationssystemets röster hade fått göra sig hörda. Tiden har varit för kort för denna ambition, men det innebär inte att rösterna från entreprenörer och affärsutvecklarna - och den servicepersonal som arbetar nära dem - inte är närvarande i mitt material även om det textmässigt har begränsats till det avsnitt där jag presenterar resultatet av undersökningen. Den narrativa metoden har dock fått mig att uppmärksamma andra aspekter än de som jag först trodde var viktiga att få fram i intervjuerna. Den har lärt mig att orden kan komma ”i vägen” för den historia som egentligen berättas.

Ett viktigt angreppssätt har varit att delta i kompetensnätverket. Det regionala kompetensnätverket har haft mellan fyra och sex träffar per år sedan det första mötet i oktober 2002. Mitt deltagande påbörjades då jag följde med den person som är ansvarig för nätverket till samtliga regionala inkubatorer för att samla in reaktioner på en förstudie avseende nätverkets innehåll. Min roll var att föra anteckningar och att sammanställa dessa inför det första mötet i nätverket. Därefter har min uppgift framförallt varit att föra anteckningar vid varje möte och att sammanställa dessa för publicering på nätverkets hemsida.

Nätverksträffarna har haft till syfte både att etablera nätverket men framförallt att öka affärsutvecklarnas kompetens. Olika föreläsningar kring ”matnyttiga” ämnen för den dagliga verksamheten på inkubatorerna har stått i centrum. Men frågan kring nätverkets syfte, hur man ska arbeta, vilka möjligheter som finns var frågor som tog större utrymme under de första träffarna.

För min undersökning har möjligheten att få delta i träffarna och därigenom kunna studera nätverket och hur det utvecklats varit viktig. Det har varit ett bra sätt att kontinuerligt kunna ställa frågor till deltagarna. Ibland har jag också träffat den person som ansvarar för nätverket efteråt eller pratat på telefon för att få förtydligande eller en förklaring till olika händelser. Det har även inneburit att jag fört samtal med initiativtagaren till nätverket vilken samtidigt representerar en av inkubatorernas viktigaste finansiärer. Jag har dessutom presenterat mina resultat och fört en dialog kring dessa med denna person.

Att komma deltagarna i nätverket närmare – utveckla en relation – har gjort att jag bättre förstått deras respektive roller. Jag har även fått tillgång till annan information än den som tas upp på mötena, information som berört respektive inkubators verksamhet, och som haft betydelse för förståelsen av både inkubatorerna och inkuberandet. Mötena har dessutom varit en möjlighet att uppdatera information om varje enskild inkubator. Inte minst har det varit viktigt för att kunna få respons på mina tolkningar av deras verksamhet.

Det är inte bara i rollen som antecknande forskare jag haft kontakt med inkubatorerna. Jag har vid fem tillfällen blivit ombedd att som arkitekt - med kunskap om inkubatorer – vara med och ge synpunkter inför ombyggnad av lokaler som inkubatorverk-

samheten ska flytta till. Även i utvärderingen av den först studerade inkubatorn (Persson et al 1999) var det i min yrkesroll som arkitekt jag beskrev miljöanpassningen av byggnaden och hur företagen uppfattade densamma. Vid dessa tillfällen har jag noterat hur arkitektens skisser uppfattas av verksamhetsansvarig för inkubatorn och, där så har varit fallet, entreprenörerna. Jag kommer inte närmare att gå in på det här men kan konstatera att mötet mellan de olika professionerna följer de upptäckter som presenterats i tidigare forskning på min institution (Granath 1991, Rehal 2004), dvs. att många aktörer har svårt för att översätta sin verksamhet i arkitektens ritningar över lokaler med arbetsplatser. Det finns behov av en dialog mellan arkitekt och verksamhet redan i en inledande fas av programarbete. Eller egentligen en dialog mellan alla de aktörer som är delaktiga i den förändringsprocess som en lokalförändring medför (se vidare kapitel 5). Det finns därför anledning att påpeka att även vid om- eller nybyggnad av lokaler för inkubatorer är det viktigt att genomföra ett grundläggande programarbete (se Ryd 2001, 2003, Fristedt & Ryd 2004).

Det hade varit spännande att mer medvetet kunnat utveckla ett mer aktivt samtal om rum i kompetensnätverket. Som det varit har samtalet med andra forskare varit det som tagit all tid. Om så hade varit fallet hade jag kunnat ta upp rummets betydelse och prövat att iscensätta någon form av evenemang kring rum (se Johannisson 2005)³⁷. Det är egentligen en naturlig del av arkitekturprofessionens sätt att arbeta, men inte något som premieras inom forskning där publicering av artiklar är den viktigaste delen.

Arbetet med att sammanställa ”kappan” har förstås också varit en viktig del av forskningen. Där har jag arbetat med att hitta relationerna mellan mina frågor och de svar jag hittat. Kappan innebär även ett arbete med att söka förklara och förstå hur verktygen fungerat i detta arbete och vilka metoder som gett upphov till vilka resultat - hur vägen fram till det sista kapitlet designats.

4.2 Resultat av undersökningen

I det förberedande arbetet inför att undersökningen av den första inkubatorn skulle påbörjas skrev jag tillsammans med min handledare en artikel (Birgersson & Strid 2002) i vilken den första linjära modellen för hur vi uppfattade verksamheten i inkubatorn utvecklades (se kapitel 3). Modellen baserades på föreställningen att de tre viktigaste momenten för entreprenören – och det som affärsutvecklarna ger stöd var att: 1) att komma in i inkubatorn, 2) att transformera sin idé till ett företag i inkubatorn, samt 3) att flytta ut ur inkubatorn för att driva sitt företag på egen hand i en ”vanlig” affärs/företagsmiljö. Dessa tre steg kunde jag uppfatta att det fanns anledning att se som tre steg i en kunskapsutveckling.

³⁷ I ett appendix till boken presenterar Johannisson hur han som forskare själv ”initierat ett evenemang för att genom delaktighet i och reflexioner kring själva skapandet av en konkret verksamhet vinna insikt i ett visst fenomen”. I Johannissons fall var fenomenet entreprenörskap. Han har valt att kalla denna metod Iscensättande Forskning (IF) och menar att den skiljer sig från bland annat aktionsforskning. Han menar att aktionsforskning, vilken han delar upp i utvecklande respektive mobiliserande, hävdar att praktikerna skall vara tongivande i problematiserings/möjlighetsfasen. Iscensättande forskning (IF) kräver istället att forskaren är ”initiativrik och drivande, tämjande en tillvaro i rörelse och inte drar sig för att pracka på övriga engagerade sina uppfattningar” (ibid., sid. 392). IF är, enligt Johannisson, förankrad i en socialkonstruktionistisk grundsyn men utmanar den genom att både se tillvaron som socialt konstruerad och socialt konstruerbar (författarens egen kursivering). Han fortsätter med att ”IF tar fasta på att tillvaron ses som både okontrollerat föränderlig och kontrollerat förändringsbar”.

När den första undersökningen inletts omarbetades modellen för att fokusera hur den byggda miljön inverkar på processen – de inkuberande aktiviteterna. För att visualisera de rumsliga aspekterna lät jag därför de tre faserna få en rumslig anknytning: *Entré*, *Eget Rum* respektive *Utgång* (Strid & Birgersson 2003). Resultaten från undersökningen presenteras nedan utifrån dessa tre kunskapsutrymmen. Jag menar inte att dessa är densamma för varje enskild inkubator men att det finns en anledning att presentera de likheter och skillnader som inkubatorerna uppvisar för att tydliggöra den rumsliga dimensionen av hela undersökningen.

”Jag pluggade här [på högskolan] och gjorde ex-jobbet, konsultade efteråt och satt [då] i inkubatorns lokaler. [Jag] flyttade till annan ort för att jag fick en anställning. När jag flyttade tillbaka och skulle satsa på min idé så var det naturligt att komma tillbaka hit”.

Citat ur intervju med entreprenör som för andra gången startade ett företag i samma inkubator.

Entré – att komma in i inkubatorn

I *Entrén* möts affärsutvecklare och idégivare för att uttala sina respektive behov och erbjudanden. Det sker på ungefär samma sätt i samtliga av de undersökta inkubatorerna oavsett vilka krav inkubatorn ställer på hur långt idén har kvar till marknaden: affärsutvecklaren och idégivaren ska tillsammans

komma fram till om idén och inkubatorns erbjudande kan kombineras.³⁸

För affärsutvecklarnas handlar en av uppgifterna i *Entrén* kring frågan att få ett tillfredställande inflöde av tillräckligt bra idéer. Ett problem som även har avspeglats i de diskussioner affärsutvecklarna fört vid kompetensnätverkets träffar. Processen i det första steget kan - ur affärsutvecklarnas perspektiv - sägas röra frågan hur man får in nya (idéer) företag, vilket även är kopplat till det erbjudande respektive inkubator har.

För idégivaren (den potentiella entreprenören) handlar *Entrén* främst om hur de ska bli antagna –hur de kan uppfylla inkubatorns kriterier - vilket samtidigt har ett samband med vilka behov de tror att inkubatorn kan tillfredsställa. Undersökningen visar att 11 av de 13 inkubatorerna gör ett urval av idéer utifrån krav på tillväxt³⁹ och åtta ställer krav på att idén är byggd på innovation eller teknik. Det erbjudande som inkubatorerna ställer till idégivarna handlar om kunskap, kontor, kapital samt nätverk.⁴⁰ Som svar på frågan varför idégivarna hade valt att sitta med sitt företag i en inkubator blev ofta svaret att de behövde ett kontor eller som en entreprenör uttryckte det

”Vi satt vid J: s köksbord först ... kändes inte bra”, eller ”Jag behövde ju ett kontor och jag ville inte sitta hemma, och jag kunde inte sitta kvar hos min gamla arbetsgivare så klart” och ”Det känns som om man går till ett jobb”.

Det intressanta var att flera samtidigt påpekade att när de väl fått tillträde till inkubatorn, så var det andra delar av erbjudandet de uppskattade mer, vilket en entreprenör uttalade på följande sätt:

³⁸ Idéer som inte uppfyller inkubatorernas krav hänvisas till andra aktörer som arbetar med nyföretagande eller annan exploatering av idéer som t ex Drivhuset eller Nyföretagarcentrum.

³⁹ Fem av dessa anger ordet tillväxt, tre tillväxtpotential, två livskraftigt och ett tillväxtinriktning, se även bilaga för sammanställning av samtliga inkubatorers erbjudande.

⁴⁰ Uppgifterna är baserade på inkubatorernas egna beskrivningar via hemsidor och olika dokument som t ex reklamblad. Se även sammanställning i bilaga.

”Det enda jag egentligen trodde att jag behövde från början var ett billigt kontor. Där jag kunde ställa min station [CAD] så att jag kunde ha någonstans att gå till på morronen från min lägenhet så att jag slapp jobba hemma. Det trodde jag, men det kan ju ha att göra med att jag hade ett bra ... jag började ju bolaget med en kund. De flesta börjar ju bolaget med en idé. Jag började det här bolaget med en kund ... bra omsättning för att vara nyföretagare, för att vara nystartad så var det ju stjärnomsättning de första månaderna, såklart då. Men det var ju först i efterhand då när man kom hit och började som man fattade liksom vilket guldägg det är att sitta här [inkubatorn] egentligen.”

Hur den första kontakten mellan idégivare och affärsutvecklare uppstår varierar. Vanligt är att studenter får en första kontakt med inkubatorn via olika kurser med fokus på entreprenörskap - alternativt via entreprenörskola med utbildning som kan ge upp till 60 poäng. Vid fyra av de undersökta inkubatorerna finns entreprenörskapsutbildningen i samma byggnad som de undersökta inkubatorerna.

En väg som används av både inkubatorerna och idégivarna är Venture Cup – en affärsplan tävling som sker i tre steg.⁴¹ Venture Cup ses även - bland flertalet av de undersökta inkubatorerna - som ett redskap att driva fram processen för startföretagen i ett första skede. Den ger både en möjlighet till finansiering och utveckling av kunskap. Inkubatorföretagens framgång i Venture Cup bidrar också till att bygga upp respektive inkubators legitimitet vilket är av vikt både för att få en tillströmning av goda idéer till inkubatorn och för att visa inkubatorns förmåga att producera framgångsrika företag.

I den först undersökta inkubatorn går idéer som har en potential att uppfylla inkubatorns krav vidare i en process vilket innebär ett antal möten med en affärsutvecklare. Denna process syftar till att idégivaren ska kunna presentera idén så att den uppfyller inkubatorns krav. Därefter sker ett beslut om idén (och idégivare) ska antas till inkubatorn. I denna samt ytterligare nio av de tretton inkubatorerna innebär det att idén går vidare till ett förinkubatorskede, ett första steg i att utveckla idén till ett företag.

Förinkubatorskedet ser lite olika ut på de olika inkubatorerna. Vanligt är att det omfattar upp till sex månader varefter en ny utvärdering görs för att se om idén ska fortsätta processen i inkubatorn. I den först undersökta inkubatorn kännetecknas denna fas av en intensiv interaktion mellan idégivaren (en eller flera) och den affärsutvecklare som tilldelats ansvaret för just detta ”fall”.⁴² ”Dörren till kontoret är alltid öppen” säger affärsutvecklarna och menar att i detta skede måste entreprenören alltid kunna nå ”sin” affärsutvecklare – vilken oftast kallas coach – för att få hjälp med aktuella problem och svar på de frågor som uppstått. ”Arbetet kan liknas vid föräldraskap där företaget är barnet”, menar en av coacherna. Samtidigt kännetecknas förinkubatorskedet i denna inkubator av tydliga mål som entreprenören ska uppfylla under en avgränsad tidsperiod. När de är uppfyllda kan entreprenörens företag kan gå vidare till inkubatorskedet.

⁴¹ Det finns även en möjlighet att parallellt med tävlingen gå en kurs som ger 5 högskolepoäng, se även hemsidan <http://www.venturecup.inforce.dk/sw3658.asp> (2006-02-10).

⁴² Affärsutvecklarna på den beskrivna inkubatorn kallar ofta de blivande företagen ”case” - på svenska fall - i detta skede.

Coachningen utförs olika på de undersökta inkubatorerna. Från inkubatorn med affärsutvecklare som har regelbundna träffar med entreprenörerna och ser som sin uppgift att vara tillgängliga när behov av coachning uppstår, till de inkubatorer som endast har en person anställd. För de sistnämnda har det resulterat i att de använder tillgängliga resurser utanför inkubatorn i högre grad än inkubatorn med flera affärsutvecklare/coacher anställda. Att använda utomstående i affärsutvecklingsarbetet innebär också en möjlighet för företagen att skapa fler länkar till nätverk utanför inkubatormiljön.

I en av de undersökta inkubatorerna behandlas de blivande entreprenörerna inte så individuellt. I *Entrén* får ett större antal potentiella företagsidéer/idégivare ta plats. Förinkubatorskedet innebär i denna inkubator att alla studenter/forskare som har en företagsidé kan få ta del av detta skede. De får en möjlighet att arbeta med sin idé när de själva har tid och möjlighet och på deras egna villkor. Samtidigt kan affärsutvecklarna tillåta att denna fas tar längre tid än de sex månader majoriteten av inkubatorerna har satt som gräns. Idéerna kan då få utvecklas lite mer innan ett beslut behöver tas om idégivaren/givarna ska gå vidare och bilda ett bolag – eller inte. Följden har blivit att det krävs mindre support, både finansiell och coachning, vilket har resulterat i en annan rumslig lösning. Istället för ett eget rum, alternativt ett skrivbord i ett mindre kontorslandskap, har de valt att ha ett större kontorslandskap där kontorsplatserna hyrs ut per timme. Två affärsutvecklare finns att tillgå, men endast för ett begränsat antal möten.

På denna inkubator är förinkubatorskedet en separat del men det ingår samtidigt som ett av tre olika erbjudanden där syftet med den första delen (förinkubatorskedet) är att ge stöd till idégenerering, den andra att ge stöd till kommersialisering och den tredje att ge stöd till fortsatt tillväxt. Högskolan är även aktiv i idégenereringen genom att erbjuda studenterna olika valbara kurser, från ”uppfinnarkurs” till affärskunskap. En del av lektionerna hålls dessutom i rum som gränsar till både förinkubatorns kontorslandskap och inkubatorns kontorsrum, och affärsutvecklarna engageras i undervisningen. Inkubatorns lokaler är dessutom placerade i samma byggnad som forskningsparken (Science Park) vilken är granne med högskolans lokaler. Det verkar som om denna inkubator ingår i ett lokalt innovationssystem som innehåller en tydlig interaktion mellan högskola, kommun och det regionala näringslivet som bidrar till att uppmuntra flera olika entreprenöriella processer.

Undersökningen har visat att entreprenörerna framförallt söker efter att få legitimitet för sitt företag och en möjlighet att finansiera sin idé i *Entrén*. Finansiering är en framträdande del i erbjudandet hos vissa inkubatorer. En genomgång av de undersökta inkubatorernas hemsidor visar att kapital finns med i erbjudandet hos sju av inkubatorerna och indirekt, exempelvis genom erbjudande om billigare företagsstart, hos ytterligare två.⁴³

Finansiering och legitimitet är kopplade till varandra. Att kunna erbjuda finansiering har särskilt på en inkubator inneburit att detta haft betydelse både för att utveckla deras verksamhet och för inflödet av idéer. En av hörnstenarna i denna inkubator skulle kunna sägas vara dess kompetens att skaffa kapital till sina företag. Även på nätver-

⁴³ Se sammanställningen över inkubatorernas erbjudande respektive urvalskriterier i avhandlingens bilaga.

kets möten har finansieringsfrågan uppmärksammas, både finansiering av den egna verksamheten och av företagsidéerna. Nätverksträffarna har använts för att öka kunskapen om hur det aktuella finansieringsläget ser ut, bjuda in de aktörer i innovationssystemet som hanterar kapital och genom att utveckla ett gemensamt system för att redovisa inkubatorns resultat.

För en av inkubatorerna beror legitimitet och en fungerande *Entré* inte så stor del på finansiering utan till stor del på grund av närheten - både den geografiska och personliga - till en av de viktigaste aktörerna inom den bransch inkubatorn fokuserar på. Ett tecken på detta är att nästan inget av företagen eller entreprenörerna kommer från den högskola inkubatorn tillhör utan istället från olika delar av Sverige. I ett av företagen tog entreprenören kontakt med en aktuell aktör för att undersöka möjligheterna för att utveckla hans idé. Aktören rekommenderade då den närliggande inkubatorn som en möjlighet. Ett annat företag träffade den som leder inkubatorn hos aktören. Båda dessa entreprenörer talade om möjligheten i att sitta nära aktören samt det personliga kontaktnät som inkubatorledaren har, vilket båda räknar som en tillgång för deras företag. I detta sammanhang utgör byggnaderna en del av hela kontexten som fungerar som symbol för inkubatorn.

För de inkubatorer som inte har finansiering som viktigaste delen av sitt erbjudande är istället lägre kostnad för hyra ett argument för att locka entreprenörer att söka till inkubatorn. Det innebär samtidigt att två inkubatorer ställer högre krav på att idéerna har utvecklats till ett startföretag innan antagningen. För två av de undersökta inkubatorerna verkar det innebära att företagen har ett tydligare fokus på att skaffa kunder vilket en av de intervjuade entreprenörerna uttryckte på följande sätt:

”Många säger att starta bolag är att se det som problemlösning. Jag tycker inte att det är det, utan det handlar om att tjäna pengar i början. För om du inte gör det, så får du så mycket (problem). Alltså jag uppfattar att om inte jag har en inkomst som jag är van vid så funkar inte livet. [...] Det viktigaste är inte att lösa problemet utan det viktigaste är att fixa en kund.”

Hur viktigt hela inkubatorns erbjudande är kanske entreprenörerna först kan reflektera över då de tagit del av detta. Till exempel som en entreprenör, som också gått igenom entreprenörskapsutbildning, svarar på frågan om varför han sökt till inkubatorn:

”Att fortsätta [på inkubatorn] var en naturlig fortsättning efter entreprenörsskolan. Delvis hade vi redan kontakt med dem då de fungerar som coacher även där [på skolan] men också för vad vi visste vad de [inkubatorn] kan ställa upp med; som en adress, finansiering och inte minst lokaler med fullständig service och infrastruktur [...] men finansieringsdelen är det som väger tyngst.”

Eget Rum – att starta och driva sitt företag i inkubatorn

Nästa fas i inkuberandet, *Ett Eget Rum*, är den fas när entreprenörerna ska börja driva sitt företag själva. De ska i ökande grad driva sitt företag på egen hand och i inkubatorerna som arbetar med att varje företag ska ha ”egna” coacher minskar oftast frekvensen av mötena. Som jag nämnt ovan finns dock inkubatorer där entreprenörerna direkt efter antagningen förväntas driva sitt företag ”på egen hand” och där den första fasen - *Entré* - nästan direkt övergår i *Ett Eget Rum*. Kunder och finansiärer är en viktig del i denna fas av entreprenörernas kunskapsprocess men även närheten till andra personer

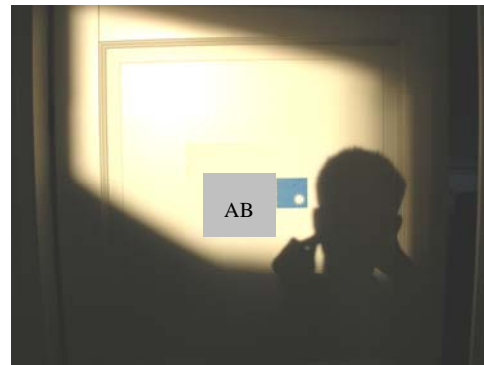
i samma (eller liknande) situationer, dvs. andra entreprenörer men även till personer med (teknisk) kompetens för att utveckla företagets produkt eller tjänst.

Vid samtliga inkubatorer verkar denna fas fungera bra, vilket kan ha ett samband med att de fortfarande är i startfasen och genomför många av aktiviteterna för första gången, som exempelvis sina första säljsamtal. Samtidigt visade resultaten av den först undersökta inkubatorn att det är i denna fas de första skillnaderna mellan affärsutvecklarnas och entreprenörernas bild av vilka behov entreprenörerna har uppstår. För affärsutvecklarna kan arbetet i denna fas beskrivas som mer ”uppföljande och uppmuntrande”. För entreprenörernas del blir relationerna till andra än affärsutvecklarna/coacherna allt viktigare. En del av att skapa relationer bidrar den visuella delen av företaget – det egna kontoret. Ett avgränsat rum – även om det delas med en eller ett par andra entreprenörer - är nödvändigt för att skapa relationer med de personer och artefakter som behövs för att driva ett företag och även om rummen är fysiskt sett olika uppfyller de ändå detta basbehov.

För affärsutvecklarna betyder de byggnader som inkubatorerna är lokaliserad i att de också har *Ett Eget Rum*. Detta blir tydligast då inkubatorn har egna byggnader avskilda från högskolans. För den först undersökta inkubatorn, som även har den största ytan i kvadratmeter räknat, fungerar byggnaderna tydligt som ett viktigt symbolvärde. När nätverket startade var man noga med att låta respektive inkubator stå värd för ett möte så att deltagarna hade besökt alla inkubatorer, sett var de utför sin verksamhet, hur deras lokaler ser ut och i vilket sammanhang – vilken miljö - de befinner sig i. För några av inkubatorerna fungerar dock hela sammanhanget – och inte de egna lokalerna eller högskoletillhörigheten - som identitetsskapare och symbol.

I undersökningen ombads några entreprenörer att fotografera vad i inkubatorn de själva uppfattade/menade gav stöd åt deras företag. Ett av fotografierna indikerar inkubatorns betydelse för att skapa en fungerande företagspraxis för entreprenörerna och samtidigt vilka basfunktioner företaget behöver i detta skede av inkubationen. På bilden ses det kombinerade post, kopierings och ”server-rummet” vilket entreprenören - som tagit bilden - menade var tre av de viktigaste funktionerna i inkubatorn: datornätverket, en adress med tillhörande postfack samt möjligheten att kopiera och skriva ut:

”Där är ... om man då ska se till vad som var så kul att få [i inkubatorn], det var att ... man är faktiskt nåbar här också. Bredband, fax finns – om man inte har det [själv] skrivare, post – funkar rätt bra – man har sitt eget postfack, man har en adress som inte är sin egen hemadress.”

Figur 8. Serverrummet (till vänster) exemplifierar entreprenörens ord om att vikten av att den praktiska vardagen fungerar med post, bredband och allt vad det innebär. Den andra bilden visar på betydelsen av ett *Eget Rum*.

Det andra fotografiet (se figur) visar tydligt betydelsen av den identitet företaget och *Ett Eget Rum* skapar för det enskilda företaget/entreprenören. Dörren in till kontorsrummet där skylten med företagets namn är den enda symbolen för företaget och entreprenörens skugga skulle säkert kunna analyseras djupare. Samtidigt indikerar den bilden kontorsrummets bidrag till att stärka företagets identitet vilket entreprenörernas berättelser vittnar om, även om alla inte uttrycker det så tydligt som i följande citat:

” Nu har ju bolaget fått en annan identitet när vi har ett eget rum. Den identitetskänslan var inte så påtaglig, eller inte så viktig i början kanske. Det var viktigare att skapa någonting. Men nu är det skapat, det är ett fungerande bolag [...] Då är det bättre att sitta så här.”

För en annan entreprenör är rummet inte enbart identitet utan även ett sätt att organisera aktiviteter i företaget:

”Den [delen av rummet] har blivit rätt viktig, speciellt mellan mig och NN. Vi tar en morronfika där och stämmer av varandras arbete, både det som händer under dan och det som händer på ett års sikt. Ibland mest det som händer under dan ibland ...”.

Fotografiet (figur 9) visar två enkla fåtöljer i en hörna av kontoret. Två skrivbord med tillhörande stolar är den enda övriga inredningen i det ca 12 kvm stora kontorsrum som företaget hyr i inkubatorn.

”Det behöver inte vara så målinriktat där borta, det kan vara mer kopplat till känsloregistret. Vad sjutton håller vi på med egentligen? Ska vi verkligen...? Det behöver inte protokollföras där borta. Ventilrummet helt enkelt!”

Figur 9. Ett viktigt hörn av kontoret, se entreprenörens egen beskrivning till höger om bilden.

Det jag som arkitekt ser som en förhållandevis ”torftig” inredning är för entreprenören en viktig del av företaget. Det är i fåtöljerna som han tillsammans med sin kompanjon menar att de fattar viktiga beslut och här diskuterar de frågor om företagets framtid. Men fåtöljerna fungerar också som en möjlighet för att låta andra komma in och sitta ner i deras kontorsrum – i det egna företagets lokal.

En del av det stöd affärsutvecklarna ger i *Ett Eget Rum* är bland annat seminarier och utbildningar. Vanligt är utbildningar som syftar till att ge entreprenörernas kunskap om hur de ska sälja sin produkt eller tjänst. Många av de intervjuade entreprenörerna har också påpekat värdet av att få ett säljstöd. Men ett seminarium eller en kurs är förstås inte i sig tillräckligt vilket en av de intervjuade tydligt beskriver:

”Mina största stöd har nog varit att få säljstöd eller stöd med att hjälpa till att se det som ett bolag till punkt och pricka. Jag har inga problem att behålla kunder men att skaffa kunder från början är ett problem. De är i regel nöjda när de är här av olika anledningar, bra pris eller bra kvalitet, eller helst både och då. Men att sitta och göra 20 säljsamtal varje dag det går inte per automatik. Och därför är det rätt bra att det finns så mycket olika människor här”

Det är stödet från de andra entreprenörerna - de personer som nyligen har gjort precis samma saker som de själva nu ska göra – som ger ett stöd i att hantera vardagens praktiska problem.

Nästan samtliga intervjuade entreprenörer angav betydelsen av att träffa andra i samma situation. Det verkar inte spela någon roll om entreprenören/startföretaget är lokaliserat i en inkubator med tillgång till egen coach eller om de är tvungna att söka stöd till företagandet i ett nätverk utanför inkubatorn. Den skillnad som däremot framträder är i vilken grad och på vilket sätt entreprenörerna i inkubatorn interagerar. De inkubatorer som inte har några personliga coacher eller där (ofta den enda) affärsutvecklaren inte kan lägga så många timmar på varje enskilt företag verkar stimulera entreprenörerna till en högre grad av interaktion vilket ger också ger upphov till att företagen köper tjänster av varandra.

”Det här är NN [en entreprenör i inkubatorn] en faktisk kund som har betalat pengar för att jag ska hjälpa dem och produktutveckla. [...] Och det var kul också för det var deras [företaget entreprenören hjälpte] första kund och första kunden är alltid svår. Andra kunden är vrålenkel i jämförelse med första kunden. Innan du är sjösatt så vet du inget, ingen har ju vågat satsa på dig. [...] Det är nåt som vi fortfarande går och berättar om. Och det kanske inte ens, det är knappt en promille av min omsättning förra året. Och ändå så är de alltid med. Man nämner dem för att det var kul.”

Berättelserna bidrar till att öka sammanhållningen och att öka interaktionen, men det är inte bara för att det är ”kul” som entreprenörerna samarbetar det kan även vara en kostnadsfråga:

”Vi tjänar tid på att använda folk i huset. Det är en prisfråga också ... han [refererar till ett företag han köpt tjänst av] är väldigt duktig ... det är enkel kommunikation. De har hög klass här inne plus ett bra pris.”

”Det är enkel kommunikation” svarar en annan entreprenör och syftar vid det tillfället på att det företag som de köpt tjänster av sitter i samma korridor som hans eget. Känslan av gemenskap, såsom ”det känns som ett enda stort företag utan chefer”, kan komma sig av att företagen har en geografisk närhet. Men närhet är i sig ingen garanti för interaktion. I samtliga av de undersökta inkubatorerna arbetar affärsutvecklarna eller assistenter med att anordna gemensamma aktiviteter, från gemensam frukost eller eftermiddagsfika till olika årliga presentationer av inkubatorn och de antagna företagen. Det görs med avsikt att entreprenörerna ska lära känna varandra. Sådana möten är inte självklart välbesökta utan måste förankras väl.

På frågan om hur samarbetet uppstår i inkubatorn menar en entreprenör att:

”Det är så himla svårt att säga det här för att OK det finns kontor, det är inte bara ett stort landskap, men det fungerar ändå som ett landskap... och nu speciellt när man har varit här ett tag, när man känner till varandra... man glider in [hos någon entreprenör i inkubatorn] och tar en kopp kaffe och förklarar [sitt problem].”

Det innebär att han själv ställer upp för ett annat företag genom att arbeta ett antal timmar gratis. Samtidigt menar han att hans företag tjänar på det i slutändan. Företagaren ser det som en investering i sitt företag och ett sätt att skaffa framtida potentiella kunder.

På en av de inkubatorer där det inte finns någon mer än inkubatorledaren anställd för att driva inkubatorverksamheten har entreprenörerna själva hanterat viss praktisk skötsel (som exempelvis datornätverket). De har även agerat för att de veckomötena som alla deltog i skulle fokusera mer på företagen:

”[...] och så försökte jag införa att vi pratar mycket mer om våra bolag istället. Var står vi idag, vad det är vi håller på med, vad vi har för problem, vad vi har för möjligheter, är det någon som känner folk som kan ... eller i vårt fall; är det någon som kan [bransch], är det någon som känner [företag i bransch] - och så var det det.”

Han ville uppmärksamma att det finns anledning att titta närmare på vad som finns i den omedelbara närheten istället för att utgå från att företaget ”måste” söka all kunskap utanför inkubatorns väggar. Han fortsatte:

”Det visade sig att det här är det bästa nätverket. Varför ska vi springa över halva stan? Springa på olika tillställningar typ frukostar och sånt där när vi inte ens utnyttjar det [nätverket] där vi är? Och det gör vi nu, det vill jag hävda, vi utnyttjar där vi är.”

Samtidigt visar entreprenörens uttalande att inkubatorn verkligen verkar fungera som första mötesplats där de nyblivna företagarna skapar relationer som de både använder i sin kunskapsutveckling och ser som långvariga relationer vilka rymmer framtida möjligheter. De nätverk som skapas i inkubatorn är dock bundna till inkubatorn – och högskolan – som fysisk byggnad, vilket blir ett dilemma när startföretagen kommer till den tredje fasen och det är dags att flytta ut ur inkubatorn.

Utgång – att flytta ut och vidare

I den sista fasen, att flytta ut ur inkubatorn, ska företagen själva kunna hantera sin kunskapsprocess. Resultatet av undersökningen av den första inkubatorn visade att entreprenörerna hade en ganska vag uppfattning av hur utflyttningen skulle gå till. De såg det mer som ett formellt krav ställt av inkubatorn och flera uttryckte en vilja att fortsätta hyra lokaler i en sådan ”*kreativ och vänlig*” miljö. Här fanns en tydlig skillnad i affärsutvecklarnas och entreprenörernas bild av hur detta sista skede skulle fungera.

Det fanns även uppenbara olikheter i entreprenörernas respektive affärsutvecklarnas bild av hur stora företagen avsåg att bli, men kanske framförallt i samhällets förväntningar på dessa företags tillväxt. Affärsutvecklarna hade överlag en tro på att företagen kunde växa mer (i antal anställda) än vad entreprenörerna. Endast två av de 23 företagen jag intervjuade i den första inkubatorn föreställde sig att deras företag skulle kunna växa till 100 anställda, ytterligare två trodde att företaget skulle kunna omfatta 50 anställda. Av alla 23 företag var det endast två som ansåg att de skulle bli 20 personer innan de flyttade ut ur inkubatorn. Flera av dessa ansåg därför också att det inte fanns någon anledning att flytta ut ur inkubatorn eftersom lokalerna passade för företag upp till 20 anställda. Svaren varierade från ”*aldrig fler än 10 personer ... troligtvis blir vi uppköpta innan dess*” till ”*flytta vidare? ... nej endast om vi växte ur lokalerna*”.

När entreprenörerna spontant uttryckte att de kunde sitta kvar i inkubatorn även om de blev 20 och att de gärna ville sitta kvar väcktes min fundering kring varför så många valde just detta antal. En anledning kan ha varit att det vid tidpunkten för intervjuerna fanns två företag som växt till ca 20 och fortfarande hyrde lokaler i inkubatorn – det var ett närliggande exempel ur deras egen vardagliga erfarenhet. I den fortsatta undersökningen fortsatte svaren att peka på åt samma håll.

Att det inte är helt lätt att flytta ut visar även svaret från entreprenören som verkar ha en något dubbel inställning till den planerade flytten. Även om just denna entreprenör tillhör de som startat sitt företag i en inkubator där entreprenörerna från början driver sina företag och borde ha nått en omsättning som medger att de flyttar till andra lokaler:

”Det är ett tryck på lokalerna här nu [...] men samtidigt vill man [inkubatorn] ju skapa success stories så man vill ju släppa företagen i rätt tid också. [...] Det känns som om vi står på egna ben och inte behöver den hjälpen längre. Det är väldigt gynnsamt för en att sitta här men man förstår ju också att det är andra som behöver den mer.”

Dock är det inte enbart positivt att sitta på inkubatorn menar en entreprenör och svarar på min fråga om han använt sig av att han driver sitt företag på en inkubator i kontakten med kunder och om det i så fall gett några fördelar:

”Det har jag inte haft. Och det ... om mina konkurrenter – och det har ju alla företag – klarar sig utan att sitta på [inkubatorns namn] vad är det då som gör att jag sitter på en inkubator? Det är därför jag säger att det inte är bra att säga att jag sitter på en inkubator, det är ingen konkurrensfördel. Det är bra

att jag kan få hjälp med lägre hyra och få ett bra nätverk från början, men det är inte något bra säljargument direkt. Tvärtom skulle jag vilja hävda.”

Till svaret kan tillfogas att denna inkubator inte är en av de mest välkända, men för dem som är mer sammanknippade med universitetets eller högskolans namn verkar det finnas ett högre symbolvärde och en starkare legitimitet än för dem som inte har det.

Legitimitet och symbolvärde skulle kunna vara en tillräcklig anledning för företagen att vilja stanna, men risken med att ständigt vara förknippad med inkubatorn/högskolan - risken att betraktas som ett företag som inte klarar sig utan stöd - borde vara ett argument för företagen att flytta. Det finns några inkubatorer i min undersökning som inte har samma problem med att få företagen att flytta. I de inkubatorer som är belägna i och organisatoriskt en del av forskningspark (Science Park) fungerar *Utgång* för de företag som lämnar inkubatorn. Det kanske delvis beror på att lokalerna är lika - eller till och med desamma som - inkubatorns, men också på att inkubatorprocessen inkluderar en forskningspark som *plats*. Det vill säga, företagen får fortsatt stöd, som coachning, även sedan de flyttat till forskningsparken. De har då samtidigt fått en ny identitet som ett ”riktigt” företag och är en del av affärsvärlden snarare än universitetsvärlden.

Vid de sex inkubatorer (av de 13 i undersökningen) som är del av en forskningspark socialiseras företagen enkelt in i den närliggande och välkända miljön.⁴⁴ Det behövs inte ett lika stort arbete som om de skall flytta till en ny och okänd miljö. En forskningspark behöver dock inte vara rätt miljö för alla företag. Det finns också de som har behov av andra platser. I undersökningen av den första inkubatorn genomförde jag telefonintervjuer med utflyttade företag. Det visade sig att ett företag flyttat närmare den bransch som de tillhör. Vid denna tidpunkt endast ett område i Sverige med en tillräckligt hög koncentrationen av företag inom denna bransch (det andra skulle beskriva som kluster). För det intervjuade företaget var närheten till dessa företag en nödvändighet för att kunna fortsätta att driva företaget. Andra företag som flyttat från inkubatorn har antingen velat sitta närmare kunder eller mer centralt i närmaste stad/tätort.

Vissa universitets satsning på att få spin-off idéer från företag i det regionala näringslivet till inkubatorn kan också bidra till behov av andra miljöer. Likaså kan det finnas företag som vill/bör ligga i universitetsmiljöer på grund av behovet av närhet till teknisk kompetens och till faciliteter – exempelvis laboratorier - inom akademien. De bör då kunna socialiseras in och se akademins rum som permanenta platser för sina företag. Med detta resonemang är det mindre relevant att avgränsa inkubatorn fysiskt. Den kan vara del av olika miljöer, olika rum, i staden/regionen. Jag återkommer till detta senare (se kapitel 6).

Summering

Inkuberandet – sett som processen att få en idé från högskolan till ett startföretag som överlever utanför inkubatorn – kan betraktas som bestående av tre faser. Till de olika faserna hör problem gemensamma för de olika inkubatorerna. Det finns dock olika

⁴⁴ Detta gäller för fyra av de sex inkubatorerna. De två övriga hade inte vid tryckningen av denna avhandling inte några företag som har flyttat ut. Det kan innebära att det finns skillnader mellan vilken typ av forsknings/teknikpark det är eller var denna park är lokaliserad.

sätt att hantera dessa problem på respektive inkubator. Jag redogör för dessa likheter och skillnader utifrån bilden av den inkuberande processen som en kunskapsprocess - utifrån både entreprenörernas (startföretagens) och affärsutvecklarnas (inkubatorernas) perspektiv – som kräver handlingsutrymmena: *Entré*, *Eget Rum* och *Utgång*. Undersökningen av ”inkuberandets” spatiala aspekter förtydligade att det är två olika platser som konstitueras av affärsutvecklarnas praxis respektive entreprenörernas praxis.

För affärsutvecklarna fungerar rummet för en långsiktig uppbyggnad av praxis. Byggnaden (rummen) stöder utvecklingen av deras praxis, låter dem ta plats och utvecklas. Helt naturligt ser de därför på *Entrén* som kanske den viktigaste platsen som utvecklar och motiverar den egna verksamheten. De lägger ner stort arbetet på att få ”bra” idéer och entreprenörer in i inkubatorn, på att ge stöd till formerandet till ett startföretag och att företaget ska få gynnsamma förhållanden för tillväxt. *Utgång*, är något som entreprenörerna kan/ska klara helt själva. Affärsutvecklarna utvecklar en profession för att kunna ”producera” företag.

För entreprenörerna är det egentligen olika praxis, en för varje företag som ska ta plats i inkubatorn. *Eget Rum* fungerar för entreprenörerna i att skapa en egen praxis, att starta och driva sitt eget företag. De byggda rummen i inkubatorn bidrar i att skapa en företagaridentitet åt entreprenören. *Utgång* blir ett brott i detta uppbyggnadsarbete.

Det var först när jag uppmärksammade entreprenörernas och affärsutvecklarnas skilda platstagande i samma rum som jag kunde se att det finns olika fokus i de inkubatorer som finns i regionen. Att det finns en bredd mellan de inkubatorer som är mer produktinriktade till dem som är mer processinriktade, från rum för företagstillverkning till platser för entreprenöriella processer. Med produktionsfokus följer att byggnaden ses som funktionellt och symboliskt anpassad till ”tillverknings processen”. Med processfokus blir byggnaderna mer av stationer i skilda entreprenöriella processer.

Jag har observerat att utvecklingen av ett kompetensnätverk medfört en samsyn och en regional gemenskap mellan affärsutvecklarna (jag tar vidare upp detta i diskussionen av mina slutsatser i kapitel 6). En samsyn som avser det dagliga arbetet med att stödja företagen på respektive inkubator, men också som regional gemenskap efter omstruktureringen av Teknikbrostiftelserna, vilket inneburit att deltagarna representerar en större region – geografiskt - än vid starten av nätverket. Trots att det finns något olika fokus, stärker man sin kunskap och ställning i det regionala och nationella innovationssystemet.

Min undersökning visar att entreprenörernas nätverksbyggande är en viktig del i skapandet av deras praxis. Den relation mellan objekt och människor som uppstår när entreprenören är engagerad i att starta sitt företag påverkar hur företaget tar plats i inkubatorn. Relationerna ger upphov till nätverk vilka i sig innehåller nya möjligheter (Artikel I). Enligt min undersökning finns en skillnad i hur nätverken utvecklas i inkubatorerna. Antingen förmedlar en coach kontakt mellan entreprenören och de aktörer som behövs för att företaget ska utvecklas eller så får entreprenörerna söka sig fram själva. I båda fallen ingår dock de entreprenörer som finns i inkubatorn. Relationerna till dessa är främst som personer i samma situation men med olika erfarenheter och därför en tillgång, men också som potentiella och verkliga kunder.

I denna praxis och process betraktas det skede då företaget ska avsluta sin inkubation som en flytt, där *Utgång* blir ett vakuum i vilket ingen har förutsett att det skulle vara ett problem eller något som kräver ett arbete. Det saknas också en medvetenhet om vad det är som gör att ett företag hittar ett sammanhang att ingå i för att kunna driva sin egen utveckling vidare. I denna process har nätverket inte setts som en del av entreprenörens platstagande vilket ger tillträde till olika rum. Men flytten ur inkubatorn kan också betraktas som en fortsättning på företagets förankring, men till en specifik miljö som innehåller en förutsättning för fortsatt förankring.

Min undersökning visade att det är en skillnad i hur rummet understöder praxis. För affärsutvecklarna ger inkubatorns byggda rum stöd på lång sikt. För entreprenörerna är det olika beroende på vilket sammanhang inkubatorn tillhör, men i de flesta ger rummet endast stöd under kort tid. Frågan är då om det enbart är stödverksamheten som ska få en förankring och förnyelse med hjälp av den byggda miljön? Frågan är också vem eller vilka som betalar för innovationssystemet. Och hur påverkar det vad som förankras och förnyas med hjälp av det byggda rummet?

KAPITEL 5. Referensram vid avhandlingens nedkomst

Forskningsprocessen har inneburit att jag parallellt med undersökningen av en företagsinkubator har funnit nya referenser av betydelse. Referenserna har givit förståelse och utvecklat min studie. Jag har också skapat en egen mening, en egen relation till mina utgångsbegrepp (se kapitel 3). Detta kapitel beskriver den mening jag ger nyckelbegreppen idag och hur dessa relaterar till forskning inom andra fält som också tar upp begreppsparet *plats och rum*, speciellt i relation till entreprenörskap och företagsinkubatorer.

I kapitlet visar jag först den förståelse jag idag har av inkubatorbegreppet. Den bygger på de frågor som styrkt min undersökning (se avsnitt 1.3). Därefter diskuterar jag entreprenörskap, vad det är och vad det innebär i relation till inkubatorn som en del av den akademiska världen – dvs. universitet och högskolor. Till sist fördjupar jag diskussionen om hur jag ser på *rum och plats*. Det gör jag med hjälp av forskning från andra discipliner och från den jag själv tillhör samt, från resultaten av undersökningen. Jag ”kretsar” här kring frågan hur det byggda rummet förhåller sig till entreprenöriella processer.

5.1 Om den universitetsbaserade företagsinkubatorn

När utbyggnaden av forskningsparker och inkubatorer påbörjades fanns en tro på lokaler och service som ett kraftfullt incitament för att öka andelen nya företag. De olika beskrivningar av företagsinkubatorer jag fann när undersökningen inleddes (se kapitel 3) behandlade den fysiska strukturens - främst lokaler med tillhörande service - betydelse för processen att få företag att starta och växa i inkubatorn. Målet med företagsinkubatorerna var att erbjuda ett serviceutbud anpassat till de inflyttade företagens behov. En hel del av dessa satsningar har inte kunnat leva upp till de ställda förväntningarna. Var satsningen på ett utvecklingsstöd som inkluderade anpassade lokaler och service inte tillräckligt för att företagen skulle utvecklas på det sätt som samhället förväntade sig? I aktuella beskrivningar av forskningsparker (Science Park) och inkubatorer har betydelsen av den fysiska byggnaden tonats ner och stöd såsom företagscoaching i syfte att utveckla affärsidéer har istället lyfts upp som det viktigaste (se kapitel 3.2).

Denna perspektivförskjutning kan tolkas som att lokaler har gått från att ha varit ett viktigt tillskott för att starta fler företag till att ”bara” vara en kontorsyta som det nya företaget använder tillsammans med erbjuden service. Eller kanske till att vara ett utrymme för kunskapsöverföring av affärskunskap och entreprenörskap. Har då inte rummet en större betydelse än så?

I den modell jag valde för att undersöka inkubatorn ses kunskapsprocessen som ett ”rum för begynnande relationer” (Nonaka & Konno 1998). Modellen (se figur 3, sid. 27) bygger på att det krävs närhet för att relationer ska ges möjlighet att utvecklas. Det är i dessa relationer som processen att utveckla och överföra kunskap får utrymme.

Idag ser jag tydligare var de relationer som genererar kunskap uppstår i inkubatorn. Den första relationen skapas när idégivaren kommer in i inkubatorn och möter företagsutvecklarna. I det mötet måste båda kompetenserna explicitgöra vad de kan göra

för att hitta en kombination av kunskaper som leder vidare in i inkubatorn. Detta möte kräver en nära relation under en specifik tid i ett specifikt rum. Mötet sker i *Entrén* (se kapitel 4) och ger ett starkt symbolvärde åt inkubatorn som mötesplats mellan två kompetenser – akademins (tekniskt) avancerade kompetens och affärsvärldens entreprenöriella. När en tillfredsställande kunskapskombination skett och företaget erbjuds *Ett Eget Rum* blir idégivaren betraktad som entreprenör och får gentemot omvärlden en stark entreprenörs identitet och legitimitet.

Den andra viktiga platsen för relationer, *Ett Eget Rum*, är där den nya entreprenöriella kunskapen kombineras och förs ihop med tidigare kompetens för att internaliseras i ett nytt företag. Detta ger entreprenören en bestämd relation till rum och ting som del i att bygga upp en praxis. Samtidigt sker en socialiseringsprocess som skall medverka till att ge plats åt det nya företaget ute i företagsvärlden. Även detta platstagande är förknippat med symbolvärde. Inkubatorn i sin nuvarande form fungerar inte fullt ut för de blivande företagen när det gäller socialiseringen, skapandet av nätverk och identiteter. Inkubatorns symbolvärde är fortfarande sammankopplat med en studiemiljö. Internalisering och socialisering sker inte ”på riktigt”.

Entrén och *Ett Eget Rum* är viktiga kunskapsutrymmen som är ofrånkomliga delar av inkubatorprocessen och bör därför uppmärksammas i inkubatorbegreppet. Det är dock inte samma sak som att återinföra lokaler som en ingrediens i begreppet. *Lokalerna* i sig är inte avgörande, utan själva platstagandet som entreprenörerna gör (jämför Birgersson et al 1988). I platstagandet möter entreprenörerna andras kompetenser och de materiella ting som behövs för att etablera en ny praxis. Det byggda rummet är en förutsättning, men det måste ses utifrån företagets perspektiv, och dessa är olika för varje företag.

Genom att platstagandet uppmärksammas som en betydelsefull del av inkuberandet kan berörda aktörer förstå att inkubatorn i sig inte tillfredsställer entreprenörernas krav på att kunna ta plats i affärsvärlden och där kunna hantera sin egen kunskapsprocess i fortsättningen. För entreprenörerna betraktas inkubatorn inte som en permanent plats – en plats där de kan fortsätta att utföra sin verksamhet. Deras plats är tidsbegränsad, en tillfällig studiemiljö. Det viktiga platstagande som sker när studenterna/forskarna startar ett företag blir inte i första hand socialiserat in i en miljö där företaget självt kan hantera villkoren och formerna för sin kunskaps och entreprenöriella process. I detta avseende kan påpekas att av de inkubatorer som jag undersökt som inte har stora ekonomiska resurser, får idégivarna själva hitta sina relationer vilket skapar mindre av en studiemiljö. De nya företagen är tvungna att bli mer en del av en företagsmiljö.

Jag fann också att inkubatorn som fysisk miljö inkluderar två parallella platstaganden både entreprenörernas respektive affärsutvecklarnas. En av de viktigaste slutsatserna som jag gör utifrån min undersökning är att affärsutvecklarna ständigt förstärker sin plats. De förverkligar Nonaka och Konnos (1998) spiralformade modell av en kunskapsprocess som en ständig förstärkning av kunskapen, verksamheten och nätverken. För affärsutvecklarna är inkubatorn som plats en plattform för långsiktig utveckling av deras identitet. Platsen förstärker det rumsliga uttrycket och detta i sin tur förstärker platsen. Det är en generativ utvecklingsprocess var avsikten med inkubatorn sett ur ett ekonomiskt och bärkraftigt perspektiv (Birgersson & Strid 2002). Problemet är

att entreprenörernas platstagande inte ses som en del i en sådan generativ process (se vidare kapitel 6) i vilken det byggda rummet medverkar.

5.2 Om entreprenörskap

Min förförståelse och första orientering om inkubatorer gjorde att jag utgick från att entreprenörskap är en kunskap som överförs från affärsutvecklaren till idégivarna, alternativt tillförs som separat kompetens. Jag utgick också från att företagsinkubatorn är platsen för detta överförande samt att den ger det stöd idégivarna behöver för att börja praktisera denna entreprenörskapskunskap. Jag antog också att entreprenörskap är detsamma som att starta och driva ett företag.

Ur detta perspektiv kan universitetsinkubatorn ses som ett sätt att introducera entreprenörskap i den akademiska världen. Samtidigt visar den dock på en bild av entreprenörskap utifrån något som saknas på universitet och högskolor. En kunskap (färdighet) som är möjlig att tillföra (integrera) genom ett lärande begränsat i rum och tid.

Under avhandlingsarbetet har jag utvecklat min kunskap om - och börjat ifrågasätta - vad som är entreprenörskap på universitetsinkubatorer. Hur skall inkubatorn kunna förstås utifrån ett vidare perspektiv på entreprenörskap?

Inom forskning och teorier om entreprenörskap har bilden av den ensamme individen – entreprenören - som agerar för att starta och driva ett företag dominerat. Det är individen och inte processen som är i fokus (Holmquist 2003).⁴⁵ Det finns dock röster som menar att för att förklara hur företag startas och når framgång är det inte tillräckligt att enbart undersöka och förstå den enskilda entreprenören (Gartner 1985, Carter et al 1996).

Intervjuerna med entreprenörerna i min undersökning visar på betydelsen av sammanhanget och kontexten de befinner sig i. Deras berättelser speglar erfarenheter från personer som har varit delaktiga i olika delar av processen, från utvecklingen av idén till att starta företaget. Inte minst berättade entreprenörerna om det dagliga arbetet med företaget och betydelsen av kontakter med andra företag (entreprenörer) i inkubatorn. Bilden av entreprenören som hjälte finns visserligen närvarande i en idealiserad bild av "hur det skulle kunna vara", men för majoriteten av de intervjuade handlade entreprenörskapet om vardagligt arbete i samverkan med andra.

Enligt Landström (1999) har fokus i forskning om entreprenörskap förändrats från entreprenören till den "entreprenöriella processen". Den entreprenöriella processen beskrivs av Bygrave och Hofer (1991, sid. 14) som: "*alla de funktioner, aktiviteter och handlingar relaterade till upptäckter av möjligheter och skapandet av organisationer i syfte att genomföra dessa möjligheter*". Genom att fokusera på aktiviteter relaterade till upptäckter skulle det bli mer intressant att fråga sig hur möjligheter/tillfällen uppstår för företag att upptäckas och hur nya företag kan bildas. Om ton-

⁴⁵ Holmquist påpekar i sin artikel att bilden av entreprenören är en vit medelklass man som betraktas som hjälte eller pionjär, och är kopplat till de värden som associeras med entreprenörskap. Jag tar i min avhandling inte upp denna sida av entreprenören, men det är slående att så få kvinnor finns bland dem som startar företag på de inkubatorer jag studerat. Det finns dock ett projekt, Qualityprojektet, som syftar till att ge stöd åt den sociala dimensionen av hållbar tillväxt, och med särskilt fokus på jämställdhet.

vikten läggs på den entreprenöriella processen går det inte att sätta ett likhetstecken mellan entreprenörskap och att producera förutsägbara innovationer. Samtidigt ger det en mycket större möjlighet att undersöka vad entreprenörskap utgör i ett sammanhang av inkubatorer och innovationssystem.

Att inleda med att definiera entreprenören leder till ett perspektiv där alla de handlingar som den definierade entreprenören utför beskrivs som entreprenöriella (Holmquist 2003). Vad innebär det för bilden av vad som är entreprenörskap i inkubatorn? Som jag beskrev ovan ses entreprenörskap - lite enkelt uttryckt - som den avgörande ingrediensen för att skapa växande företag av idéer sprungna ur högskolan. Entreprenörer blir idégivarna kallade när de blir en del av universitetsinkubatorn, framförallt av andra än sig själva. Inkubatorn kan således sägas vara en del av att konstruera en entreprenörskapsidentitet för dem som startar företag. Detta är uppenbarligen positivt för dem som ges inträde till inkubatorn, men kan också bidra till att påverka bilden av hur en entreprenör är och vad entreprenörskap utgör. Det kan både begränsa bilden av entreprenörskap och (oavsiktligt) påverka entreprenören att agera utifrån en given bild av entreprenörskap och hur en entreprenör förväntas agera. Om exempelvis bilden av att målet med en inkubator är en innovation eller att skapa ett tillväxtföretag och att dessa mål kan bedömas redan på idéstadiet kommer entreprenören att arbeta mot detta och använda de verktyg som behövs.

En syn på entreprenörskap som frigör sig från bilden av vad som kan skapa ekonomiskt bärkraftiga nyheter och tillväxt ger författarna i boken *Disclosing New Worlds* (Flores et al 1997)⁴⁶. De tar upp entreprenörskap som en färdighet av "history making". Enligt författarna formar denna färdighet vårt sätt att förstå och hantera både oss själva och tingen omkring oss. Det är en färdighet som är nödvändig för att kunna se världen och oss själva på nya sätt. Det handlar inte i första hand om att fråga oss vad vi och tingen är till för, utan att istället börja med *hur* vi hanterar oss själva och tingen runt omkring oss i vår vardag. Det är kunskap om hur vi skapar mening i vår vardag, i vår praxis, som bör vara i fokus för forskning och stöd av entreprenörskap.

Enligt författarna finns det tre olika sätt att skapa historia på: "reconfiguration", "cross-appropriation" och "articulation" vilket de presenterar i boken genom tre fall. Jag tar här i avhandlingens sammanhang endast upp fallet med entreprenören som "reconfigures the style of a disclosive space by installing a new product, service, or practice in that space" (ibid, sid. 68). Författarna karakteriserar entreprenörer som de vilka konfigurerar⁴⁷ ett rum på nytt – ser ett utrymme för en ny praxis.

Ordet *disclosing* betyder att bringa i dagen, att öppna. Samtidigt är stänga, *close*, synlig i ordets konstruktion. Kanske är detta avsikten med att använda ordet? Att förändra historien handlar kanske om en ständigt pågående rörelse mellan att öppna och stänga olika praktiker. I en praxis har saker och människor en meningsfull relation. Genom

⁴⁶ Disclosing = To expose to view, as by removing a cover; uncover. To make known (something heretofore kept secret).

⁴⁷ Termen konfigurera betyder forma, dana, bilda med avseende på en viss figur (men även något abstrakt). Konfigurera kommer ur latinets *com* och *figurare*, vilket leder vidare till det svenska ordet figurera som betyder *förebilda*. Från 1820 finns ett citat som visar hur ordet användes: "Det är ej gränsen, såsom för sig tagen och för sig bestående, som konfigurerar handlingen." Figur (skapnad, kroppsbildning, skepnad, bild) har samma ursprung. Svenska Akademiens ordbok (SAOB), webbversion <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/> (2006-02-27).

att se och förändra dessa relationer - öppna och stänga rummet - kan ny praxis uppstå. För att en praktik ska skapas måste den stängas. Den måste kunna ta plats och ges gränser, få dem som deltar att känna mening, för att fungera. För att skapa ytterligare nya praktiker måste gamla öppnas och det nya ta plats.

Entreprenörskap blir med hjälp av dessa bilder inte längre begränsad till att omfatta innovationer av (tekniska) produkter och tjänster till affärsföretag. Det är istället nyskapande i en större betydelse som jag anser ska inkluderas i begreppet. Flores et al (1997) hävdar att vi alla är entreprenöriella om vi får tillfälle att utveckla denna färdighet. Rummet blir en aktiv del av den entreprenöriella processen i betydelsen av återkommande konfigurationer av människor och ting. Det stämmer med tidigare forskning (Birgersson 1996, Öhrström 1997, 2004, Lindahl 2001). Om vi relaterar detta till uppgiften att utveckla entreprenörskap i akademien så öppnas dörren till att se utrymme för denna konst som en del i grundutbildning och reguljär forskning.

Inte minst blir akademins uppgift intressant om betydelsen av redan existerande organisationer läggs till resonemanget. Tidigare arbetsplatser och utbildningsmiljöer har betydelse för hur individer lär sig om möjligheter/tillfällen att starta företag och hur den nya organisationen formas (Romanelli & Schoonhoven 2001). *Entreprenöriell aktivitet* är inte förbehållet nyföretagande utan utförs också av existerande organisationer (Murmann & Tushman 2001).

Det finns uppenbarligen många som problematiserar bilden av "den ensamme entreprenören" – hjälten som bygger sitt företag från grunden utan något annat än med hjälp av sina bara händer. Istället behöver sammanhanget uppmärksammas - kontexten och aktiviteterna - för att förstå hur nya organisationer skapas, men också för att förstå organisationer ur ett rumsligt perspektiv (Hernes 2004). Genom mina studier av entreprenörskap har jag tagit till mig detta budskap. Uppmärksamheten inom forskningen om entreprenörskap går i ökande grad ifrån individen mot entreprenörskap som process och till att inkludera den rumsliga dimensionen.

Detta ger mig ytterligare argument för att påpeka begränsningarna i att se inkubatorn som en avgränsad linjär kunskapsprocess: individer möts och kunskaper överförs under en begränsad tid, i ett begränsat rum. Därefter kan företaget gå vidare och ta plats i affärsvärlden. Jag menar att om man ser varje "fall" som kommer in i inkubatorn som enskilda processer är det lättare att se att det är flera olika processer som sker parallellt i rummet, och att varje företags enskilda process fortsätter som en öppna/stänga process under hela företagets existens.

Om vi utgår från att begreppet företagsinkubator kan ses som många enskilda processer och i varje sker skilda platstaganden som (lämpligen) kan äga rum i skilda typer av lokaler. Jag kan se att i praktiken finns det åtminstone en början till detta sätt att agera på flera av de undersökta inkubatorerna i Västsverige. Tydligast framkom det hos de där det ingår lokaler vilka företagen ser som nästa plats att fortsätta sitt företagande i efter inkubatorprocessen. Den geografiska närheten medger även att affärsutvecklare och entreprenör kan fortsätta att utbyta kunskap i utvecklingen av företaget – en coaching som baseras på entreprenörens kunskapsprocess istället för inkubatorns tids och rumsbestämmelse.

När forskare också börjar tala om entreprenörskap som något i princip alla kan, en historisk färdighet, är det intressant att det samtidigt finns en rumslig dimension med i beskrivningen av vad entreprenörskap är. Och att termen *konfiguration* används för att tala om de relationer mellan ting och människor som finns i detta rum (Flores et al 1997). Entreprenörskap knyts till att se och skapa konfigurationer och relationer i ett bestämt rum. Här möts en linje av entreprenörsforskning med den forskning som bedrivs inom arkitektur relaterad till hur verksamheter uppfattar sina rum (t ex Granath 1991, Birgersson 1996, Lindahl 2001, Öhrström 2004).

5.3 Rum och plats

För att bygga rum talar arkitekter och planerare om rum som funktion och symbol/metafor, men också relaterande till de aktiviteter användarna av rummet/rummen utför i dessa. Enligt Gabrielsson (2004, sid. 7):

”[...] vilar den arkitektoniska rumsuppfattningen på föreställningen om rummet som någonting *skapat*, medan platsen betecknar det som arkitekten har att förhålla sig till, det vill säga något *givet*.”

Hon stöder sig i denna argumentering på hur *rummet* sedan modernismen blivit allt mer kritiserat och hur *plats* istället trätt fram, kanske främst genom att Christian Norberg-Schulz (1980) begrepp *genius loci* uppmärksammades.⁴⁸

I min forskarmiljö har man skiljt på begreppen rum och plats för att framhäva rummets betydelse för de aktiviteter som brukarna utför i detsamma. Detta var både en utgångspunkt för min undersökning av inkubatorn och en viktig slutsats av densamma. Mitt sökande av inkubatorns rumsliga förhållanden utgick från att se vad som utgör de meningsskapande handlingarna, och att söka relationen till de byggda rum som omsluter dessa platser och inte motsatsen - att se vilka aktiviteter som sker i de fysiskt avgränsade rummen.

- att söka relationen till de byggda rum -
- som omsluter dessa platser och inte motsatsen -

När entreprenörerna får tillträde till inkubatorn är deras uppgift att skapa en ny företagspraxis. I *Entrén* möter deras kompetens affärsutvecklarnas och deras respektive kunskaper kombineras för att ett företag ska startas. *Eget Rum* är viktigt för företagen själva. Här internaliseras den nyvunna affärskunskapen. Det utgör också en första fysisk bild eller gräns av företaget. Lite enkelt förklarar bekräftat väggarna för entreprenören att ”här slutar inkubatorn och här börjar mitt/vårt företag”. Men att starta ett företag innebär framförallt att hitta de relationer i rummet mellan människor, saker, idéer etc. som konstituerar och konfigurerar praxis. När en praxis fungerar blir relationerna självklara, även relationerna till det byggda rummet.

När en förändring av en arbetsplats ska ske kommer ofta de som ska konstruera den nya arbetsplatsen till platsen för att få uppgifter om ”det självklara” såsom verksamhetens relationer till exempelvis datorer, rum samt olika personer inom organisatio-

⁴⁸ Inom fenomenologisk forskning har platsbegreppet varit i fokus sedan Relphs bok ”Place and Placelessness” publicerades 1976 (Seamon 1987).

nen. Göran Lindahl (2001) påpekar i sin avhandling att de som är verksamma på plats har inte de begrepp som de utifrån kommande experterna har. Han introducerar ”rum som konfiguration” som ett spårhundsbegrepp⁴⁹ kring vilket de som befinner sig i en praxis kan möta experter utifrån (ibid., sid. 143).

Sett utifrån ett perspektiv av en expert med uppdrag att förändra en arbetsplats kan det aktuella rummet ses från tre olika aspekter: rum som arbetsmiljö, som symbol eller metafor, och rum som *konfiguration*. Enligt Lindahl (år) skapar och skapas *konfigurationen* av ”de aktiviteter som utförs på en plats” (sid. 117). *Konfiguration* är både tids- och platsbunden. Begreppet beskriver relationen mellan handling, människor, verktyg och rum.

Enligt Lindahl (ibid.) kan *Rum som konfiguration* endast förstås eller upptäckas i relation till de aktiviteter som utförs i en verksamhets dagliga praktik. Om rum för arbete diskuteras som något separerat från arbetsuppgifterna kan det lätt bli reducerat till enbart rum som funktion - som fungerande arbetsmiljö - eller till rum som metafor/symbol.

Att skapa *konfiguration* innebär att ett arbete måste utföras. Enligt Flores et al (1997) är det dessutom det centrala i entreprenöriellt arbete. För mig har begreppet *plats* gjort att jag har kunnat uppmärksamma den här problematiken. När jag började undersöka inkubatorn som *plats* hade jag inte uppmärksammat möjligheten att affärsutvecklarna också gör inkubatorn till en egen *plats* och att den är särskild från det som utgör entreprenörernas *plats*. Under undersökningens gång blev det dock allt mer tydligt att båda dessa platser existerar samtidigt i tid och rum. Skillnaden är dock att affärsutvecklarna gjorde det entreprenöriella arbetet då de skapade inkubatorn, därefter är den en plats för förankring och förnyelse av kunskapsöverföringen. En verksamhet som ofta håller sig inom ramen för den skapade platsen. Internalisering och socialisering av kunskapen befäster den.

Varje enskild inkubator - som *plats* för affärsutvecklarna – är med och utvecklar en position i en större *plats*. *Platsen* konstitueras av det regionala nätverket, vilket i sin tur är del av det nationella innovationssystemet. Detta gjorde mig uppmärksam på hur inkubatorn som fysisk miljö – som rum – i första hand tenderar att förankra och förnya innovationssystemet som stödsystem.

Samtidigt ska både affärsutvecklare, och den servicepersonal som arbetar nära dem, arbeta för att utveckla varje enskild inkubator till att vara *rum som fungerar som inkubator* för de entreprenörer vilka ges tillträde till denna. Avsikten är att som organisation främja att företagen blir en del av innovationssystemet. Som jag redan nämnt är det här som det blir problematiskt med avseende på att varje företag skapar en egen plats och att företagets första platstagande är begränsat av inkubatorns väggar.

I företagsekonomisk forskning avgränsas ofta företaget genom att se det som en organisation bunden i tid och rum. Organisationen antas då vara en väl avgränsad enhet. Den universitetsbaserade inkubatorn består egentligen av flera organisationer. En organisation är de personer som arbetar i inkubatorn. En annan de som är anställda och

⁴⁹ “Medan definitiva begrepp utgör föreskrifter av vad som skall observeras, utgör spårhundsbegrepp förslag på riktningen av det fortsatta arbetet. Spårhundsbegreppet vägleder oss i sökande processen – det hjälper oss att spåra upp väsentlig problematik.” (Starrin et al 1991, sid. 20).

arbetar med olika arbetsuppgifter såsom att sköta lokalerna eller att driva affärsutveckling i företagen. Därutöver finns alla de företag som är antagna till inkubatorn. Varje företag utgör en organisation, vilket inkluderar mellan en och tjugo personer.

Tor Hernes (2004) föreslår "space" som begrepp för "contexts for action and interaction" vilket är ett försök att förstå organisationer som rum. Hernes (ibid) föreslår att vi ska se organisationer utifrån behovet att skapa en kontext för mänsklig handling och interaktion (samspel). Denna kontext är inte nödvändigtvis skapad av behovet att "organisera". "*Any act of organising is about creating a space for human action and interaction.*" (ibid.). Jag ser här en anknytning till vad jag menar med platstagande. Inkubatorn kan inte ses som en organisation utan istället som flera kontexter i interaktion vilka tar plats på olika sätt. De möter varandra i den byggnad som kallas inkubator. Vad jag förstår är detta i linje med Flores et al (1997) som menar att företaget utgör en meningsfull praxis i en "disclosive space". Ett liknande sätt att se på organisationer är Wengers (1998) "Communities of practice". Avgränsning görs av de personer som tillsammans utför handlingar som skapar meningsfull praxis för dem som deltar.

Ett rumsligt perspektiv framträder således inom flera fält som ett sätt att framhäva ett inifrånperspektiv, att se handlingar i praxis vilka utförs i företaget. Och samtidigt framhäva samspelet med omgivningen och öppningar för förändringar. Det sammanfaller med övertygelsen att lyfta fram *plats* som något skilt från, men samtidigt förbundet med, det byggda rummet (Birgersson 1996, Lindahl 2001). Rum är också något som man med hjälp av väggar och dörrar kan stänga in en verksamhet och öppna upp densamma.

Begreppsparet rum och plats

I mina utgångspunkter hänvisade jag till forskning som visat att platsen alltid är kopplad till de handlingar som utförs i det aktuella företaget. Plats är alltid något mer än "bara" byggda rum. Rum, har vi som profession sett som ett verktyg för att planera och designa de fysiska förutsättningarna för att ge utrymme/lokaler för en verksamhet (Lindahl 2001). Rum är något skapat (Gabrielsson 2004).

Det är inte enbart arkitekter eller forskare inom arkitekturfältet som skiljer mellan *rum* och *plats* i sökandet efter att förstå och beskriva olika fenomen i vardagen. Jag har i mötet med forskare från andra discipliner också mött detta begreppspär. När jag försökt länka mig till dessa glider dock betydelsen undan. Även vid de tillfällen då jag presenterat mitt arbete för andra, främst forskare, men även i mötet med de jag intervjuat har jag förstått att andra lägger annan och olika betydelse i *rum* och *plats*. Dessutom upptäckte jag att det är svårt att se skillnaden. Jag har själv svårt med detta. Det verkar som om de fysiska begränsningar som avgränsar och definierar olika rum är både osynliga, men samtidigt mer solida/fastare än vad jag anat. Jag kan förstå platsen som meningsskapande spatiala handlingar, samtidigt som bestämda rumsliga lösningar på platser ständigt dyker upp som visuella förebilder. Det är som om fysiska förebilder hela tiden fästs vid blicken som söker efter platsen.

Jag ger här exempel på några olika tolkningar av rum och plats.⁵⁰ Rum och plats hittas som utgångspunkt i forskning både inom geografi och inom sociologi (Gieryn, 2000). Gieryn menar att plats inom dessa fält ses som 1) geografisk lokalisering där plats är en avgränsad och unik punkt, 2) som del av sociala processer vilka sker genom ”*the material forms that we design, build, use, and protest*” (Habraken 1998) samt, 3) en investering av mening och värde. ”*place is space filled up by people, practices, objects, and representations*” (Gieryn 2000).

Hetherington (1997) frågar Vad är en plats och vad har det materiella med plats att göra? Han vill därigenom ifrågasätta det utvalda privilegiet som ges subjektet och den mänskliga inverkan när skillnaden mellan rum och plats beskrivs som den mänskliga handlingens ingripande. När rum och plats ses separerade från varandra låter platsperspektivet lätt den materiella världen försvinna och den ersätts med kultur och dess symboler och mening (ibid.). Om det materiella inkluderas i frågeställningen om skillnaderna mellan rum och plats kan vi se platser som ”*generated by the placing, arranging and naming the spatial order of materials and the system of difference that they perform*” (ibid., sid.184). Det betyder inte att människan eller hennes upplevelser och minnen av rum ska uteslutas ur platsen. Istället kommer de att vara delvis dolda av den materiella världen. De blir överlappade i handlingen av varandra.⁵¹

Med termen plats tycks forskare från olika fält vara ute efter att poängtera att människan ser rummet som något. Rummet är inbegripet i den meningsfulla handling som skapar praxis. Detta är i linje med mitt eget användande av plats i undersökningen och ”upptäckten” att universitetsinkubatorns byggnader innehåller flera platser, för affärsutvecklarna och den servicepersonal som arbetar nära dem. Däremot har Hetherington (1997) noterat att det samtidigt finns en tendens att fokusera så mycket på att ”se som” att det materiella får en minskad betydelse. Rum använder han som en påminnelse om det materiella och att människan är en del av det. Egentligen handlar det om att se artefakten rum och den meningsskapande platsen samtidigt, vilket är en fördjupad insikt för mig. Jag har i min ambition att förstå platsen kanske inte förstått hur viktigt artefakten rum är och hur den samspelar med människor som materia, som förkroppsligade vanor och synsätt.

Rum?

Arkitekten och planeraren gör en tolkning av den verksamhet som ska använda rummet, av användarens platstagande, i form av funktion och symbol/metafor vilket överförs till ett program som blir underlag för ritningar och planer. Arkitekten ser inte rum som en tom, mätbar fysisk enhet. Rummet är för arkitekten alltid laddat med tolkningen av användarens behov och med de förebilder, minnen och andra representationer av det som ska designas, som exempelvis en skola. Men arkitekten laddar det även med intentionen att själv ge avtryck i historien, exempelvis genom att göra arkitekturen till ett konstverk i sig.

Jag kan nu se att vi i min forskningstradition använder *rum och plats* för att i första hand uppmärksamma platsen – den ena delen av begreppsparet - för att i vår profes-

⁵⁰ Det engelska ordet space blir i svensk översättning både rum och rymd. Place betyder plats men empty place kan samtidigt betyda tom-rum. Detta gör det i viss mån svårare när man använder texter på både engelska och svenska. I avhandlingen har jag utgått från de olika texternas hela innehåll innan jag tolkar i vilken betydelse de används.

⁵¹ Hetherington använder ordet ”*imbricated*” vilket betyder “to overlap in a regular pattern”.

sion kunna namnge fenomenet att rum får sin mening i användandet. När arkitektens förslag har realiserats i den byggda miljön, så är det i användningen som platsen skapas.

Detta är en viktig kunskap att föra fram inom de rumsskapande professionerna som är vana vid att det är de själva som skapar platser, som ingjuter mening i de byggda objekten. När man i utbildningssyfte reser runt och studerar byggnader och miljöer gör man det ofta genom att just flanera, känna och tolka det man ser och samtala om det inom professionerna. I min forskarmiljö har man försökt förstå hur användarna skapar mening i olika rum för arbete. Det är endast i samverkan med brukarna som deras mening med rum kan förändras. Jämför jag detta användande med hur de ovanstående använder ”rum och plats” så inser jag att även inom arkitektur och planerarprofessionerna ses rummet som en plats. En plats både för det egna förverkligandet som expert och som en tänkt plats för de berörda användarna. Hur arkitekter och planerare laddar artefakten rum med mening som både är och blir del av självklara vanor har jag inte uppmärksammat på samma sätt.

Det är inte bara arkitekten som ser rum/byggnader som något. Alla människor har ett eget platstagande som de relaterar till när de ser ett rum eller en byggnad. Även om vi inte ser byggnaden så har vi en bild av vad en skola är. När vi går in i byggnaden förväntar vi oss att den är en skola. Vi kan med andra ord inte föreställa oss skolan som en tom, fysiskt mätbar dimension. Det är som med exemplet när läraren ber eleverna att *inte* tänka på en elefant. Det är omöjligt. Det går inte att *inte* tänka på något som vi har en föreställning om. Däremot kommer inte alla elevernas bild av elefanten att vara lika, precis som min bild/föreställning av skola inte är exakt densamma som alla andras, även om vi i olika skolbyggnader fått en undervisning som är lika.

Saddek Rehal (Rehal 2004) använder i sin avhandling Wittgensteins språkspelsbild för att visa varför det muntliga och skriftliga språket ger upphov till problem då vi missuppfattar varandra. Enligt Wittgenstein lär vi oss språket genom att lära hur ord används, inte vad de representerar. Genom att lära oss att spela olika språkspel tillägnar vi oss begreppen (ibid.). Det gör vi genom att delta i skilda praktiker. Människan som praktiserar olika språkspel ingjuter olika mening i ett ord. Ordet ljus har olika meningar för en fotograf och en fysiker.

Är det så att byggda artefakter kan liknas vid språkliga uttryck? En motsvarighet till orden - som också de är artefakter? Det finns inga på förhand bestämda betydelser av termer utan de är överenskommelser. De tillkommer när människan språkar. En ståndpunkt som kan utvecklas ur detta resonemang är att både språkets tecken och byggda objekt existerar objektivt men det är först när människan handlar i och med språket/det byggda som deras mening skapas *som sats* och *som plats*. En viss del av denna mening kan förmedlas via information. Andra delar är svårare då de är inbäddade i det lokala och i det självklara.

Utifrån denna ståndpunkt är det mer begripligt vad Hetherington (1997) menar när han talar om faran att genom en separering av *rum och plats* också separera bort det materiella ur platsbegreppet. Med hjälp av Latour (1988) och Law (1991, 1994), menar han att platser inte är begränsade till människans meningsskapande handlingar. Istället är platser en del av olika nätverk där människor och ting ingår i organiserandet av dessa. För att förstå begreppet plats måste vi se både rum, människor och saker -

och deras inbördes relationer. Människans skapande av mening är inte något som står utanför denna process, den bildas genom dess inneslutningar av rum och ting. Precis som orden för de in en kollektiv mening samtidigt som de då de används kan överskrida denna mening. Som Hetherington (ibid, sid. 187) uttrycker det:

”Places are not fixed by the geometry of space but are free to move across the boundaries of geometry into some elsewhere which lies beyond the limitations of subjective ways of representing objects and their spatial distribution.”

Med ovanstående tolkningar av begreppsparet rum och plats kan jag se att de verkar ha en avsikt, söka en mening som jag känner igen i diskussioner om plats. Plats skapar mening, det är en social konstruktion kring våra handlingar som dock alltid sker någonstans, skapar geografi, samtidigt som det materiella påverkar handlingen. Människan är, precis som i språket handlande varelser som skapar platser med hjälp av rumsliga konstruktioner, samtidigt som dessa konstruktioner begränsar oss i det vi ser och gör.

Hetherington (1997) menar att rummet är en del av ett ordnande där vi skapar mening genom att sortera in de ting – det byggda rummet inkluderat – som är del i menings-skapandet. För att utveckla detta tar jag hjälp av Wengers begrepp ”Communities of practice” som det behandlas i boken med samma namn (1998).

Med ”Communities of practice” menar Wenger ”självorganiserande grupper av utövare av samma praktik” (min översättning). Praktik är resultatet av kollektivt lärande över tid. Vi lär oss genom att vara engagerade i en verksamhet – vi företar oss något – och detta är del av den mänskliga naturen (ibid.). Han menar vidare att vi är konstant involverade i allt från det mest basala - som att säkerställa vår egen överlevnad - till att söka den mest ”ädla av njutningar”. Det är när vi engagerar oss i detta tillsammans med andra, och interagerar med dem och med omvärlden, som vi är delaktiga i ett kollektivt lärande och tillsammans skapar en praxis.

Vidare skriver ”Practice is about meaning as an experience of everyday life” (ibid, sid. 52). Mening är en del av processen att förhandla om mening, vilket innehåller interaktion mellan två samtidigt pågående processer; participation (deltagande) och ”reification” (att betrakta något abstrakt som materiellt - reifierande). Dessa två är en dualism vilken är fundamental för den mänskliga upplevelsen av mening och därigenom till praktikens natur. Något som arkitekten gör i sin praxis med rum och som blir ett platstagande för andra att åter reifiera (W).

Genom att föra samman Hetheringtons (1997) beskrivning av hur ordnandet av tingen - och byggda rum är del av tingen - med Wengers (1998) förklaring om hur vi förhandlar om mening genom participation och reifierande, menar jag att rum alltid är/måste ses som delaktiga i begreppet plats. Som människor bär vi alltid med oss våra rumsliga erfarenheter, våra platser. När vi ger uttryck för detta reifierande/förtingligande i vår vardag blir det i förenklade rumsliga bilder - före-bilder - som påverkar hur vi ser och tar plats. Sett utifrån detta perspektiv artikulerar arkitektens profession den rumsliga dimensionen i mer komplicerade bilder i sin praxis att omvandla ett rumsligt tänkande till byggnader, men i grunden använder alla människor bilder.

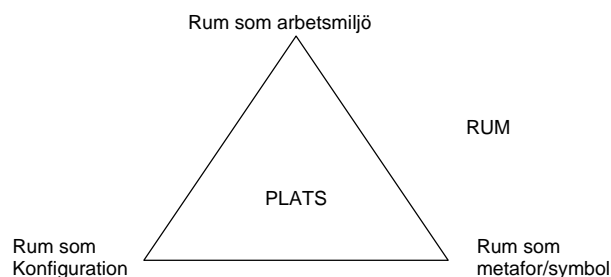
Ett talande exempel på förtinglingandet av rum är själva företagsinkubator begreppet som växte ur berättelsen om Silicon Valley. Silicon Valley har utvecklats över en längre tidsperiod och med speciella förutsättningar (Castells & Hall 1994). Samtidigt utgör det också ett exempel på länkar till en specifik plats, till universitetet och till innovationer. I *Kreativa miljöer, Silicon Valley* (2002) har Bengt-Åke Gustavsson uppmärksammat kulturens och den fysiska bebyggelsen betydelse för Silicon Valley's framgång. Med hänvisning till Malecki & Oinas (1999) understryks de kulturella faktorerna och den lokala identitetens betydelse. Kulturer är unika konstruktioner och således omöjliga att kopiera. Det gör det omöjligt att försöka utgå från Silicon Valley (eller andra förebilder) som ett recept på hur man ska bygga för regional utveckling.

Gustavsson (2002) beskriver, med hänvisning till Anna-Lee Saxenian en av de forskare som studerat Silicon Valley, betydelsen av artefakter och det fysiska rummet. När Saxenian hon kom till Silicon Valley uppmärksammade hon hur tillfälliga företagsmiljöerna var. Alla väggar var temporära eftersom utformningen ständigt förändrades. Detta är i linje med vad jag funnit i min undersökning. När Silicon Valley används som en modell över en process menar jag att rummens provisoriska aspekt också bör vara inkluderat. När inte det sker ramar solida byggnader (rummen) in begreppet. Rummet är utformat så att betraktaren associerar det med framgångsreceptet. En sådan solid inramning tenderar att förenkla inkubatorprocessen och ger den samtidigt en symbolisk betydelse för att legitimera inkubatorn som en satsning inom universitetet. Utifrån min undersökning menar jag att de företagsinkubatorer som skapas som recept tenderar att stödja stödsystemet mer än den enskilde entreprenören. Entreprenören skulle ha behov av en högre grad av provisoriska rum som lätt kan förändras efter deras behov. De skulle också behöva rum med olika funktioner och symboliska värden på samma sätt som de behöver olika platser. Och de behöver mer flytande gränser till andra företagsmiljöer och till olika akademiska miljöer.

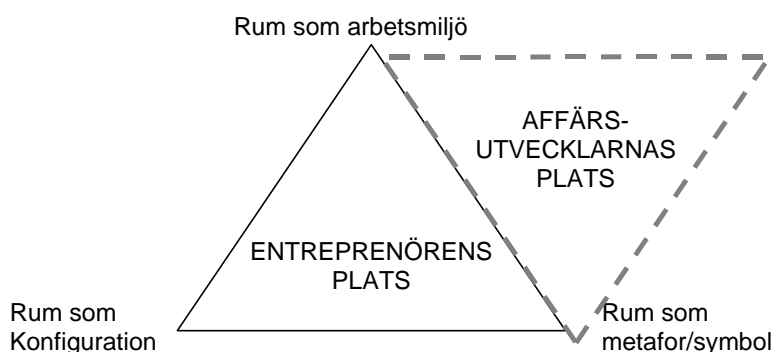
Inte desto mindre har en enkel bild med starka fysiska avgränsningar och symboler implementerats över hela världen. Många förväntningar och mätningar av resultat knyts till bilden att i ett begränsat rum och med begränsade insatser i tid skall nya växande företag uppstå.⁵² Jag förstår nu detta som att det rumsliga här är starkt närvarande i en organisation för att "stänga" i avsikt att utveckla en bestämd praxis och som nu behöver "öppnas" för att kunna agera entreprenöriellt även inom inkubatorverksamheten.

Till sist vill jag åter ta upp Lindahls (2001) begrepp *configuration*. Han presenterar en bild av hur symbol/metafor, funktion och configuration utgör var sitt hörn på en liksidig triangel. Innanför triangeln finns *plats*, utanför *rum*.

⁵² I GEM (Global Entrepreneurship Monitor) 2005 presenterar Erkkö Autio i den första globala undersökningen att knappt 10 % av "high-expectation entrepreneurship"-företag växer till fler än 20 anställda inom fem år.

När jag utgår från entreprenörens plats i universitetsinkubatorn, är det deras plats som finns innanför triangelns avgränsningar. Affärsutvecklarna, och den servicepersonal som arbetar nära dem, är då en del av expertvärlden utanför. De experter som ska stödja att en viss praxis utvecklas med hjälp av exempelvis rum. Men när affärsutvecklaren förser entreprenören med rum så är rummet alltid laddat med affärsutvecklarens tolkning av entreprenörernas behov. Det är också laddat med förebilder som representerar vad ett rum är/ska vara utformat för att skapa företag i. Till Lindahls triangel vill jag därför addera andra trianglar för att visa att rummen alltid är del i en plats. Entreprenörernas rum är del i affärsutvecklarnas platsstagande. På motsvarande sätt kan vi tala om andra experter, exempelvis arkitektens rumskapande, som också sker utifrån en egen triangel.

Genom att uppmärksamma att rummet alltid är del av olika platser menar jag också att det om möjligt blir ännu viktigare att hitta ett sätt som gör att olika företrädare för skilda praxis tillsammans kan utveckla kunskap och diskutera om *konfiguration*. Lindahls triangel skall inte ses som en avbildning av verkligheten utan en förenklad bild vars avsikt är att kunna skapa möten mellan dem som befinner sig i en praxis och dem som utgör en del av ett stöd för att genomföra och utveckla verksamheten.

Kapitel 6. Summering och reflektion

Mina studier av företagsinkubatorer har sin bas i forskning om arkitektur och i forskning relaterad till start av nya företag. De har inneburit ett sökande för att förstå både hur den byggda miljön interagerar med födelsen av nya företag och hur forskning om rum och företag kan länkas till inkubatorns specifika verksamhet.

I inkubatorn möts affärskunskap och akademiskt (tekniskt) kunnande. Affärskunskap, i inkubatorn - även omtalat som entreprenörskap - ses som något som ska läras ut. En uppfattning som den nära kopplingen mellan företagsinkubatorn och entreprenörskapsutbildningen förstärker. Mötet mellan dessa två kunskapspraktiker har jag beskrivit som tre faser vilka behandlar hur företag kommer in i, blir ett företag i, samt lämnar inkubatorn. För att lära om vad som sker i dessa faser, och framförallt *var*, satte jag rummet i centrum. De tre kunskapsfaserna gavs därför namn med en rumslik anknytning: *Entré*, *Eget Rum* samt *Utgång*. Jag studerade dessa faser/rum utifrån rumsanvändarnas perspektiv, dvs. de som har en idé som ska bli till ett företag (i avhandlingen kallade entreprenörerna) respektive de som ska ge stöd till att idéerna utvecklas till företag (affärsutvecklarna).

Av mina intervjuer av affärsutvecklarna (och servicepersonal) och entreprenörer i de undersökta företagsinkubatorerna framgick att de två inledande faserna/rummen fungerar för att skapa den kunskap och de relationer som initierar företag. De ger entreprenörerna den legitimitet och möjlighet till finansiering som de söker efter och som affärsutvecklarna arbetar för. I den sista fasen, *Utgång*, då entreprenörerna själva ska hantera sin kunskapsprocess, möts dock inte deras förväntningar lika bra. Problemet, som studien av den första (och samtidigt största i regionen) inkubatorn uppmärksammade, är att majoriteten av de intervjuade entreprenörerna inte såg någon anledning att flytta ut ur inkubatorn. De menade att deras företag befanns sig i en kreativ miljö som (tills vidare) fungerar bra. Dock uppgav flera av de intervjuade entreprenörerna att de såg ett problem i att de samtidigt uppfattades som del i en studiemiljö. Inkubatorn ses som en plats där individer får stöd för att bli företagare, en plats som ligger nära akademien och därför är man här ingen ”riktig” företagare. Dessutom har de nya företagen olika behov i detta skede och stödet från inkubatorn upplevdes också därför inte lika bra som tidigare. Dessa resultat blev utgångspunkten när jag gick vidare för att studera de övriga 12 företagsinkubatorerna i Västsverige.

De nya intervjuerna genomfördes med företag som stod i begrepp att flytta ut ur inkubatorn eller precis hade flyttat. Av dessa intervjuer framkom två aspekter som visade sig ha betydelse för hur *Utgång* fungerar på respektive inkubator; avståndet till olika aktörer med kunskap som bidrar till företagets utveckling, samt vilken kontext inkubatorn är del av. En tredje aspekt är inkubatorns bidrag till att konstruera en identitet som entreprenör. I detta avseende uppvisar inkubatorerna lite olika praxis och tolkning av vad som menas med entreprenör respektive företagare (se kapitel 4).

Med utgångspunkt i vad jag kom fram till i dessa studier diskuteras i detta kapitel följande tre frågor:

- I vilka rum tar affärsutvecklarna och entreprenörerna plats?
- Vad förankras och förnyas i inkubatorns rum?
- Ska rummet förankra entreprenörskap som produkt eller process?

Frågorna diskuteras genom att reflektera kring mina slutsatser och summerar på så vis samtidigt avhandlingen. Kapitlet avslutas med idéer till fortsatt forskning.

6.1 I vilka rum tar affärsutvecklarna och entreprenörerna plats?

Den studie jag genomfört uppmärksammar betydelsen av att kunna ta plats som ett nytt företag och *var* detta sker. En plats är alltid kopplad till de handlingar som utförs i en praxis, det alltid något mer än byggda rum. Det är i relaterandet mellan rum, ting och människor som platser uppstår. Det byggda rummet är således alltid en del av den plats som skapas.

det byggda rummet är en del av det platstagande som krävs för att etablera en företagspraxis

Utifrån denna illustration av begreppsparat *rum och plats* rörande företagande, som i sig är ett resultat av mitt forskningsarbete, har jag granskat de universitetsbaserade företagsinkubatorerna i Västsverige (se kapitel 4). Jag blev då medveten om att inkubatorn består av skilda platser. Den *plats* varje enskilt företag (som startar i en inkubator) skapar är inte densamma som den *plats* affärsutvecklarna skapar. Företagsinkubatorernas byggnader, de rum som företagen hyr och de rum där de som driver inkubatorverksamheten arbetar, är samma rum men de ges olika mening – de framträder som olika platser - beroende på om du är affärsutvecklare eller entreprenör. I dessa rum tar företag plats, men platstagandet är inte uppmärksammat som ett kunnande entreprenörerna måste ha för att kunna lämna studiemiljön och ”på riktigt” bli del av affärsvärlden. Varje företag har dock behov av att ta plats i en byggd miljö i vilken de kan utveckla de relationer som krävs för att på egen hand fortsätta utveckla en kunskaps- och affärspraxis.

affärsutvecklarnas plats inte är densamma som entreprenörernas plats

Att affärsutvecklarnas plats inte är densamma som entreprenörernas kan tyckas trivialt, men ger skäl att fråga vems platstagande rummet förankrar eller förändrar. För de professioner som arbetar med det byggda rummet, och för annan stödverksamhet, är detta en avgörande fråga. Den hänger också samman med diskussionen inom FM kring vad som utgör stöd och vad som utgör kärnan i en verksamhet. Vem är kunden i inkubatorn? Hur skall man mäta kundnytta när det gäller rumsliga aspekter? Vilken praxis skall den byggda konstruktionen förankra?

Olika professioner relaterade till FM har fokuserat på att utveckla professionella begrepp för att hantera det rumsliga i betydelsen att förädla byggnader som funktionella rum. I en sådan situation är det fördelaktigt att få fram så allmängiltiga funktioner som möjligt. Verksamhetens specifika platstagande - framförallt om det handlar om olika platser - riskerar att komma i skymundan och inte få sin praxis och sina värden stärkta. Om inte platstagandet uppmärksammas är det inte heller möjligt att se att affärsutvecklarnas och entreprenörernas platser skiljer sig åt. Inte heller att affärsutvecklarna

– och den servicepersonal som arbetar nära dem - omedvetet arbetar för att förstärka den plats de själva är mest delaktiga i.

Den vanligaste frågan jag fått i mötet med olika aktörer i kompetensnätverket har varit hur en företagsinkubators layout (plan) ska se ut. De har sett mig som arkitekt och företrädare för en till FM relaterad profession. I början av mitt arbete satte jag också igång att undersöka denna fråga. En sådan studie skulle dock tendera att bygga vidare på tron att facility managers kan få generell kunskap av forskare för att direkt använda i rollen som experter på byggande och förvaltning. Under forskningsprojektets gång flyttades fokus från att studera layouter och uttryck i det byggda i inkubatorerna till att förstå relationen mellan byggda rum och plats, samt hur man kan förstå platser. Nyckelbegrepp har förutom *rum och plats* varit *konfiguration*, en term som kan sägas utgöra en mötesplats för de människor som arbetar i kärnverksamheten och de experter som kommer utifrån och skall ge stöd åt verksamheten.

Min avsikt var att söka kunskap om hur människor i skilda verksamheter söker kunskap och hur denna är bunden till rummet. Att förvärva kunskap är en handling som är lokalt förankrad och kräver närhet mellan människor vilket både Nonaka & Konno (1998) och Acs & Audretsch (2001) lyfter fram (se vidare kapitel 3). Platsbegreppet har visat sig användbart för att synliggöra de kunskapshandlingar som affärsutvecklingarna respektive entreprenörerna bedriver inom företagsinkubatorn ram. Jag menar att detta är ett nödvändigt perspektiv när det handlar om kunskapsföretag. I sådana verksamheter är man beroende av att de som arbetar aktivt kan utveckla kunskap, förändra sin praxis och därigenom ständigt förändra platsen. De måste med andra ord kunna hantera sitt platstagande.

Vad leder då dessa insikter till för planerandet, byggandet och förvaltandet av företagsinkubatorer?

För det första en medvetenhet om att det byggda rummet är en del av platstagandet. Det senare behöver uppmärksammas i ett tidigt skede inför en uppbyggnad och förändring av en verksamhet som företagsinkubatorer, då flera av de grundläggande förutsättningarna för byggprocessen slås fast redan under utredningsskedet. Under detta skede läggs de strategiska frågorna av betydelse för verksamheten fast, men de rumsliga aspekterna och det byggdas formande förmåga beaktas sällan.

I min forskningsmiljö har under senare år forskningen fokuserat just på de tidiga skedena av en förändrings/designprocess. Denna forskning har bland annat resulterat i olika hjälpmedel – t ex användandet av bilder för att dekonstruera och konstruera begrepp - för att olika praxis tillsammans ska kunna bidra med sina kunskaper till processen. Min forskning har bidragit till att visa att det rumsliga hör ihop med en verksamhets kärna. En mer djupgående undersökning av en verksamhet skulle kunna uppdaga att det finns platstaganden som förankras mer än andra i de byggda rummen. Den skulle också kunna ställa frågor om detta och bidra till att utveckla platser för det som är kärnan i verksamheten.

I de tidiga skedena av en förändrings/designprocess produceras programmet för efterföljande arbete. Programmeringen bör gå på djupet i utredningen av de strategiska frågorna och bidra till att inkludera de rumsliga aspekterna. I en sådan djupgående undersökning kan platsperspektivet bidra genom att försöka fånga hur det byggda rummet interagerar i den specifika verksamheten det är fråga om. Till exempel skulle

det i fallet med företagsinkubatorn ha kunnat uppmärksamma hur och vad det tänkta byggda rummet skall förankra: vilken tolkning av inkubatorbegreppet som skall avgränsas med rum. De rumsliga professionerna skulle då kunna föreslå förutsättningar för att nya konfigurationer ska kunna uppstå, t ex genom att uppmärksamma hur entreprenörerna ska ta plats ”på riktigt” i affärsvärlden. En sådan strategisk diskussion, menar jag, bör ske integrerat med kärnverksamhetens strategiska val. Med både affärsutvecklarnas eller entreprenörernas – inte antingen eller.

6.2 Vad förankras och förnyas i inkubatorns rum?

Den universitetsbaserade företagsinkubatorn kan beskrivas som en plats för överföring av kunskap där affärsutvecklare och entreprenörer (idégivare) möts och gemensamt kombinerar sina kunskaper. Den kan också beskrivas som en del av ett regionalt innovationssystem i vilket de företag som startar i inkubatorn ingår. Frågan om hur deras kunskapsprocess fortsätter efter tiden i inkubatorn, var entreprenörerna tar plats med sina företag, är av intresse för att se vad innovationssystemet innebär för den regionala utvecklingen och vilken roll universitet och högskolor har i denna. I innovationssystemet ingår också affärsutvecklarnas verksamhet. Var deras verksamhet förankras och förnyas är också av intresse.

Inkubatorn som byggd miljö utgör ett rum för såväl affärsutvecklarnas som entreprenörernas platstaganden. Skillnaden mellan de två platstaganden är att för entreprenörerna är inkubatorn en tidsbegränsad plats, men för affärsutvecklarna är den permanent. Genom att det byggda rummet framför allt förankrar affärsutvecklarnas praxis på längre sikt tenderar det samtidigt förankra innovationssystemet som ett stödsystem, snarare än att se företagen som kärnverksamheterna i detta system.

Affärsutvecklarna använder inte bara inkubatorns rum, utan arbetar även i andra lokaler och på olika mötesplatser. Inkubatorn utgör dock ett nav i deras verksamhet. Den visar husen där verksamheten bedrivs, där inkubatorn har sitt namn och sin logotyp på en skylt; en visuellt tydlig del av inkubatorns fysiska uttryck. Byggnaderna visar var affärsutvecklarna har sin plats och i vilket sammanhang denna plats befinner sig, som t ex närhet till högskolans/universitetets byggnader. Även om det finns exempel på inkubatorer som flyttat till nya lokaler under undersökningens gång (se kapitel 4) så är affärsutvecklarnas lokaler tänkta att vara permanenta. För entreprenörerna är situationen tvärtemot tänkt att vara tillfällig och tidsbegränsad. Själva idén om den universitetsbaserade företagsinkubatorn är avgränsad till ett rum för entreprenörer som är begränsat i tid.

För affärsutvecklarna innebär tillgången till ett permanent rum att deras plats förstärks generativt då de deltar i ett ökat kunskaps- och nätverksbyggande tillsammans med andra aktörer. Byggnadernas symbol- och legitimitetsvärde ökar i nätverket. Det finns en miljö att besöka där företagen är representerade i form av rum som kan ses. Symbolvärdet och legitimiteten kommer även entreprenörerna till godo, men deras platstagande är provisoriskt och del av en studiemiljö skilt från affärsvärlden.

Om man (vilket jag tog upp under föregående punkt) ser entreprenörernas företagskapande som inkubatorns kärnverksamhet, det vill säga det som är nödvändigt för att innovationer skall utvecklas, kan affärsutvecklarnas verksamhet ses som ett stöd till denna.

det byggda rummet förankrar innovationssystemet som stödsystem snarare än företagandet

Den valda spatiala lösningen på ”inkuberandet” förstärker då stödsystemet snarare än företagandet. Den byggda miljön med sina rum separerade från både akademi och affärsvärld riskerar att stödja ett tänkande i vilket inkubatorn ses som en produktionslinje. En produktion av mer eller mindre färdiga företag och där den avgörande produktionsfaktorn är affärsutvecklarnas färdigheter. Efter en tid ”kan” det nya företaget ”entreprenörandet” (eller företagandet) och förutsätts själv kunna ta plats i affärsvärlden och där fortsätta sin kunskapsprocess. Kunskapsproduktionen i en sådan produktionslinje innebär att studenten eller forskaren får entreprenörskap adderat till sitt (tekniska) kunnande inom ramen för den verksamhet som pågår innanför inkubatorns väggar.

Ett näst intill motsatt förhållande skulle det som kallas traditionella industriella distrikt sägas vara ett uttryck för (se även kapitel 3). Där verkar den (var)-dagliga praxisen - i vilken den byggda miljön ingår – innebära att individerna ”föds” till möjligheten att bli företagare. Entreprenörskap (i form av att driva ett företag) är på dessa platser inget som behöver adderas. Behovet av entreprenörskap som något som ska läras ut ger ju uttryck för att individen saknar eller inte behärskar kunskapen att starta ett företag - utan att detta istället måste studeras och tränas avgränsat i tid och rum. I det industriella distriktet agerar istället det byggda rummet som en del av den plats där relationer mellan företagen utvecklas och blir till ett stöd, en generativ kraft för enskilda personer och företag. Av tradition har stödverksamheter i sådana distrikt varit små. Utifrån ett regionalt perspektiv skulle detta kunna ses som ett mål med företagsinkubatorerna - att uppnå ett generativt inkuberande där den byggda miljön blir till platsen för denna och regionen drivs ekonomiskt av ”egen” kraft.

En variant av denna bild presenterades i en första artikel (Birgersson & Strid 2002) som en bild över vad jag tolkade som ett långsiktigt mål för ett innovationssystem. Det jag nu påstår är att det i huvudsak är stödsystemet som får ett generativt stöd i sitt platstagande av det byggda. Entreprenörerna, de nya företagen, blir inte (huvud) aktörer i det innovationssystem som håller på att byggas upp!

I en artikel av Berglund och Johansson (2003) presenteras och diskuteras resultat av deras forskning rörande offentliga initiativ och interventioner som syftar till att skapa entreprenöriella processer. I artikeln visas att stödsystemet kommer i fokus istället för företagandet. Deras resultat överensstämmer med det jag har uppmärksammat i under-

sökningen av de Västsvenska inkubatorerna. Stödsystemet utvecklar i sitt lärande begrepp som är expertinriktade. Experterna får en begreppsliggjord expertkunskap som ska läras ut. Entreprenörskap blir den kunskap som stödsystemet definierar behöver läras ut. Men när aktörerna i de stödjande systemen intar roller som experter, lärare och rådgivare, menar Berglund och Johansson, finns en risk att den förmåga och motivation som respektive individ har med sig redan från början negligeras.

Om den byggda miljön istället ska ge stöd åt att i första hand etablera relationer mellan företagen, och utveckla deras kunskapskapacitet och respektive praxis, bör stödsystemet fokusera på att entreprenören utvecklar sitt företag i en miljö där platstagandet kan ske mer varaktigt. En miljö som erbjuder de relationer som är nödvändiga för att företaget ska kunna fortsätta att förvalta och utveckla kunskap.

Vad innebär detta resonemang för inkubatorverksamheten?

Såväl arkitekter, affärsutvecklare, organisatörer av innovationssystem och ett flertal andra professioner arbetar med förebilder. En förebild är en bild vi har av något och som vi använder medvetet eller omedvetet för att begreppsliggöra utvecklingen av en verksamhet. Ofta finns i en praxis förebilder redan fästa vid vissa nyckelbegrepp. Förebilder kan dock aldrig visa upp den komplexa verklighet som varit del av att skapa dem. Bilden, som vi eller någon annan sett och tolkat, visar endast några helhetsaspekter vid en bestämd tidpunkt; till exempel bilden av företagsinkubatorn som utvecklare av företag ur akademisk (teknisk) kunskap och som avgränsade rum. Denna bild refererar i sin tur tillbaka till andra förebilder.

Det finns anledning att vara uppmärksam på att en förebild som är formad i en kontext inte så lätt kan överföras till en annan. Om Stanford Industrial Park tillsammans med framgången med Silicon Valley var en av de första förebilderna för företagsinkubation, så kom Israels framgångar på 1990-talet att bilda en ny förebild. I början av 2000-talets inledning flyttades intresset vidare till Finland, som blev ytterligare en förebild av framgång och nyföretagande med anknytning till akademien. Förebildens lockelse är en öppning för att kunna ge ett recept. Men där det vi kan använda definieras av det vi ser, och det vi ser är ett rumsligt samband vid en viss tidpunkt i en bestämd kontext, i form av det byggda (Lawson 2001).

Problemen med förebilder och föreställningar som sprids utan förståelse för betydelsen av det ursprungliga sammanhanget ges i en rapport från Arbetslivsinstitutet (Ekstedt & Wolvén 2003). Där beskrivs hur nya föreställningar om tillväxt och lokalutveckling påverkar och riktar den svenska utvecklingspolitiken och hur samma föreställningar sprids genom en begränsad grupp av aktörer. ”*Rena beskrivningar förvandlas således till recept för handlande*” (ibid., sid. 12).

Attraktionen i ett recept (en förebild eller en föreställning om något) ligger i förhoppningen att kunna nå samma resultat som den framgångsrika förebilden. Till exempel att kunna skapa ett nytt Silicon Valley. Innovationssystemet ger stöd till förebilder med förhoppningen om att de ska kunna stimulera till det fördelaktiga handlande som man fått en bild av från det framgångsrika exemplet. Ett stödsystem byggs upp kring receptet som är kopplat till förebilden, vilken i sin tur förmedlas vidare av den yttre miljön. Slutsatserna kring betydelsen av de skilda platser som skapas inom inkubatorn avslöjar svagheter i ett sådant handlingsmönster. Problemet är att det inte är lätt att skilja mellan rum och plats - speciellt inte som besökare. För att kunna göra detta har

jag fått studera verksamheten utifrån begreppsparat *rum/plats*, samt *konfiguration* som uppmärksammar de relationer som praxis genererar i tid och rum.

Jag anser att det finns behov av att luckra upp länkarna mellan begrepp – förebilder – recept. Det innovationssystem som etablerats borde idag vara moget för att ”gå förbi” de ursprungliga tolkningarna av företagsinkubatorbegreppet och dess förebilder för att ”öppna” den egna stödpraxisen, för att se nya förebilder, ta plats på nya sätt. Kanske kan man då också diskutera om företagsinkubatorn är det enda konceptet för att främja entreprenörskap i akademien?

6.3 Ska rummet förankra entreprenörskap som produkt eller process?

När universitetsinkubatorn ses som en verksamhet baserad på en avgränsad linjär kunskapsprocess, i vilken entreprenörskap är något som kan läras ut, faller mycket uppmärksamhet på vad som kommer in och vad som kommer ut. Vilka idéer skall ges möjlighet att komma in? Vilka företag kommer ut? En kombination av kunskaper görs ”en gång för alla” och utformas till en metod som kan effektiviseras. Olika nyckeltal används som mätinstrumentet för om verksamheten är effektiv eller inte och ligger till grund för finansiering av densamma.

Med ett sådant angreppssätt är det rimligt att fokus är på *Entrén*. Genom att försöka utveckla ännu mer förfinade metoder för att ”fånga in” de idéer som har störst möjlighet att uppfylla de krav som gäller för inkubatorn (vilket något förenklat kan sammanfattas som potential för tillväxt) så är problemet löst. Företagsinkubatorn blir i det sammanhanget en sorteringsapparat där de mest lovande idéerna och personerna sällas ut för att tas om hand enligt en förutbestämd process. Det innebär också att *Utgång* kan bli ett problem eftersom entreprenören själv förväntas hantera sin kunskapsprocess efter att inkuberandet avslutats och kunna etablera sitt företag i en miljö där hon/han ännu inte har tagit plats eller deltagit i någon meningsskapande praktik.

Nätverket som initierades för att affärsutvecklarna från inkubatorerna i regionen ska träffas och utbyta erfarenheter, samt få utbildning för att öka sin kompetens, har enligt min mening bidragit till att skapa en konsensus kring vad som är en inkubatorverksamhet (se kapitel 4). Framgångsexempel förmedlas och lösningar på olika problem utbyts. Behovet av att mäta verksamhetens resultat har utgjort en betydande del av innehållet i både samtal och utbildning. Gemensam finansiär ger utrymme för att utveckla gemensamma rapporter av resultat. Bilden av inkubatorn som plats för stödjandet av entreprenörskap (och därigenom producerandet av företag) i akademien är en del av detta. Likaså att det är antalet avflyttade företag och speciellt tillväxtföretag som räknas. Både ”produkten” som skall in och den som skall ut får således stor plats i samtalet.

Samtidigt fann jag litteratur som pekade på ett vidare entreprenörskapsbegrepp, ett perspektiv som innebär att entreprenörskap snarare bör ses som en process än en produkt (se kapitel 5). Inom ramen för en vidare tolkning blir entreprenörskap inte nödvändigtvis detsamma som att skapa en innovation eller ett tillväxtföretag. Innovationer och tillväxtföretag är inte heller så enkelt att ”plocka ut” och viljan att skapa företag med tillväxtpotential kanske inte är avgörande för hur ett företag utvecklas. En initial idé eller produkt är inte alltid det som i slutändan blir den produkt företaget

marknadsför eller som får företaget att växa. Om entreprenörskap istället ses som en process vilken inte är sammankopplad med affärsutveckling, kanske andra aspekter är viktiga att uppmärksamma?

Arbetet med den andra delen i studien, där samtliga regionala inkubatorer ingick, visade på en bredare verksamhet bland inkubatorerna än vad talet om framgångsexempel indikerar. I vissa av dessa företagsinkubatorer kan verksamheten uppfattas som att en mer processinriktad syn på entreprenörskap praktiseras. Bland annat i de fall där affärsutvecklarna fortsätter coacha entreprenörerna efter att de flyttat ut ur inkubatorn (se kapitel 4) och företaget kommit till en (som affärsutvecklarna uttrycker det) ny tillväxtorienterad fas. En mer processinriktad verksamhet finns även i en av de studerade inkubatorerna som etablerats med stark lokal förankring, vilket inkluderar ett väl utvecklat samarbete mellan kommun, näringsliv och högskola. Inkubatorn ingår där i en av flera olika aktiviteter för att stimulera entreprenörskap både innanför och utanför högskolans byggnader – i hela regionen.

Jag fann även företagsinkubatorer där andra aspekter än tekniska innovationer och tillväxt är i fokus. Några av dessa inkubatorer kan inte anpassa sin verksamhet fullt ut till de krav som innovationsstödsystemet ställer på dem (se kapitel 4). Förutsättningarna är annorlunda och de har behov av en stor lokal förankring för att kunna ge stöd åt entreprenörernas företagande. Inom ramen för inkubatorns verksamhet involveras fler aktörer som drar nytta av de lokala resurser som finns till buds.

I artikel 3 (se bilaga) formulerade jag en modell som - inspirerad av vad jag fann i regionen - visar på en möjlig bredd av ”inkuberandet”. I den ena noden finns inkubatorn som producerar innovativa tillväxtföretag, i den andra finns inkubatorer som är inriktade på att skapa entreprenöriella processer utan specificerade slutmål. I praktiken finns de inkubatorer jag studerat någonstans mellan dessa ytterligheter. Innovationsstödsystemets kriterier för finansiering och de förebilder som bekräftas bland dessa aktörer bestämmer var på skalan man strävar mot. Inkubatorerna har både var och en - och i samverkan - egna resultatmätningar. De lokala förhållandena och tilldelning av medel är faktorer som avgör var i praktiken man verkar.

Vad händer om man istället för att ha den nod som står för bilden av att producera tillväxtföretag i fokus, ser på de inkubatorer som finns utifrån den andra noden som förebild? Denna nod representerar ett ideal där entreprenörskap ses som en process och uppmuntrar företagsamhet av olika slag. Då kan, som jag ser det, *Utgång* bli en naturlig del av inkuberandet till vilket olika miljöer kan länkas. Till exempel olika företagsmiljöer inom akademien, olika företagsområden, enkla byggda strukturer och mer solida byggnader, tillfälliga väggar blandade med mer permanenta. Produkten blir i detta perspektiv inte mindre viktig, men istället del i processer vilka blir olika beroende på tid och rum.

Utifrån ett sådant perspektiv kan bilden av inkubatorn bli en annan. Inkubatorn blir rumsligt diffusare - mindre bunden till en bestämd fysisk miljö. Stödsystemet – affärsutvecklarna – får en möjlighet att som coacher bli rörligare. Kanske kan inkubatorn ses som en process där de som organiserar inkuberandet (stödsystemet) flyttar sig mellan miljöer som ska fungera som rum för inkuberandet? Målet skulle vara att öka den entreprenöriella skickligheten genom att ge möjligheter för nya praktiker att öppnas i miljöer som på sikt ska generera företagsamhet. Affärsutvecklarna kan t ex ta

plats i ett industriområde och där utveckla nya företag av idéer från högskolan. Deras uppgift skulle då vara att koppla samman alla som kan vara av nytta för dessa företag – en ”coach och matchmaker” som involverar befintliga företag i industriområdet i ”inkuberandet”. På detta sätt får ny kunskap utvecklas till företag samtidigt som dessa företagsmiljöer stärks och helt nya företag uppstår senare ”av sig själv”. Istället för ”iscensättande forskning” (Johannisson 2005) en form av ”iscensättande inkuberande”. När så ”inkuberandet” har blivit självorganiserande, flyttar ”inkubatorerna” vidare till nästa område - en sorts rörlig inkubator som utgör en form av stödsystem. Då blir det tydligt att det är företagen och deras relationer som utgör kärnan i innovationssystemet. Även på högskolor och universitet kan motsvarande ”inkuberande” insatser genomföras.

- - - - -
- - *den byggda miljön kan bidra till att förankra en vidare* - -
- - *syn på entreprenörskap och innovationssystem* - -
- - - - -

Företagsinkubatorerna - som byggd miljö - kan idag medverka till att befästa en syn på entreprenörskap som individcentrerat med starkt affärsfokus. Det kan begränsa en utveckling av entreprenörskap inom högskolevärlden och av länkarna till affärsvärlden. Sett i ett vidare perspektiv är entreprenörskap en färdighet att se och skapa ett utrymme för en ny praxis, vilket alla människor kan - när tillfälle ges (Flores et al 1997).

Genom ett rumsligt perspektiv kan man se hur en verksamhet startar och utvecklas som praxis, vilket jag prövat i studierna av västsvenska företagsinkubatorer. Begreppet som jag använt mig av, och samtidigt prövat användbarheten för, kommer från ett kunskapsfält som skapar byggda rum; arkitektur och design. De har prövats genom att möta entreprenörskap som ett kunskapsfält som skapar nya verksamheter. Närheten mellan platstagande och entreprenörskap i en vid betydelse ger förhoppningar om ett spännande forskningsfält att gå vidare inom.

Företagsinkubatorn och det innovationssystem som är under uppbyggnad har idag en egen praxis som kan ge nya förebilder och möta den vidgning av begrepp kring entreprenörskap och rum som finns inom forskningen. Om entreprenörskap ses som *öppnandet och stängandet* av praktiker (se kapitel 5) och inte enbart som ett sätt att göra affärer eller att utveckla ny teknik till produkter, blir det möjligt att identifiera andra områden där entreprenörer också är verksamma. Denna syn på entreprenörskap ifrågasätter om fokuseringen på tillväxtföretag leder till en samhällelig utveckling som är möjlig eller önskvärd.

En sådan bild av entreprenörskap ligger nära ett designtänkande. Sarasvathy (2001) menar att entreprenörer skiljer sig från andra i en praktik genom sitt sätt att resonera. Entreprenörer löser problem genom att utgå från de medel som står till buds och låta målen utvecklas allt eftersom. Här finns en tydlig länk mellan entreprenörskap och design. Designerns sätt att lösa problem är detsamma; att ständigt utgå från det som är givet och utifrån det givna pröva sig fram till en lösning och ge anledning till omformuleringar, en ny uppsättning av vad som är givet och ytterligare prövning (se också artikel 3). Ett möte mellan design- och entreprenörskapsforskning skulle kunna stödja utveckling av entreprenörskap som bidrar till att utveckla vårt samhälle till att bli mer

uthålligt ur både ekonomiskt, socialt och miljöanpassat perspektiv. Och inkludera formen – t ex det byggda – som en del i att främja entreprenöriella processer. Jag tror att dessa skulle leda till varierande rumsliga lösningar som både förankrar och förändrar ett innovationssystem där kärnan är entreprenörskap i en vid bemärkelse. Detta kan skapa en stor bredd av entreprenöriell aktivitet. För vem kan i förväg peka ut vad som blir den innovation som förändrar vårt sätt att handla och som blir nya ekonomiska motorer? Att musik har varit en tillväxtsektor i Sverige under senare år kan vara en produkt av den svenska musikskolan som gett många barn möjligheter lära sig att spela ett instrument och miljör att musicera i!

6.4 Idéer till fortsatt forskning

När människor är engagerade i att lära sig att driva ett företag genom att utföra de dagliga aktiviteter som detta kräver, ingår rummet och tingen som en del av detta lärande. Det är i interagerandet med omgivningen - med tingen och människor - som företagen konfigureras och platsen får mening. Slutsatsen att det byggda rummet ingår i människors platstagande innebär att rummet inte kan ses som en avskild produktionsenhet vilken kan planeras, designas och produceras utan att också uppmärksamma att det är en del av det platsskapande som sker i all verksamhet.

En framtida forskningsriktning är att söka efter mer kunskap om entreprenörens/företagarens upplevelse av arkitekturen ur ett rums/plattperspektiv och fortsätta utveckla begrepp och metoder för arkitekter och andra professioner att använda i sitt arbete med att stödja entreprenörskap och företagsamhet.

utveckla hjälpmedel/metoder för att synliggöra platstagandet

Ett hjälpmedel i detta arbete menar jag är användandet av bilder för att fånga användares upplevelser och att sätta samman dessa delar till en fungerande helhet (se vidare kapitel 4 om hur jag använt bilder i arbetet med att undersöka inkubatorn). Metoden att be personer fotografera i sin egen vardag skulle vara intressant att arbeta vidare med för att ge såväl röst som bild åt vad som är viktigt för att en verksamhet skall förankras och manifesteras någonstans. Ett annat hjälpmedel som jag prövat och skulle vilja fortsätta att utveckla är användandet av berättelser och dess möjlighet att ge röst åt hur entreprenörer/företagare tar plats.

Båda dessa metoder skulle kunna utvecklas genom forskning för att kunna användas i t ex program för att bygga eller anpassa rum för företagsamhet. De kan även ge möjligheter att utveckla metoder för att genomföra verksamhetsbeskrivningar som är adekvata för olika förändringssituationer. Att synliggöra platstagandet ingår här som en viktig uppgift.

Om den universitetsbaserade företagsinkubatorn skall främja en innovativ ekonomi, bör stödsystemet fokusera på att entreprenören/företagaren förankrar sitt företag i en byggd miljö där det kan ta plats mer varaktigt. För att utveckla det befintliga innovationssystemet i en sådan riktning skulle det vara intressant att kombinera en ”iscensättande forskning” med ett ”iscensättande inkuberande” (se 6.3).

iscensätta och pröva nya platstaganden för den universitetsbaserade företagsinkubatorn

I min forskarmiljö finns en lång tradition av att pröva nya designprocesser i samverkan t ex med företag eller kommuner. I ett sådant sammanhang kan man se designprocessen som en dialog i vilken deltagarna tillsammans skapar först begrepp, sedan modeller och därefter de reella artefakter som formar den praxis man vill utveckla. Ett hjälpmedel som använder sig av bilder prövas i sådana sammanhang. Det medverkar till att deltagarna får ”rätten att tänka högt” och tillsammans med andra aktörer i en process få vara med och tänka fram och utvecklas med en artefakt, t ex en byggnad (Rehal 2004, sid. 21) Det vore intressant att sammanföra denna typen av iscensättande forskning med de idéer av liknande slag som finns inom entreprenörskapsforskningen (t ex Johannisson 2005).

Ännu finns inte några exempel på att innovationssystem kan planeras och formas som en rationell process, där ett steg logiskt följer på ett annat. Den primära politiska uppgiften måste istället bli, menar Nilsson & Uhlin (2001), att försöka främja lokala respektive regionala innovationsprocesser.

”Innovationspolitik måste utgöras av praktiska sociala handlingar där rättensnötet är allmängiltiga normer för förtroende och tillit och där handlingarna är själva målet” (Uhlin 2005, sid. XX).

Utifrån ett sådant synsätt skulle rummets del i platstagandet kunna ses som en utgångspunkt för en mer djupgående undersökning av vilka handlingar som förankras mer än andra och förstärker praxis. Avsikten bör vara att bidra till att utveckla platser som genererar nätverk, entreprenörskap och nya företag av egen kraft.

inkuberandet av vad?

Entreprenörskap - sett utifrån hur det ses i företagsinkubatorn - som något att lära ut, ger mig anledning att reflektera över synen på lärande. Ett intressant exempel ur min närmiljö är studenterna vid högskolan som hjälper gymnasieelever från förorten (företrädesvis invandrarelever) med att förbättra sina matematikkunskaper. Varje fredag eftermiddag kommer ett antal elever till högskolans lokaler för att studera matematik. ”På köpet” får de både bättre svensk-kunskaper och integreras med en miljö de flesta (enligt statistiken) inte skulle ha haft någon större möjlighet att bli en del av - ett exempel på socialt entreprenörskap. Studenterna från högskolan får på samma gång vara med och utveckla sina förmågor, de lär sig något nytt men på andra villkor än i föreläsningssalarna. Samtidigt passar det inte in i bilden av entreprenörskap i innovationssystemet - att utveckla ett företag ur en (teknisk) idé. Däremot skulle det vara intressant att pröva om samhället kan tjäna på att ”inkubera” en sådan idé för att den ska kunna växa till och kanske bli en innovation som kan förändra beteenden och öppna vägar för många nya företag på längre sikt.

Den universitetsbaserade företagsinkubatorn bör inte, enligt min mening, idag ses som den ”enda” lösningen på hur lokala och regionala innovationssystem ska stödja de idéer som föds på universitet och högskola. Istället kan inkubatorerna ses som en början på möjligheten att öppna en ny praktik som samhället har genom att ifrågasätta och kritiskt diskutera innovationssystemet, sett som beställare av entreprenörer och

företag av skilda slag, relaterat till värde. I ett sådant sammanhang kan jag se behov av mer forskning som både granskar nuvarande innovationssystem och öppnar upp det för nya riktningar. För detta kan forskningen medverka genom att ställa nya frågor. Vilka innovationer har samhället behov av eller ge stöd till? Ska det föreskrivas begränsningar för vilka innovationer samhället har behov av? Måste samhället i ljuset av hållbar social och ekologisk utveckling tjäna pengar direkt, räcker det inte med indirekt? Då innebär entreprenörskap att skapa hållbara processer i samhället. Genom att bredda vår syn på entreprenörskap och se den roll den byggda miljön har för att ge plats åt sociala handlingar, kan kanske fler medborgare kan få chansen att vara delaktiga i att ta plats i ett mer entreprenöriellt sammanhang – definierat utifrån deras egna förutsättningar.

7. Summary

Space for Entrepreneurship.

A Study of University-Based Business Incubators in Western Sweden.

Original title:

Rum för Entreprenörskap

En studie av universitetsbaserade företagsinkubatorer I Västsverige.

Background

A university business incubator transfers ideas developed in the academic world to new ventures capable of taking their place in the business world. The model for this can be traced back to the links developed between the university and companies in Silicon Valley and that gained support and became symbolised by Stanford Industrial Park (established 1951). Stanford Industrial Park is usually regarded as the first business incubator and is strongly reinforced by the fact that Silicon Valley has subsequently developed into one of the most important regions in the world, regarding both the business and university worlds.

The rate of growth for business incubators is high. The concept has spread to include ideas with economic potential independently of their origin. 20 years ago there were only a small number of pilot projects, mostly in the USA. By the beginning of the 1990s the number had grown to roughly 200. According to a EU estimation, in 2005 there were over 3500 such incubators in the world⁵³. In Sweden developments have followed the same pattern. Ideon in Lund, which was established in 1983, is usually referred to as the first incubator, not just in Sweden, but also in the whole of Scandinavia.

To start and establish knowledge-intensive companies is regarded today as a vital task in the generation of a competitive economy. These are considered to provide socio-economic gains through diversifying the economy, strengthening the private sector, decentralising economic development, creating employment as well as fostering the development and transfer of new technology (During 1998).

To create companies from the best ideas emerging from research and education is a component of the trust placed on the academic world to develop commercial activity. Special focus is directed towards the universities of technology where technological ideas are anticipated to give rise to new innovations. Innovations in this context refer to “the transformation of knowledge into new products and services or to new processes and new working methods”⁵⁴.

Vinnova, the Swedish Governmental Agency for Innovation Systems, which was set up in January 2001, argues that a good climate for innovation is necessary in order to achieve a society directed towards sustainable economic growth.

Such a climate is characterised by:

⁵³ According to details on the EU’s homepage <http://europa.eu.int/comm/enterprise/bi/> (accessed 2005-10-22).

⁵⁴ Vinnova’s homepage : <http://www.vinnova.se> ; 040112.

“(...) knowledgeable people, an entrepreneurial spirit in the community and learning through the exchange of knowledge between people and organisations. This requires a goal-oriented policy supporting innovation activities.”⁵⁵

Vinnova goes on to argue that: *“An innovation system is comprised of a network of organisations, people and rules within which the generation, diffusion and innovative exploitation of technology and other knowledge is carried out”*.

On a national and regional basis, public activities, universities, companies and individuals are currently working in order to build up such innovation systems. Here the university business incubators are considered as having an important task to fulfil.

Objective and method

This thesis focuses on the university-based business incubators (UBIs) that have emerged in western Sweden. These 13 incubators, which constitute component parts of the same regional innovation system, are investigated as to when and how ideas from the academic world become new businesses in the incubator and the process of moving away from such. Special attention is devoted to where the business finds its place in the incubator and in the business world.

In this study the activity of the business incubator has been observed as a knowledge process; a meeting between business knowledge and technological know-how within the space provided by the business incubator. The question was how the activities constituting this knowledge process are related to the spatial structure. The aim has been to contribute to knowledge about how the built environment can support incubator activities by drawing attention to the opportunities and problems that those that utilise incubator space have. Furthermore, how this in turn contributes to establishing and changing regional innovation systems.

This task has been carried out by investigating these thirteen business incubators and by formulating texts for publication that discuss the concepts to use and that gradually interpret the findings of the investigation. Firstly, one of the incubators was investigated in depth. Then, based on the observations made here, the remaining twelve were studied.

Interviews and discussions have provided the foundation in these studies. I have taken it in turn to interview business facilitators and entrepreneurs in order to understand how their knowledge is encountered in each incubator. In addition, at meetings, I have had continual discussions with business facilitators and with persons responsible for the built environment and service in the incubators. These meetings have been organised within the framework of a regional network where the aim is to develop competence among those working to provide support for developing the businesses in the incubator. For the duration of my research work I have been part of this network and in this way also acquired an insight into how this is regarded as a part of regional and national innovation systems.

The findings from the first investigation of one incubator were presented in my licentiate thesis (Strid 2004). I have written 6 articles for international conferences, 3 as part of the licentiate work and 3 as part of the thesis work for the PhD. In the main

⁵⁵ <http://www.vinnova.se/innovations/bakgrund.htm>; 040112.

part of this PhD thesis I summarise all my work. The 3 most recent articles are included in the appendix.

The first article in this PhD thesis is a summary of my licentiate thesis. In this I interpreted the incubator as being a place for an intensive exchange of knowledge. In order to see how a knowledge process requires various kinds of space I made use of Nonaka and Konno's (1998) model of how knowledge – seen as activity in time and space – forms a “shared space for emerging relationships”. The article describes how an incubator functions and the noticeable problem that it is more difficult for the business to move out of the incubator than what had been anticipated. It also discusses the importance of networks in order that the newly started businesses will be able to develop further after their time in the incubator.

The second article is based on interviews with business facilitators and with embryonic businesses in the process of leaving the incubator. This article introduces the preliminary findings from all the business incubators studied. They focus on how the management of the built environment can facilitate new small knowledge-intensive companies being able to finding their place in the network that makes them components in a sustainable regional innovation system.

The third article is a reflection based on the breadth of practical solutions the business incubators in western Sweden represent. A possible span of solutions to the problem of adding running business ventures to the university through the creation of incubating environments is visualised in a model. The question of what kind of constructed space that can constitute links to the diverse perspectives such a conceptual model reveals is discussed. The means of reflection is based on design theory as a support in order to visualise different spatial frameworks for how entrepreneurship can be fostered at the university.

Findings

My studies of the business incubators have their foundation in research on architecture and research related to the establishment of new businesses. This has involved a search to understand both how the built environment interacts with the birth of new companies and how research about space and business activity in general can be connected to the specific activity at the incubator.

At the incubator there is a meeting between business knowledge and academic (technological) knowledge. Business knowledge, at the incubator – also termed entrepreneurship – is regarded as something to be added. A notion that the close linkages between the business incubator and training in entrepreneurship reinforce.

I have described the encounter between these two knowledge practices at the incubator as three phases dealing with how businesses make their entry, become a business venture during their period inside, and make their exit. In order to learn about what takes place during these phases, and above all *where*, I focused on the importance of space. The three knowledge phases were given names with spatial associations: *Entry*, *Own Room* and *Exit*. I studied these phases/spaces from the perspective of the users of space i.e. those that have an idea that is to lead to a business (in this thesis termed entrepreneurs) and those that are to provide support for the ideas being developed into business ventures (the business facilitators).

From my interviews it is apparent that the two initial phases/spaces function in order to create the knowledge and the relationships that initiate businesses. These provide the entrepreneurs with the legitimacy and opportunities for the financing they are seeking and that the business facilitators are working for. In the final *Exit* phase, when the entrepreneurs are expected to manage the knowledge process by themselves, however, the expectations of both these groups are not equally well fulfilled. The problem, as the study of the first incubator highlighted, is that the majority of the interviewed entrepreneurs did not see any reason for moving away from the incubator. They considered that their company existed in a creative environment that for the time being functioned well. At the same time, however, several of them saw a problem in the fact that they were regarded as part of a study environment – a place where one receives support for being a business person and a place in near proximity to the university – and therefore not having become a ‘real’ business. In addition, at this stage the new companies have different needs and support from the incubator was not regarded as being as helpful as earlier on. These findings were the point of departure for the study of the other 12 business incubators in western Sweden.

From the interviews with the businesses about to move away from the incubators or those that just moved, it emerged that proximity to the various actors with knowledge contributing to the development of the business, and the particular context the incubator is part of are two aspects of importance for how the *Exit* functions at each respective incubator. A third aspect is the contribution of the incubator towards creating an identity as an entrepreneur. Here the incubators reveal somewhat different praxis and interpretation regarding what is meant by entrepreneur and business person.

Conclusions

My study draws attention to the importance of being able to take ones place as a new business and *where* this takes place. A place is always connected to the actions carried out within praxis, and this is always something more than the constructed space. It is in the relationships between space, things and people that places occur. The constructed space is thereby always one component of the place that is created.

The constructed space is one component of the process of taking ones place that is required in order to establish business praxis.

In those business incubators I have studied the businesses do take their place, but the process of doing so is not highlighted as being competence the entrepreneurs must have acquired in order to be able to leave their study environment and ‘genuinely’ become part of the business world. Every company has a need for taking its place in the built environment and in which it can develop the relationships that are necessary for continuing to develop its knowledge and business praxis independently.

Parallel with the entrepreneurs taking their place in the business incubator, the business facilitators here are also involved in developing a functioning praxis. This praxis is linked to the innovation system established with the support of regional and national resources. This means that the incubator as a built environment constitutes a foundation for two separate place-taking processes – that of the entrepreneurs and that of the business facilitators.

The business facilitators' place is not the same as the entrepreneurs' place.

That the business facilitators' place is not the same as the entrepreneurs' place may seem trivial, but it gives reason to ask whose place-taking process the space anchors down or gives rise to change. This question is vital for the experts providing space and other facilities for the core business in incubators.

The difference between these two place-taking processes is that for the entrepreneurs it is limited in time, but for the business facilitators it is a permanent place. At the same time as, in a long-term perspective, the constructed space anchors down the business facilitators praxis it forms the innovation system as a support system. Then, the new-born businesses will not be the core activities in this system.

The constructed space anchors down the innovation system as a support system rather than a business-oriented system.

One reason behind this is the idealised images of success stories that give rise to recipes as to how to establish and manage business incubators. The built environment is very much part of such images. It helps to carry these stories as good examples through time and space. The difference between the built environment as space for a venture and how it over time takes place is not explored.

The built environment can be used as a space for the establishment of relationships between businesses and developing their knowledge capacity and praxis, if the support system focuses on the entrepreneurs being able to establish their companies in a built environment where they are 'genuinely' able to take their place and in varied environments that measure up to the potential each business has. Business development then becomes the core activity of the innovation system with the purpose of creating generative regional economies.

Such practice was also found in my investigation of the incubators in western Sweden. For example, for those incubators that encourage business enterprise with local associations the *Exit* becomes a natural component of the incubation. Then different environments are directly linked to the incubator. The incubator becomes less limiting in time and space.

The built environment can contribute to establishing a broader view on entrepreneurship and innovation systems.

Inspired by entrepreneurship and space being given a more diffuse interpretation in practice, a conceptual span of solutions for the task of developing business activities within the university world is constructed and discussed. At one node there is the incubator focusing on the production of innovative growth businesses (modelled by the success story of Silicon Valley, and modified by later examples that have attempted to repeat its success) and at the other there is the incubator oriented towards generating entrepreneurial processes without any specified end goals. In practice those incubators I have studied are to be found somewhere between these extremes.

If one, instead of having the node that stands for the image of producing growth businesses in focus, looks at those incubators that stem from the other node as a model?

This node represents an ideal with a focus on entrepreneurship seen as a process and fosters business enterprise of various kinds.

From such a viewpoint another image of the business incubator can be created. It is an image more diffuse in spatial terms – less bound to a determined physical environment. The supporting system – the business facilitators – have the possibility of being more mobile as coaches and shift the space for incubation to different business places. The supporting incubators can for instance find a place on an industrial estate and there develop new businesses from ideas derived from the university. Their task should then be to link up all those that may be of use for these businesses – ‘coach and matchmaker’ that involves existing businesses on the industrial estate – in the incubation process. In this manner fresh knowledge can be developed into businesses, at the same time as these business environments are reinforced, and in time completely new businesses emerge ‘spontaneously’ through new combinations of knowledge and business. The ‘diffused incubator’ could in a similar manner develop a business environment in the middle of the academic environment as part of encouraging entrepreneurship there.

The business incubators as built environments today can contribute to the consolidation of a perspective on entrepreneurship that is centred on the individual and with a strong business focus. This can limit the development of entrepreneurship within the university world and the links to the world of business. Seen in a broader perspective entrepreneurship is a skill to see and create a space for new praxis, which all people can – when the opportunity is provided (Flores et al 1997).

In the studies of business incubators in western Sweden I have tested a spatial perspective to see how an activity is started up and developed as praxis. The concepts that I have made use of, and at the same time tested their usability, come from architecture and design as a field of knowledge for creating constructed space. They have been modified in their meeting with entrepreneurship as a field of knowledge. The proximity between place-taking and entrepreneurship in broad terms provides expectations for an exciting field of research to penetrate further into.

The business incubator and the innovation system that is under consolidation today have their own praxis that can provide new models and encounter the broadening of concepts about entrepreneurship and space that exist within research. Then, this praxis will be a point of departure for opening many new incubating activities in many varied physical environments. Then, it is once again relevant to pose the questions: What kind of innovations does the community need or should provide support for? What can the support system steer through commissions and business ratios? What sort of perspective on entrepreneurship provides the greatest opportunities for creating a generative and sustainable economy? What kind of environments can provide a foundation and renew such an economy?

8. Källor och litteratur

- Acs & Audretsch (2001) *The Emergence of the Entrepreneurial society*, Swedish foundation for Small Business Research, Örebro.
- Ahlin, J. (1980) *Mönsterspråket för arbetsmiljöplanering: forskningsprojektet "Utveckling av arbetsformer och hjälpmedel för de anställdas medverkan vid planering av arbetsmiljö"*, Arbetsmiljögruppen, Arkitektursektionen, Kungliga tekniska högskolan, Stockholm.
- Ahlin, J. (1991) *Kontorslokaler och kontorsarbete – två perspektiv på kontoret som arbetsplats: en tvärvetenskaplig belysning*, Arbetsmiljöinstitutet, Solna.
- Asheim, B., (2000) 'Industrial Districts: The Contributions of Marshall and Beyond' in Clark, G., Feldman, M. & Gertler, M. (ed), *The Oxford Handbook of Economic Geography*, Oxford University Press.
- Asheim, B. (2001) "Learning regions as development Coalitions: Partnership as Governance in European Workfare States?", i *Concepts and Transformation*, vol 6, no 1, 2001, Amsterdam: John Benjamin.
- Barrett, P. (1997) *Facilities Management: toward better practice*, ed. Barrett, P., Blackwell Science, Oxford.
- Berglund, K. & Johansson, A.W. (2003) Entreprenöriella processer – kan de skapas?, Paper presenterat på konferens HSS03, Blekinge tekniska högskola, se <http://>
- Birgersson, L. (1986) *Varsam förnyelse av äldre arbetsområden – ett verktyg för kommunal näringslivspolitik?*, Projektrapport 10, IACTH 1987:4, Chalmers tekniska högskola, Göteborg.
- Birgersson, L. (1996) *Att bygga mening och rum*, Doktorsavhandling, Chalmers tekniska högskola, Göteborg.
- Birgersson, L. & Strid, M. (2002) *Spatial Aspects of the University Incubator*, paper for the 2nd International Postgraduate research Conference in the Built and Human environment, ed Sun, M et al, Salford.
- Birgersson, L. & Törnqvist, A. (1995) Ekologiskt anpassade småföretag – lokalanvändning och förändringsprocesser, *Tidskrift för Nordisk Arkitekturforskning* 1995:2, sid. 75-84.
- Bjerrome, K., Sachs, J. & Öhrström, B. (1984) *Arbetsplatser i kommunal planering*. Huvudrapport, IACTH, industriplanering –arkitektur – Chalmers tekniska Högskola.
- Brulin, G., 1998, 'How to Shape Creative Territorial Energy: The case of the Gnosjö Region' in *Concepts and Transformation*, nr 3.
- Brulin, G., & von Otter, C. (2000) Regionerna i den nya ekonomin, i *Arbetsmarknad och Arbetsliv*, årg 6, nr 4, vintern 2000.
- Bygrave & Hofer (1991) Theorizing about entrepreneurship, *Entrepreneurship theory and practice*, 16, sid. 13-22.
- Caldenby, C. & Walldén, Å. (1986) *Forskning om arkitektur och gestaltning*, Statens råd för byggnadsforskning, Byggnadsforskningsrådet G16:1986, Stockholm.
- Carter, N., Gartner, W. & Reynolds, P. (1996) Exploring start-up event sequences, *Journal of Business Venturing*, vol. 11, no 3, May 1996, pp. 151-166.
- Castells, M. (1998) *Nätverkssamhällets framväxt*, Band 1 i Informationsåldern. Ekonomi, samhälle och kultur, Bokförlaget Daidalos, Göteborg.
- Castells, M. & Hall, P. (1994) *Technopoles of the world: the making of twenty-first century industrial complexes*, Routledge, London.
- Czarniawska, B. (2000) *The uses of narrative in organization research*, GRI, Göteborg.

- Czarniawska, B. (2004) *Narratives in Social Science research*, Sage Publications, London.
- Dovey, K. (1999) *Framing places: mediating power in built form*, Routledge, London.
- During, W. (1998): Co-operation between Technology-Based Firms in Business and Science Parks: Study into the Situation in The Netherlands, in Oakey, R. & During, W. (Eds; 1998): *New Technology-Based Firms in the 1990s* Volume V, Paul Chapman Publishing Ltd, London.
- Edén, M. (1983) *Energiushållning i områden för små och medelstora företag: förankring av processen: erfarenheter av inledande arbete på Mellbyfältet i Partille kommun*, IACTH, industriplanering – arkitektur – chalmers tekniska högskola 1983:2, Göteborg.
- Edquist, C. (1997)
- Ekstedt, E. & Wolvén, L-E. (2003) *Relationsbyggande för ekonomisk utveckling*, red. Ekstedt, E. & Wolvén, L-E. Arbetsliv i omvandling 2003:15, ALI, ITPS och Mitthögskolan.
- Etzkowitz, H. (2004) "The evolution of the entrepreneurial university", *Int. J. Technology and Globalisation*, Vol. 1, No. 1, 2004, pp. 64-77.
- Etzkowitz, H. & Leydesdorff, L. (2000) "The dynamics of innovation: From national systems and "Mode 2" to a Triple Helix of university-industry-government relations", *Research Policy*, 29(2), 2000, pp. 109-123.
- Etzkowitz, H., Webster, A., Gebhardt, C. & Cantisano Terra, B.R. (2000) "The future of the university and the university of the future: evolution of ivory tower to entrepreneurial paradigm", *Research Policy* 29 (2000) pp. 313-330.
- European Commission OJ C186-51/52 dd. 27, July 1990.
- Falkeström, A., Klofsten, M. & Larsson, M., 2000, *En studie av det svenska inkubatorssystemet*. NUTEK, Linköpings Universitet.
- Ferguson, R. (1998) *Whats in a location? Science Parks and the Support of New Technology-based Firms*, Doctoral thesis, Swedish University of Agricultural Sciences, SLU, Uppsala.
- Filosoflexikonet* (1995) tredje tryckningen, red. Lübcke, P., Forum, Stockholm.
- Flores, F., Dreyfus, H.L. & Spinosa, C. (1997) *Disclosing New Worlds*, MIT Press, Cambridge, Massachusetts.
- Fristedt, S. & Ryd, N. (2004) *Att lyckas med program*, ARKUS, Byggförlaget, Stockholm.
- Gartner, W.B. (1985) A conceptual framework for describing the phenomenon of new venture creation, *Academy of Management Review*, 10(4):696-706.
- Gabrielsson, C. (2004) *Från rum till plats: aspekter på en process inom arkitekturteorin*, paper till Cumulus konferensen "Entrepreneurship and Design" 2004, <http://www.aho.no/Forskerutdanning/konferanse/papers.html> (2006-02-24).
- GEM (Global Entrepreneurship Monitor) 2005, Erkkko Autio.
- Gibbons, M. (1994) *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*, Sage, London.
- Gieryn, Thomas F. (2000) 'A space for place in sociology' *Annu. Rev. Sociology*. 2000. 26:463-96.
- Grabher, G. (2000) *Ecologies of creativity: the Village, the Group, and the heterarchic organisation of the British advertising industry*, Pion publication, .
- Gradén, L. & Kaijser L. (1999) "Att fotografera och videofilma", (red) Kaijser, L. & Öhlander, M., *Etnologiskt fältarbete*, Studentlitteratur, Lund.

- Granath, J-Å. (1991) *Architecture, technology and human factors: design in a socio-technical context*, Chalmers university of technology, Göteborg.
- Granovetter, M. (1983) "The Strength of Weak Ties: A Network Theory revisited" in *Sociological Theory*, Vol. 1 (1983), pp.201-233.
- Groat, L. och Wang, D. (2002) *Architectural research methods*, Chichester: Wiley cop. 2002.
- Greve, A. & Salaff, W.J. (2003) Social Networks and Entrepreneurship, *Entrepreneurship, Theory & Practice*, 28(1):1-22, 2003.
- Gustavsson, B-Å. (2002) *Kreativa miljöer, Silicon Valley*, Scandinavian Institute for research in Entrepreneurship (SIRE), Växjö, Forum för småföretagsforskning (FFS), Örebro.
- Habraken, NJ. (1998) *The structure of the ordinary*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Hernes, T. (2004) *The spatial construction of organization*, John Benjamins Publishing, Amsterdam.
- Hetherington, K. (1997) In place of geometry: the materiality of place, (eds) Hetherington, K. & Munro, R. *Ideas of Difference: Social Spaces and the Labour of Division*, Blackwell Publishes, Oxford.
- Hill, J. (1998) *Occupying architecture. Between the architect and the user.* (ed) Hill, J. , Routledge; London.
- Hinnerson, J. (2005) *Måluppfyllelse i lokalförsörjningsprocessen: en studie av vårdsektorns byggande*, licentiatavhandling, Arkitektur, Chalmers tekniska högskola, Göteborg.
- Homquist, Carin (2003) Is the medium really the message? Moving perspective from the entrepreneurial actor to the entrepreneurial action, (eds.) Steyart, C. & Hjorth, D., *New Movements in Entrepreneurship*, 2003, Cheltenham, Edward Elgar.
- Jacob, M. & Lundqvist, M. (2001) *University based Innovation Systems; the Chalmers Experience*, konferenspaper presenterat på HSS (Högskola-Samhälle-Samverkan) Halmstad 2001.
- Jarlöv, L. (1986) *Vad karakteriserar en kreativ miljö för småföretagare?* Förnyelse av äldre arbetsområden, lägesrapport mars 1986, Industriplanering CTH-A, Göteborg (opublicerad rapport).
- Jensen, P.A. (2001) *Håndbog i Facilities Management*, DFM, Köpenhamn.
- Johannisson, B. (2002) *Entrepreneurship in a Network Perspective*, plenary presentation at the 12th Nordic Workshop on Interorganisational Research, 2002, Denmark.
- Johannisson, B. (2005) *Entreprenörskapets väsen*, Studentlitteratur.
- Johannisson, B., Alexanderson, O., Nowicki, K. & Senneseth, K. (1995) Beyond anarchy and organization: entrepreneurs in contextual networks, SIRE – Working Paper 1995:1, Reprint: *Entrepreneurship & Regional Development*, 6(1994), pp 329-356.
- Johannisson, B. & Landström, H. (ed), 1999, *Images of Entrepreneurship and Small Businesses - Emergent Swedish Contributions to Academic Research*, Studentlitteratur, Lund.
- Johansson A. W., (2004) Narrating the Entrepreneur, *International Small Business Journal* 6/1/2004.
- Jung-Yang, W. (1995) *Substance or Context –A Study of the Concept of Place*, doktorsavhandling Arkitektur, Chalmers tekniska högskola, Göteborg.
- Kaijser, L. & Öhländer, M. (1995) *Etnologiskt fältarbete*, Studentlitteratur, Lund.
- Kwon, M. (1998) En plats efter en annan, *Tidskriften Ord och bild*, nr 1998, Stockholm.

- Landström, H. (1999) *Entreprenörskapets rötter*, Studentlitteratur, Lund.
- Lalkaka, R. (2001) *Best Practices in Business Incubation: Lessons (yet to be) learnt*, Paper presented to Belgian Presidency's international conference on business centers, Brussels, November 2001.
- Lawson, B. (2001) *The language of space*, Architectural Press, Oxford.
- Lindahl, G. (2001) *Rummet som resurs i förändringsarbete*, Chalmers tekniska högskola, Sektionen för Arkitektur, Göteborg.
- Lindahl, G., Hinnerson, J., and Granath, J.Å. (2004) FM and project processes in healthcare facility planning - A case study on usability. Proceedings of CIB W70 Symposium on Human Elements in Facilities Management - Understanding the Needs of Our Customers. Hong Kong, 7-8 December 2004.
- Lindahl, G., Hinnerson, J., and Granath, J.Å. (2005) Trust, Participation and Hospital Design - Two Approaches One Result. Proceedings of the 11th CIB International Symposium, *Combining Forces, Advancing Facilities management and Construction through Innovation*. Helsinki, 13-16 June, 2005.
- Lindelöf, P. (2002) *Teknik- och forskningsparker som entreprenöriell miljö*, Diss. Göteborgs universitet.
- Lindholm Dahlstrand, Å. (1999) Technology-based SMEs in the Göteborg Region: Their origin and interaction with universities and large firms", *Regional Studies*, vol. 33, no. 4, pp. 379-389.
- Lindholm Dahlstrand, Å., 1999, "British and Swedish Science Parks and Incubators for Small Technology-Based Firms", in During, W., Oakey, R. & Mukhtar, S-M. (ed) *New Technology-Based Firms in the 1990s, Volume VI*, Elsevier Science.
- Lindholm Dahlstrand, Å. & Jacobsson, S., 2001, "Nya teknikbaserade företag och industriell tillväxt", in Davidsson, P., Delmar, F. & Wiklund, J. (ed) *Tillväxtföretagen i Sverige*, SNS förlag.
- Linn, B. (1998) *Arkitektur som kunskap*, Byggeforskningsrådet T10:1998, Stockholm & Chalmers tekniska högskola.
- Linn, B., Ahlin, J. & Enhörning, G. (1998) *Arkitekturforskning med betydelse för konst och gestaltning – inventering och kommentarer*, Chalmers tekniska högskola och Riksbankens jubileumsfond.
- Lund, N-O. (2000) *Teoridannelser i arkitekturen. Arkitekter och ideer fra 40'erne til i dag*, (första utgåva 1985) Arkitektens Forlag, Köpenhamn.
- Lundequist, J. (1992) "Om designteorins uppkomst", *Nordic Journal of Architectural Research*, 1992:4, p.7-18, Göteborg.
- Lundequist, J. (1995) *Design och produktutveckling. Metoder och begrepp*, Studentlitteratur, Lund.
- Lundvall, B-Å. (1992) User-Producer Relationships, National Systems of Innovation and Internalisation, (ed) Lundvall, B-Å. *National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive learning*, London: Pinter, 1992.
- Malbert et al (2004) *SUUS. Stadens hållbara utveckling och urbana strukturer. En syntes av ett forskningsprogram*. Temat för Byggd miljö & Hållbar utveckling, Chalmers Arkitektur, Göteborg 2004.
- Mannervik, U. & Arvidsson, N. (2005) *Värdeskapande Innovationsmiljöer*, VINNOVA Rapport VR 2005:15, www.vinnova.se.
- Mian, S. A., 1994, United States university-sponsored technology incubators: an overview of management, policies and performance, *Technovation*, 14, 8, pp 515-28.

- Mian, S. A., 1996, "The university business incubator: A strategy for developing new research/technology-based firms", *Journal of High Technology Management Research*, fall96, vol. 7 Issue 2, p191.
- Miner et al (2001) *The Magic Beanstalk Vision. Commercializing University Inventions and Research. In Entrepreneurship Dynamics.*
- Molnar et al (1997) *Business Incubation Works*, NBIA Publications, Athens, Ohio.
- Murmann & Tushman, (2001) *From the Technology Cycle to the Entrepreneurship Dynamic.* (ed.) Schoonhoven & Romanelli, 2001, *Entrepreneurship Dynamic*,
- Nilsson, J-E. & Uhlin, Å. (2001) *Regionala innovationssystem: en fördjupad kunskapsöversikt*, Rapport för VINNOVA, www.vinnova.se.
- Nonaka, I. & Konno, N. (1998) "The Concept of "Ba": Building a foundation for knowledge creation" in *CMR*, vol. 40, Number 3.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995) *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*, Oxford University Press, New York.
- Norberg-Schulz, C. (1976)
- Normann, R. (2000) *Service Management: ledning och strategi i tjänsteproduktionen*, 4. upplagan, Liber ekonomi.
- Persson, P., Strid, M. & Öhrström, B. (1999) *Utvärdering av Stena Center*, opublicerad rapport, Industrieförnyelse, Göteborg.
- Pyke, F. & Sengenberger, W. (1992) *Industrial districts and local economic regeneration*, International institute for Labour Studies, Geneva.
- Rae, D. (2004) Understanding Entrepreneurial Learning: A Question of How? *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research* 6(3):145-59.
- Rehal, S. (2004) *Föreställning och eftertanke: bilder och verbalt språk i tidiga skeden av designprocessen*, Göteborg: Chalmers tekniska högskola.
- Reid, S. & Garnsey, E. (1998) Incubation Policy and Resource provision: Meeting the needs of young Innovative Firms, (eds) Oakey, R. & During, W., *New Technology-Based Firms in the 1990s*, volume V, Paul Chapman Publishing Ltd, London, 1998.
- Ross, B.H. & Spalding, T.L. (1994) Concepts and Categories, (red.) Sternberg, R.J., *Thinking and problem solving*, New York: Academic Press.
- Ryd, N. (2004) Exploring construction briefing: from document to process, Doktorsavhandling, Institutionen för Arkitektur, Chalmers tekniska högskola, Göteborg.
- Saemundsson, Rögnvaldur J. (2003) *Entrepreneurship, Technology, and the Growth Process: A study of Young, Medium-Sized Technology-Based Firms*. Doktorsavhandling, Institutionen för Industriell Dynamik, Chalmers tekniska högskola, Göteborg.
- Sarasvathy, Saras D. (2001) *What makes entrepreneurs entrepreneurial?*, hämtad på http://papers.ssrn.com/sol3/cf_dev/AbsByAuth.cfm?per_id=275190.
- Saxenian, A. (1994) *Regional Networks. Industria adaptation in Silicon Valley and Route 128*, Harvard University Press, Cambridge, MA.
- Saxenian, A. (2002) *Local and global network of immigrant professionals in Silicon Valley*, Public Policy Institute of California, <http://media.earthhops.net/immigration/ppic159alltext.pdf>.
- Science Parks – a strategy for growth* (1998), Dokumentation från IASP Conference on Science Parks, June 24-26 1998, Swedepark, Stockholm.

- Schoonhoven, C. B. & Romanelli, E. (2001) *The entrepreneurship Dynamic*, (ed.) Schoonhoven, Claudia Bird & Romanelli, Elaine, Stanford University Press, Stanford, California.
- Schön, Donald (1983) *The Reflective Practitioner*, Basic Books, USA.
- Seamon, D. (1987) Phenomenology and Environment-Behavior Research, (ed.) Zube, E.H. & Moore, G.T. (1987) *Advances in Environment, behaviour, and design*, vol. 1, Plenum Press, New York.
- Smilor, R. W. & Gill, M. D. Jr., 1986, *The New Business Incubator: Linking Talent, Technology, Capital and Know-How*, Lexington Books, D.C. Heath and Company/Lexington, Massachusetts/Toronto.
- Spinosa, C., Flores, F. and Dreyfus, H.L. (1997) *Disclosing New Worlds. Entrepreneurship, Democratic Action, and the Cultivation of Solidarity*, MIT Press, USA.
- Stake, R. E. (1995) *The Art of Case Study Research*, Sage, London.
- Starrin, B., Larsson, G., Dahlgren, L och Styrborn, S. (1991) *Från upptäckt till presentation. Om kvalitativ metod och teorigenerering på empirisk grund*, Studentlitteratur, Lund.
- Steyaert, C. & Bouwen, R. (1997) Telling Stories of Entrepreneurship: Towards a Narrative – Contextual Epistemology for Entrepreneurial Studies, Donckels, (eds) R. & Miettinen, A., *Entrepreneurship and SME Research: On its Way to the Next Millennium*, pp. 47-62, Aldershot: Ashgate.
- Strid, M. & Birgersson, L. (2003a) *Facilitating Business Incubators as a Place– the case of Chalmers innovation Stena*. Proceedings of the Euro FM International Symposium “Innovative Workplaces”, Rotterdam.
- Strid, M. & Birgersson, L. (2003b) *Studying University Business Incubators as a Place – The Case of Chalmers Innovation Stena*. Proceedings of the 3rd International Postgraduate Research Conference in the Built and Human Environment, University of Salford and Blackwell Publishing, Salford.
- Strid, M. (2004a) *Where does High-tech become a business. About the importance of space for supporting knowledge processes at university business incubators*. Institutionen för Arkitektur, Chalmers tekniska högskola, Göteborg.
- Strid, M. (2004b) *En undersökning av mötet mellan tekniskt kunnande och affärskunskap i Chalmers Innovation*. Rapport nr. 3, Chalmers tekniska högskola, Sektionen för Arkitektur, Göteborg.
- Svenska Akademiens ordbok (SAOB) på nätet, <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>
- Törnqvist, A. (1981) *Industri i äldre byggnader: elva goda exempel*, Statens råd för byggnadsforskning, Sv. Byggtjänst, Stockholm.
- Törnqvist, A. (1987) *Förnyelse av äldre arbetsområden 9, Små företag och deras lokaler – exemplet Kungssten*, IACTH, industriplanering – arkitektur – Chalmers tekniska högskola 1987:3, Göteborg.
- Uhlin, Å. (2005) *Innovation, osäkerhet och det instrumentalistiska misstaget*, Uppsats skriven inom Svenska Kommunförbundets FoU-program Innovativa kommuner, landsting och regioner, publicerad på <http://www.sk1.se>,
- Ullmark, P. (2005) What’s so Special about Design Research?, (red) Lind, T., *Metod & Praktik, texter om forskning och utvecklingsarbete inom det konstnärliga arbetet*, Vetenskapsrådet, 2005, Stockholm.
- United Nations Publication ECE/TRADE/265
- van Wagenberg, A.F. (1997) Facility Management as a profession and academic field, *International Journal of Facilities Management*, Vol.1, No.1, pp3-10.
- Wenger, E. (1998) *Communities of practice: learning, meaning and identity*, Cambridge University press.

- Wiklund, Å. (2001) Hospitalsarkitektur under förvandling, *Arkitekten*, no. 22-2001, Norge.
- Zube, E.H. & Moore, G.T. (eds.) (1987) *Advances in Environment, behaviour, and design*, vol. 1, Plenum Press, New York.
- Åsberg, Rodney (2001) Det finns inga kvalitativa metoder – och inga kvantitativa heller för den delen, i *Pedagogisk Forskning i Sverige*, 2001, årg. 6, nr 4, sid. 270-292.
- Öhrström, B. (1997) *Att bygga företagsamhet: planering, projektering, byggande och fastighetsdrift som stödjer företagsutveckling*, Licentiat avhandling, IACTH, industriplanering – arkitektur, Chalmers tekniska högskola, Göteborg.
- Öhrström, B. (2004) *Urban processes and global competition: enabling factors for mutual urban and economic development att Norra Älvstranden in Göteborg*, Doktorsavhandling, Chalmers tekniska högskola, Sektionen för Arkitektur, 2004:8.

Hemsidor

- <http://www.vinnova.se>
- <http://europa.eu.int/comm/enterprise/bi/>
- <http://www.sisp.se>
- <http://www.formas.se>
- <http://www.fm.chalmers.se/php/allmant.php>
- <http://www.ukspa.org.uk>
- <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>
- <http://www.vus.se>
- <http://www.scb.se>
- <http://www.venturecup.inforce.dk/sw3658.asp>

Litteratur refererad av andra författare

- Asheim, B., 2000, 'Industrial Districts: The Contributions of Marshall and Beyond' in Clark, G., Feldman, M. & Gertler, M. (ed), *The Oxford Handbook of Economic Geography*, Oxford University Press.
- Brulin, .G (1998) How toShape creative Territorial Energy: The case of Gnosjö Region', *Concepts and Transformation*, nr 3.
- Law, J. (1991) *A sociology of monsters: essays on power, technology and domination*, edited by John Law, Routledge, cop., London.
- Law, J. (1994) *Organizing modernity*, Blackwell, Oxford.
- Malecki, E. & Oinas, P., 1999, *Making connections : technological learning and regional economic change / ed. Malecki, E., & Oinas, P., Ashgate.*
- Mazzonis, D., & Ennals, R., 'The Emilia-Romagna Model of Development Coalitions' in *Concepts and Transformation*, nr 1.
- Norberg-Schulz, C. (1980) *Genius loci: towards a phenomenology of architecture*, Rizzoli, New York.
- Nordenstam, T. (1989) *Fra kunst til vitenskap*, Sigma Forlag, Norge. På svenska: Från konst till vetenskap, Carlssons, Stockholm (1992).
- Relph, E. C. (1976) *Place and Placelessness*, London: Pion.
- Ross, B.H. & Spalding, T.L. (1994) *Concepts and Categories*, (red.) Sternberg, R.J., *Thinking and problem solving*, New York: Academic Press.
- Toulmin , S. (1972) *Human understanding*, Clarendon press, Oxford.

9. Appendix

Bilagan innehåller

1. Sammanställning över undersökta inkubatorer vilket inkluderar aktuellt datum vid intervjutillfället, uppgifter om hur många som intervjuats i respektive inkubator, i vilken fas de intervjuade entreprenörernas företag är samt vilken yrkesroll den som företräder inkubatorn har.
2. Två tabeller som innehåller en sammanställning över inkubatorernas erbjudande respektive urvalskriterier.

Sammanställning över undersökta inkubatorer och genomförda intervjuer.

Inkubator A

1 affärsutvecklare, 2 företag i utflyttsfas (2005-11-02)

Inkubator B

1 affärsutvecklare, 2 företag i utflyttsfas (2005-02-03)

Inkubator C

2 affärsutvecklare, 3 företag varav 2 i utflyttsfas, ansvarig Science Park, fastighetsförvaltare (2005-03-04)

Inkubator D

1 affärsutvecklare, projektledare företagspark, (2 företag fortfarande i tidig fas) (2005-03-09)

Inkubator E

6 affärsutvecklare, 3 inkubatoranställda, (23 företag varav 5 i utflyttsfas 2003, plus ett utflyttat företag samt telefonsamtal med samtliga utflyttade som fortfarande bedrev någon form av affärsverksamhet) (2003 -01—11)

Inkubator F:

Inkubatoransvarig, 3 företag i utflyttsfas (2005-03-01)

Inkubator G:

1 affärsutvecklare, 2 företag varav 1 utflyttat och ett i utflyttsfas (2005-05-02)

Inkubator H:

1 inkubatoransvarig/affärsutvecklare, 1 assistent, 2 företag i utflyttsfas (2005-02-09)

Inkubator J:

1 inkubatoransvarig/affärsutvecklare (2 företag i tidig fas) (2005-02-10)

Inkubator K:

1 inkubatoransvarig (2 företag i ”mellan” fas) (2005-12-13)

Inkubator L:

1 inkubatoransvarig, 1 assistent (inga företag)

Inkubator M:

1 affärsutvecklare (inga företag) (2005-12-20)

Inkubator N:

1 affärsutvecklare (inga företag) (2005-02-05)

Sammanställning över de undersökta inkubatorernas erbjudanden respektive urvalskriterier. Uppgifterna är hämtade från inkubatorernas hemsidor och i olika texter (brochyrer, presentationer etc.) där inkubatororganisationerna själva angivit vad de erbjuder respektive har för urvalskriterier.

Tab-
1. De
inku-
rer-
er-

Inkubator \ Erbjudande	A	B	C	D	E	F	G	H	J	K	L	M	N
KUNSKAP	X				X								
- kompetens		X		X				X	X			X	
- utbildning										X			
- rådgivning													X
- utveckling					X		X		X	X			
- experter											X		
- utvärdering											X		
KONTOR	X	X			X			X					
- (kreativ) miljö				X									X
- lokal												X	
- startmiljö			X										
- faciliteter											X		
- arbetsplats													X
NÄTVERK		X				X			X	X			X
- samarbete						X				X		X	
- kontakter/-nät				X								X	
KAPITAL	X	X		X	X			X					
- finansiering												X	X
- ägarstöd												X	
- lägre kostnad						X							
- förädling											X		

bell
olika
bato-
nas

bjudanden (2005-11-22).

Tabell 2. Urvalskriterier. (2005-11-22)

Inkubator	A	B	C	D	E	F	G	H*	J	K*	L	M	N*
Urvalskriterier													
INNOVATION/TEKNIK	X		X								X		
- innovativ höjd									X				
- teknik (intensiv)		X						X					
- teknisk unikit				X									
- teknisk höjd									X				
- tekniskbaserad					X								
- unikit					X								
TILLVÄXT	X	X					X					X	X
- livskraftigt			X			X							
- tillväxtinriktning				X									
- tillväxtpotential					X				X		X		
- marknadspotential									X		X		
- potential													X
- utvecklingsmöjlighet													X
- internationellt													X
KUNSKAP			X										
- kunskapsintensiv	X	X						X					
- kunskapsföretag						X	X						
- akademisk spetskompetens												X	

* Dessa inkubatorer har specifika kriterier relaterade till en specifik bransch.

Artikel I

How to facilitate university business incubators as entrepreneurial environments. Lessons to learn from a study of a university business incubator.

Strid, M. (2005) *Proceedings EFMC 2005*, VDE Verlag GMBH, Berlin.

Artikel II

Spatial Aspects of Academic Enterprise.

Strid, M. (2005) Inskickad till tidskriften *International Entrepreneurship and Management Journal*

Artikel III

Designing entrepreneurship – a task for university business incubators?

Strid, M. (2005) Inskickad till *Journal of Entrepreneurship & Regional Development*